

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DON CUPITT'İN NON-REALİZM DÜŞÜNCESİNİN
ELEŞTİRİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mohammed Hashiru

**Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Felsefesi**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Tamer Yıldırım

ARALIK-2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DON CUPITT'İN NON-REALİZM DÜŞÜNCESİNİN
ELEŞTRİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mohammed HASHİRÜ

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Felsefesi

Bu tez 28/12/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oy birliği ile kabul edilmiştir

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Ahmed Fikri ALKAN	Basarılı	A. Fikri
Yrd. Doç. Dr. Tamer YILDIRIM	Basarılı	T. Yildirim
Yrd. Doç. Dr. Emrah KAYA	Basarılı	E. Kaya

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: DON CUPITT'İN NON-REALİZM DÜŞÜNCESİNİN ELESTİRİSİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin *Sakarya Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliği Madde 28* uyarınca aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 13/12/2017 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından şahsıma iletilen *Turnitin* intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 1 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1) Kaynakça hariç
- 2) Alıntılar dahil
- 3) 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrenci

(Adı – Soyadı, İmzası, Tarih)

Mohammed Hashiru

22.01.2018

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı – Soyadı
Öğrenci Numarası
Ana Bilim Dalı
Programı
Statüsü

: Mohammed Hashiru

:1460Y10011

:Felsefe ve Din Bilimleri

:

:Y. Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

Danışman

(Adı - Soyadı, İmzası, Tarih)

Yrd. Doç. Dr. Fahir Yıldırım

22.01.2018

BEYAN

Bu tezin içeriğinin bilimsel ahlak kurallarına uduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mohammed HASHİRU

28.12.2017

ÖNSÖZ

Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Tamer Yıldırım'a yardımlarından dolayı çok minnettarım. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi bölümünün tüm öğretim üyelerine ve yöneticilerine de çok minnettarım. Beni motive eden hayal gücümün ötesine geçen arkadaşlarıma özel teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: CUPITT'IN HAYATI	4
1.1. Don Cupitt Kimdir?	4
1.2. Cupitt'in Eğitim ve Öğretimi	4
1.3. Eserleri	9
BÖLÜM 2: DİNSEL NON-REALİZM	12
2.1. Non-Realizmin Tanımı:	12
2.2. Realizm Nedir?.....	13
2.3. Realizmin ve Dinsel Non-Realizmin Temel Argümanları:.....	14
2.3.1. Realist Argümanlar:.....	14
2.4. Dinsel Non-Realizm:.....	15
2.5. Bazı inançlarda Non-Realizm	25
2.5.1. Budizm.....	25
2.5.2. Hinduizm	26
2.5.3. Sihizm	26
2.5.4. Musevilik	26
2.5.5. İslam.....	27
2.5.6. Eski Ahit İlahiyatında Non-realizm.....	27
2.6. Ortak Zeminler	27
2.7. Non-Realist ve Ateizm.....	29
2.8. İnanç Ağının Denizi (Sea of Faith Network) ve Teolojik Non-Realizm:	29
2.8.1. Ağın Başlangıcı:	30
2.8.2. İnanç Denizi Ağı (Sea of Faith Network) ve İnsan Yaratımı Olarak Din:	32
2.8.3. İnanç Denizi Ağı (Sea of Faith Network) ve Ateizmin Reddedilişi:	35
BÖLÜM 3: HRİSTİYAN NON-REALİZMİ	37
3.1. Hristiyan Non-Realizmin:.....	37
3.1.1. Cupitt'in Non-Realizmi :	37
3.2. Cupitt ve Non-Realizm Teolojisinde Yaratılış Doktrini:	41
3.2.1. Cupitt ve Tanrının Sözünün Yaratıcı Gücü:	43

3.3. Don Cupitt'in Non-Realist Teoloji Hikayesini Anlatışı:	45
3.3.1. Dini Hikayelerin Rolü:	45
3.4. Don Cupitt'e Göre Non-Realist Teoloji ve Hristiyanlık:	47
3.4.1. Cupitt'e Göre Yeni Ahit'te Non-Realizm:.....	48
3.4.2. Non-Realizm Teolojisinde Ahlakın Rolü:	49
3.4.3. Maneviyatın Non-Realizm'deki Rolü:	50
3.5. Realist Teolojinin Din ve Din Ahlakı ve Maneviyatı Açısından Eksiklikleri:	52
3.6. Anti-Dini Perspektif İçerisinde Din Dili:	53
3.7. Bilim ve Din ilişkisi;	55
3.8. Cupitt ve Sea of Faith Network:	57
3.9. Cupitt'in Non-Realizm İnancının Eleştirisi	68
3.9.1. Cupitt eleştirisi	68
3.9.2. Non-Realizme Karşı Olmak.....	70
3.9.3. Hristiyan Budist İddiası	72
3.9.4. Kime Veda Etmeliyiz? Cupitt'e Mi Yoksa Tanrı'ya Mı?	77
3.9.5. Sea Of Faith Network Eleştirisi:	84
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA	92
ÖZGEÇMİŞ.....	99

KISALTMALAR

TLOG: Taking Leave of God

SOFN: Sea of Faith Network

SOF: Sea of Faith

Tezin Başlığı: Don Cupitt'in Non-Realizm Düşüncesinin Eleştirisi	
Tezin Yazarı: Mohammed Hashiru	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tamer Yıldırım
Kabul Tarihi: 28/12/2017	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 94 (tez)
Anabilimdalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilimdalı: Din Felsefesi
<p>Don Cupitt, birçok kişi tarafından 21. yüzyılın en tartışmalı İngiliz filozoflarından biri olarak görülür. Cupitt çalışma hayatına kilisede hem papaz hem de öğretim görevlisi olarak başladı. BBC televizyonunda televizyon yayıncılığı yaptığı “<i>İnanç Denizi</i>” projesi sırasında (1984) ün kazandı. "<i>Tanrı'dan Ayrılmak</i>" adlı kitabında imanın sağlam bir tanımını, gerçekçilik ile yapmıştır. Cupitt'in non-realizmine göre, yalnızca “bir gerçek” var. Bu gerçek, maddi şeylerin ve canlı organizmaların alanıdır. Cupitt'e göre, insan dünyasına nihai anlam veren "orada" "kişisel bir Tanrı" yoktur. Özetle, Tanrı insan zihninin izdüşümünün sonucudur. Don Cupitt, Ortodoks Kiliselerin temelini, temel inanç ve uygulamalarının yeniden tanımlanmasını istemiştir. Bu, Cupitt'in Hıristiyanlığı "özerk" hale getirmesi çağrısını da içermektedir. Kiliseler konusundaki eleştirileri, eserleri üzerinde birçok olumsuz tepki almasına sebep olmuştur.</p> <p>Cupitt'i eleştiren eleştirmenler arasında Stephen T. Davis, Gregory Spearritt, Brian Hebblethwaite ve Keith Ward gibi isimler vardır. Bu eleştirmenler, Cupitt'in argümanlarında bazı eksikliklerin bulunduğunu gözlemlemişlerdir. Keith Ward, 1982'de yayınlanan "<i>Tanrı Tutulması</i>" adlı kitabında Don Cupitt'in "özerklik" iddiasında özerklik bulunmadığı için eleştirdi. Hem Gregory Spearritt hem de Brian Hebblethwaite, Cupitt'i Hıristiyanlığı Budizmle birleştirmekle suçladı. Her ikisi de Cupitt'i Hıristiyan bir Budist olarak adlandırdılar. Eleştirmenleri tarafından Cupitt'in non-realizmi ve eleştirisi üzerine araştırma, Cupitt üzerine yapılan bazı eleştirilerin objektif olmadığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, bazı eleştiriler Cupitt tarafından cevaplandırılmadı. Bunun temel nedeni, Cupitt sebebi bilinmeyen bir nedenle düşüncesini değiştirdi ve sonunda non-realizmden uzaklaştı. Bu çalışmada Don Cupitt'in non-realizm düşüncesi incelenecek ve Cupitt'in düşüncesine eleştirel olarak yaklaşılmaya çalışılacaktır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Don Cupitt, Non-realizm, Hıristiyanlık, Tanrı, İnanç Denizi	

Title of the Thesis: Criticizing the Non-Realism Thought of Don Cupitt	
Author: Mohammed Hashiru	Supervisor: Assist. Prof. Tamer Yildirim
Date: 28/12/2017	Nu. of pages: v (pre text) + 94 (main body)
Department: Philosophy and Religious Sciences Subfield: Philosophy of Religion	
<p>Don Cupitt is considered by many as one of the most controversial English philosophers of the 21st century. Cupitt started his life both in Church as a clergyman and in academia as lecturer. He rose to fame in 1984 during his (Sea of Faith) project which was telecasted on BBC television. His book “<i>Taking leave of God</i>” gave a firm introduction of his non-realism faith. According to Cupitt’s non-realism faith, there is only one reality. This reality is the realm of material things and living organisms. According to Cupitt, there is no “personal God” “out there” who gives ultimate meaning to human world. In a nutshell God is the result of the projection of human mind. Don Cupitt questioned the very foundation of the Orthodox Churches by calling for the redefinition of their core beliefs and practices. This includes the call made by Cupitt to make Christianity “autonomous”. His criticisms of the Churches attracted many investigations into his works.</p> <p>Some critics of Cupitt’s thoughts are Stephen T. Davis, Gregory Sparritt, Brian Hebblethwaite and Keith Ward. These critics have observed some deficiencies in Cupitt’s arguments. Keith Ward, in his book “<i> Holding Fast to God</i>”, published in 1982 criticized that Don Cupitt’s “autonomy” claim in itself lacks autonomy. Both Gregory Sparritt and Brian Hebblethwaite have accused Cupitt of merging Christianity with Buddhism. They both refer to Cupitt as a Christian Buddhist. A research into Cupitt’s non-realism and criticism by his critics reveals that some criticisms made on Cupitt appear not to be objective. On the other hand some criticisms have not been replied by Cupitt. This is mainly because Cupitt has been changing his position and eventually, totally broke away from Christian non-realism due an unknown reason. This research investigates the Cupitt’s non-realism. It also citicizes some of points in Cupitt’s non-realism.</p>	
Keywords: Don Cupitt, Non-realism, Christianity, God, Sea of Faith	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Realizm ve non-realizm arasındaki dini tartışmalar felsefe alanda 150 yıldır sürüyor. Bu tartışma pozitivistimin çöküşünden sonra başlamış, L. Wittgenstein'in ve Sigmund Freud'un bazı düşünceleri non-realist olarak kabul edilmiştir. Son yıllarda, -asında konu ile ilgili tartışmalar yatışmışken- realizm ve non-realizm arasındaki tartışma dini kapsayacak şekilde yeniden canlandı ve tartışıldı. Bu tartışmanın merkezini oluşturan din Hristiyan inancıdır.

Non-realist kişiler tarafından savunulan argümanların etkisi sonucunda '*İnanç Ağının Denizi*' (*Sea of Faith Network*) adlı bir ekümenik hareket oluşmuştur. Bu hareket, non-realist düşüncesiyle ilgilenen din adamları ve halk için bilgi edinme görevi görüyordu. Bir filozof ve teolog olan Don Cupitt, Sea of Faith oluşumunun başlıca ilham kaynağı olarak görülür. Cupitt'in non-realizm düşüncesi din felsefesi alanında Hristiyan non-realizmi düşüncesini 20 yy'da büyük ölçüde geliştirdi. Non-realist olarak kabul edilen Cupitt bu tezi ileri sürmesine rağmen şu anda aynı düşüncede olmasa da 1980-2000 yılları arasındaki görüşü Hristiyan non-realizmi düşüncesini oluşturmaktadır. Bu durum, bir rahip olarak Paris'i terketmesinden bu yana Cupitt'in değişen konumundan kaynaklıydı. Teizm ve Ateizm arasında duran bir Tanrı fikrini kabul etmek, Ortodoks kilisesi için büyük bir problemdir. Tanrı ve din düşüncesi Batıda kök salmış durumdadır. Cupitt'in bu durumu Hristiyan non-realizm düşüncesini kurmak için kiliseye karşı geldiği zaman olmuştur.

Dinin (özellikle Hristiyanlığın) reformu ve radikal bir dönüşüme ihtiyaç duyduğunu düşünen Cupitt, eleştirel düşüncesinin ortaya çıkışından bu yana Kiliseye ait düşüncelerinin eskidiğini düşünüyor. Ona göre realist Hristiyan düşüncesinde Tanrı'ya hizmet etmek sadece dilde kalıyor. Cupitt, realist düşüncenin prangalarından insanları kurtararak, insanlar için kurtuluş amaçlamaktadır. Realizme alternatif olarak, Cupitt Hristiyan realizmini önermektedir. Onun için non-realizm bir inançtır ki, 'Tanrı, kişileşmesi dini bir gerçeklikten ve bizim onu deneyimlediğimiz gibi özdeşümün bir türüdür' (Cupitt, 1980:85). Pek çok realist düşüncedeki teolog, Cupitt'in konumuna karşı olarak çok sayıda yazılar yazıyor. Stephen T. Davis, Gregory Spearritt, Brian Hebblethwaite, Keith Ward, Melvyn Mathews gibi düşünenler Cupitt'in düşüncesine karşı eleştirilerde bulundular. Cupitt'e karşı diğer bazı eleştirilenler ise Cupitt'in inancına yönelik hoşnutsuzluklarını dile

getirdiler. Bazı eleştirilenler ise onu, ortodoks Hristiyanlığının temelini oymak isteyen ve Hristiyan olmayan biri olarak gördüler. Ancak Cupitt, düşüncesini Hristiyan sınırları içerisinde olduğunu düşünmektedir.

Bu tez, Cupittin non-realizm düşüncesiyle ilgili bir çalışmadır. Bu araştırma sırasında, non-realist dini düşünce üzerine bazı makale ve araştırmaların yapıldığını gözlemledim. Ancak, Cupitt'in non-realist Hristiyan düşüncesi üzerine çok az araştırma yapılmıştır. Cupitt, Macfarlane ile yaptığı röportajında, onun ders verdiği zamanlarda ve Emmanuel College'ın Dekanlık yaptığı süreçte öğrencilerin onun hakkında araştırma yapmaları yasaklanmıştı.

Don Cupitt'in Non-Realizm Düşüncesinin Eleştirisi adlı çalışmamızda, Cupitt'in kitaplarından faydalanarak non-realizm düşüncesini ana temasına önem verilmiştir. Pozitivizmin çöküşünden ve realizm ve non-realizm tartışmaların ortaya çıkışından bu yana, Don Cupitt, Ortodoks düşünceye karşıt olarak non-realizm düşüncesini savunan önemli düşünürlerden biridir.

Don-Cupitt, non-realist düşüncesini savunmak ve yaymak için pek çok kitap ve makale yazdı ayrıca "*Sea of Faith Network*" adlı konferanslar dizisinde çok sayıda bildiriler sundu. Ancak, Cupitt'in sıklıkla değişen düşüncesinden ve non-realist düşüncesini taşıyamamasından dolayı, non-realizmin dini geçerliliği hakkında bazı sorular gündeme geldi. Cupitt, Hristiyan non-realist dini düşüncesini savunmaya başladığında, pek çoğu bu düşüncüyü eleştirdi. Cupitt'in non-realist dini düşüncesinin çok iyi araştırılmaya ihtiyacı vardır. Ayrıca, onun düşünceleri hakkında yapılan eleştirilerin de iyi analiz edilmeye muhtaçtır. Bu çalışma Cupitt'in dini düşüncesinin eleştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı non-realizm düşüncesi çerçevesinde Don Cupitt'in eserlerini, hayatını ve Cupitt'e karşı duruşları inceleyerek, Cupitt'in düşüncesine eleştirel olarak yaklaşmaktır.

Don Cupitt'in Non-Realizm düşüncesi, dini temel alan felsefi ve teolojik çevreler tarafından dikkat çekmektedir. Çünkü Cupitt'in non-realizm düşüncesi, İnanç Denizi hareketinin oluşmasında etkili olmuştur. İlâveten Cupitt'in düşüncesini savunanlar, din felsefesi alanında realizm ve non-realizm tartışmalarına katkıda bulunmuştur.

Bu çalışma, Cupitt'in non-realizm düşüncesi hakkında detaylı bir araştırma sunmaktadır. Cupitt'in hayatı boyunca yaptığı çalışmalar, onun ideolojik gelişiminin anlaşılması açısından yardımcı olacaktır. Bu yüzden Cupitt'in çalışmalarını eleştirerek, Cupitt'in bazı düşüncelerine ve tartışmalarına alternatifler önerilmiştir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmayı okuyanlara, realizm ve non-realizm tartışmasına daha iyi anlayacaklarını umut edilmektedir. Özellikle, Türkiye'de Cupitt'in çalışmalarına yeterince değinilmediği için bu çalışmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Recep Alpyağıl'ın doktora tezinde, “*Din Felsefesinde Dekonstrüksiyon (2006)*” yaklaşık 10 sayfasında Don Cupitt'in düşüncesine yer verse de, Don Cupitt'in Non-Realizmi çok geniş ve anlaşılması zor olduğu için 10 sayfada özetlenecek durumda değildir. Dolayısıyla, bu çalışmanın özellikle Türkiye'de yapılması önem arz etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, söz konusu filozofun non-realizm düşüncesiyle ilgili, kitap makale, röportaj, bildirimlerin kullanımına yer verilerek, çalışmada detaylı bir araştırma yapmaya ve Cupitt'in düşüncesini savunanlar ve eleştirenler, şeklinde karşılaştırmalı bir analiz sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışma 3 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Cupitt'in tarihsel geçmişi yani hayatı anlatılmaktadır. Dini inancı, felsefi ve teolojik düşünceleri tartışılmakta ve eğitimi, akademik görevleri hakkında bilgi verilmektedir. İkinci ve üçüncü bölümde non-realizme ilişkin görüşler tartışılmaktadır. İkinci bölümde realist ve non-realist görüşü açıklanırken, üçüncü bölümde Hristiyan non-realizmi diye adlandırılan Cupitt'in Non-Realizmi üzerine yoğunlaşmaktadır. Üçüncü bölümün bir kısmı, Cupitt'in düşüncelerinin analizini ve eleştirisinin içermektedir. Son kısımda Cupitt'in Hristiyan non-realizmine ve onun eleştirisine yönelik kısa bir özetle sonuçlandırılmaktadır. Ayrıca, *The Sea of Faith*'deki gelişimleri ve Cupitt'in çalışmaları daha iyi araştırılması için bazı öneri ve tavsiyelerde bulunulacaktır.

BÖLÜM 1: CUPITT'IN HAYATI

1.1. Don Cupitt Kimdir?

Don Cupitt, 1934 yılında İngiltere'nin Lancashire'de eğitilmiş bir baba ve annenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Don Cupitt'in bir erkek ve iki kız kardeşi vardır. Cupitt, ailesi, seküler bir aile olarak adlandırılabilir. Bu düşünce (sekülerizm) onun felsefi düşüncesinde etki edecektir. Ait olduğu dini yapısını ise, anneannesi Emma Cupitt'ten almıştır. Fakat Cupitt'in ailesi seküler olması ve büyükannesinin dindar olması onu din hakkında şüphecilğe itmiştir (Macfarlane, www.youtube.com).

Cupitt, hayatı boyunca çalışmalarını ilerletmek için çalıştı. Önceleri genel konular üzerine eğildi daha sonra akademik okumalara başladı. Dinî düşünceleri de okudu. Cupitt, 13 yaşında istekli ve birkaç gün içinde birçok kitabı okuyabilen hızlı bir okuyucuydu. Onun için öğrenme, yaşamın en iyi yoluydu. TV olmadığına, roman okuma dünyanın her yerinde yaşamın bir yoluydu. Yaşı ilerledikçe futbola ilgisi arttı ve müziğe ilgisi azaldı (Macfarlane, www.youtube.com).

1.2. Cupitt'in Eğitim ve Öğretimi

Cupitt, 15 yaşında Darwinizm ve hayvanbilimi ile ilgilendi. Bu yaşta, yaşamı çelişkili buluyordu. Cupitt'in hayatı sorgulaması, biyoloji, teoloji ve din felsefesi çalışmalarına yol açtı. Cupitt, okulda çoğu zaman din ve dini düşüncelerle ilgilenmiştir. Okul müdürü ve diğer okul yöneticileriyle birlikte *Platon'un Devlet'*ini okumuştur. Cupitt, 15 -16 yaşlarında kendisini aşırı dindar olduğunu düşünüyordu (Cupitt, 2002:ix). Ayrıca dinsel tecrübeye önem veren yani görselliği inançla ilişkilendiren Protestanlığa hayranlık duyduğunu belirir. Cupitt, Cambridge'de kendini yalnız ve kötü hissettiği bir dönemde Evanjelizme geçti. Üniversitenin birinci yılın sonunda, evanjelistlerden ayrıldı ve kendi başına teolojik okumalar yaptı. Yaygın olarak teolojik okumaları yaptı ve bilimsel okumalarını bıraktı. Dinî ayinler, onun dine olan ilgisini arttırdı (Macfarlane, www.youtube.com)

Cupitt Charterhouse'de eğitim gördü. Cupitt'in çalışmaları, din felsefesi, teoloji ve doğa bilimi alanındaydı. 1959'da İngiliz kilisesinde yardımcı Papaz olarak görev başladı. 1990'larda bu resmî görevini bıraktı, 2008'de de kiliseyle bağını kopardı. 1965'te Emmanuel kolejine atandı. 1968'de din felsefesi alanında öğretim üyeliğine atandı. 1996

yılı emekliliğine kadar çalışmaya devam etti. Sağlık problemlerinden dolayı emekli oldu (<http://www.doncupitt.com/don-cupitt>, 2016). 50 yaşında kilise tarafından onaylandıktan sonra, çok iyi bir Hristiyan savunucusu oldu. Medeniyetini yaymayı, inşa etmeyi isteyen Hristiyan demokratların politik düşüncesine katıldı. Hristiyan demokratlar, ne faşist ne de komünist ideolojilerle yakın olmayı istiyorlardı. Cupitt, 1984 T.V. programı yaptı ve ünlü oldu. Cupitt, *Sea of Faith* programını başlatana kadar 20'den fazla kitap yayımlandı. Herkes *Sea of Faith* programını ateizm olarak kabul etse de Cupitt, söz konusu programı ortodoks görüşüne yakın olarak değerlendirir. 1980'lerde Cupitt'in temel düşüncesi Hristiyanlığın daha ötesine geçmiştir (Jonston, 2008:270).

Hobson'a göre, Cupitt teoloji alanında otoritedir. Cupitt, önce liberal, daha sonra Neo-Thomist düşüncelere bir düşünür oldu. Cupitt'in o sıralarda teolojinin mistik-sufizm yönü ilgisini çekiyordu. Çünkü Cupitt'e göre mistisizm doğruluğunu kanıtlayacak güçlü tarihi tecrübelerle sahip bir inanç sistemdir (Hobson, 2005:201).

Lisans öğrencisiyken, İ. Kant, D. Hume ve S. Keirkegaard'dan etkilenmişti. Ama Cupitt'in ilk yayını, teolojinin olumsuzlanması üzerineydi. Çünkü o, bu dönemde deist bir din düşüncesi taşımaktaydı. Onun Kilise'ye dâir olan düşüncesi daha özgürlükçü bir düşüncencediydi. Cupitt için bu düşünce neo-muhafakarlığın bir şekliydi. Fakat, dönemin baskın düşüncesi neo-thomizmdi. Liberaller onu etkilemeye başladı. Cupitt, Buttman ve Kierkegaard Tanrı inancı varoluşçu düşünceyle eğilimli olduğunu söylemektedir. O, daha sonra, non-realist olarak adlandırılacak düşünce ile varoluşçu düşünce arasında güçlü bir bağın olduğunu belirtmiştir (Cupitt, 2002: x).

1960'ların ortasında Cambridge'de güçlü bir liberalizm hâkim olmasına rağmen, Cupitt, eğitimi boyunca yani ders esnasında kendi düşüncesini objektif bir şekilde ifade edemediğini söylemektedir. Eğer bu şekilde devam etseydi, Cupitt, kendisinin içine kapanmış bir şekilde hayatını sürdüreceğini söylemektedir. O, geleneksel realizmin düşüncesine karşı çıkmıştır. Fakat, Liberallerin çoğu geleneksel teizm düşüncesi üzerine eleştiriler yapmalarına rağmen hiçkimse onunla mücadele etmemiştir (Hobson, 2005:265).

Cupitt, diğer şüpheli din felsefecileriyle birlikte *The Myth of God* kitabını yazdı. Bu kitap akademik tartışmaları yol açmıştır. 1980 yılında *Taking Leave of God* adlı kitap yayınlandığında, Cupitt kiliseye olan bağlılığından tamamen kopmuştur. Çünkü Kilise halkı, Cupitt'in böyle şeyler yazmaması gerektiğini söyleyerek eleştiride bulundular. Onlar

için, Cupitt bunu sesizce düşünebilir. Fakat bunu dile getirmemelidir. Cupitt, sahtekarlık ve görüldüğü gibi davranmamak sanki din adamların görevinin bir parçasıymış gibi olduğunu söyleyerek bu düşünceye karşı çıkmıştır (Macfarlane, 2009).

1980 yılında Cupitt, Hristiyanlığın non-realist yorumuna odaklandı. Cupitt, Budizm ile ilgilendi çünkü ona göre Budizm dinin metafizik olmayan bir şeklidir ve Budizmin dogmatik değildir. Cupitt'e göre bu dinin yapısı Hristiyan Budizmin şeklini oluşturmaktadır. Bu yapı da, dil ve sembollerin kullanımı daha serbest olduğu için dinin ideolojik yapısı daha azdır. Cupitt, dinin siyasallaştığını söylemektedir. Bu nedenle, 'muhafazakar' 'liberal' ve 'radikal' kelimeleri' kullanılmaktadır. Gerçek, güç ve ideolojiye göre ve ayrıca siyasal terimlere göre okunmaktadır. Cupitt daha önceki yıllarda, dinin metafiziksel yorumlamasına inanmadan ibadet edilebileceğini inanıyordu. Cupitt, Hristiyan inanç sisteminde metafiziksel yaklaşımın olmadığına inanıyordu (Hobson, 2005:266).

Ona göre, Tanrının kendisi manevi bir ideal olduğu ve metafiziksel olarak O'na inanmak zorunda değildir. Ortodoks düşünceye göre, dinin felsefik boyutunu düşünmeden ritüelleri yerine getirme yeterli değildir. Bugün bile Cupitt'e göre, günümüz ortodoks Hristiyanlık düşüncesinde diğer dinlere karşı hoşgörülle yaklaşılmaktadır. Papaz bile çoğulcu eğilimi takip ettiğini düşünüyor. Cupitt, Hristiyan değerlerin kiliseden kopuk olduğunu düşünür ve geniş ölçüde toplumun etik değerlerinden etkilendiği düşünmektedir. 1990'lerde din bilimi çok güçlü bir şekilde post-modernizm etkisi altında kaldı. Bu dönemde Cupitt'in düşüncesi daha çok felsefikti. Yani Cupitt bir filozoftur. Ona göre felsefenin özü, hiçbir filozofun aynı düşüncede olmamasıdır (Hobson, 2005:267).

Cupitt'in öğrencileri olan radikal ortodoksi taraftarları daha sonra ona karşı çıktı. Cupitt, öğrencilerin postmodernizm algılarının tam tersi olduğunu iddia etmektedir. Cupitt, Eucharist'i Tanrı ölümünü ayini (sacrament) olduğunu öne sürdü. Cupitt, papazken, mihraba çıktığında önce sunağa (an altar) karşı başını eğdi daha sonra insanlara karşı başını eğerek selamladı. Bu hareketin Tanrı'nın insanlara yayılımı olduğunu söyledi. Bunu mutlak monarşiden demokrasiye geçiş olarak açıkladı. Cupitt, postmodernist düşüncenin kendisini radikalleştirdiğini söylemektedir (Jonston, 2008:271)

1990'lı yıllarda o, dini düşüncesinin zayıfladığının farkına vardı. Ayrıca maneviyetin kaybolmadan önce maneviyat anlayışının bir oraya getirilmesi gerektiğini gördü. O, dinin önemli olduğunu ya da doğru ifadeyle dinî düşünce ve dinî değerlerin sanattan ve politikadan daha değerli olduğunu düşünür (Wells, 2002:201).

Cupitt için, din seküler bir biçime yeniden dönüşse bile, dinin hayatta kalmak gibi bir kaygısı olmayacak. Herşey çok hızlı değiştiği için din hakkında çok yaratıcı düşüncelere ihtiyaç vardır. Cupitt için Murdoch'ın görüşlerine referansla insanların Tanrı ve din hakkında yeni düşüncelere ihtiyaç duyduğunu söylemekte ve onların çoğu formlarını ebedileştiremeyeceğini dile getirmektedir. Richard Dawkins'e göre insanlar dinden uzaklaşan bir hayatı kabul etmeli ya da seküler bir dinin biçimi keşfetmelidir. Cupitt'in hala dindar bir yapısı vardır. O, insanların dindar bir şekilde dinin yoluna bağlanmalarını istemektedir. Bu yol "Solar Living" anlayışıdır. Söyleki, bu anlayışta yoğun dini bağlılık içerisinde sıradan bir hayat yaşanır (Hobson, 2005:267).

Cupitt, İsa'nın hikâyesi ile ilgili görüşün iki anlam taşıdığını söylemektedir. Birincisi, o, İsa'yı etik öğretici olarak görür, ikincisi, reenkarnasyon mitine ilişkin olarak İsa figürünü olumlu bir şekilde kullanmak ister. Genel olarak, o, İsa'nın bir güneş etiği (solar ethics) olduğunu düşünüyor. Cupitt, İsa'nın bedeni ve bu dinle ilişkisi Yahudilike güçlü bir ifadesi vardır . Fakat Budizm inancında yoktur. Budistler, bu dünyaya sırtını dönmek ister. Cupitt, Hristiyan geleneğin solar etiği eşsiz bir katkı sağladığını düşünür. Gerçek hayattaki karşılığı budur. İsa'nın farklılığı hakkında belirsizlikleri pek çok teolog tarafından kabul edilmez. Fakat Cupitt, bununla pek ilgilenmez. Cupitt için din, İnsan yaşamının herhangi bir parçası gibi dağınıktır (Hobson, 2005:267).

1980'lerin ortasında, daha çok tanınmaya başladı ve kendi alanında çok ses getirdi. Onun düşüncesi yerleşik olan düşünceden farklıydı, düşüncesinden dolayı üniversitede yükselmesi gerçekleşmedi. Daha da kötüsü, en parlak öğrencileri bile onun düşüncesine karşı çıkmayıydı. Öğrenciler daha ziyade radikalizmin yanında yer aldı. Non-realizm öğretisinde, gelecek kuşağın teologları yetişmedi. Bu durumda, öyle görünüyor ki, radikal teologlar vahşi doğuda kalmaya mahkummuş gibiler. Hobbson, ateist teologların başlarına kötü şeyler geldiğini söyler. Hobbson'a göre, Cupitt zulme uğrayan din felsefecileri zamanda yaşasaydı, çok kötü muamele görecekti ve belkide ölecekti. "*Is Nothing Sacred?*

The Non-Realist philosophy of Religion: selected essays" adlı kitap, Cupitt'in eğitimi hakkında çok kısa bir açıklama. Kitabın girişinde Cupitt, atanma amacıyla teoloji çalışmalarına başladığını yazar ve doğal olarak din felsefesi üzerine bir ders vermeye karar verir. O, David Hume hayranıdır ve David Hume üzerine çok yoğun olarak çalışmıştır. Hume'un şu cümlesinden çok etkilenmiştir " zihin dış nesne üzerine kendini yaymak için büyük bir eğilime sahiptir". Onun için bu iç ve dış dünya arasında keskin bir ayrımı vardır. Cupitt, Hume'nin açıklamasının yapısalcı ifadesini çok sevdiğini söyler.

O, Hume ve Thomas Aquinas ile aynı fikirde olduğunu belirtti. Fakat kendisini metafiziğe bağlı bir deist olarak gördü. Fakat Tanrı hakkında müdahaleci dili ve antropomorfizm düşüncesine mesafeliydi. O, negatif teolojin peşinden giderken, kendisini "Daimon" ile özdeşleştirmiştir (Cupitt, 2002: xii).

Cupitt öğrencilik yıllarında modern dini düşünceki önemli entellektüel geleneğiyle tanışmış ve çok etkilenmiştir. Özellikle Kant, Kierkegaard ve Bultmann. Cupitt onların düşüncesinden bazı etkiler taşır ve 20 yıl boyunca üzerinde çalışır. Belkide, Cupitt non-realizm düşüncelerini bu filozoflardan almıştı ve büyük ölçüde onlardan etkilenmişti. Cupitt şöyle der "Kant, Tanrının geleneksel varoluşçu kanıtlarını yıktıktan sonra, non-realist Tanrı fikrini ve bir düzenleyici akıl fikrini öne sürdü. O, bizim ahlaki davranış ve tutumlarımıza rehberlik eden Tanrı'nın nasıl anlaşılacağını önerdi" (Cupitt, 2002: xiii). Cupitt, pekçok diğer modern kıta felsefesi düşünürü ile birlikte Kierkegaard ve Bultmann'ı varoluşçu olarak sınıflandırırdı. O, bu düşünceyi günümüzde ölü bir niteleme olarak vurgular. Fakat, en azından spekülasyon ve metafiziksel içerikten değilse bile, kişinin yaşamına uygun ve kullanışlı biçiminin olduğunu belirtir. Cupitt için fikirler yaşayan canlı türleri gibidir. Onlar, zihnimize çok güçlü patlamalara sebep olabilen çok güçlü unusulardır. Fakat Cupitt, bu hıza rağmen, yavaşça hareket etmek zorunda kalmıştır. 1976'da üniversitede öğretim görevlisi olarak işe başlar ve o zamanlarda 42 yaşındadır. Öğretim üyesi iken fikirlerini ifade etmesi için ortamın uygun olmadığı söyledi. O, 1977 yılında *"The Myth of God Incarnate"* adlı kitabı yazar. Daha sonra 1980 yılında ateizm olarak nitelenen *"Taking Leave of God"* adlı kitapta kendisinin non-realist Tanrı görüşünü açıkça ifade etti.

1.3. Eserleri

Cupitt'in kendi websitesine göre Gavin Hyman'ın çalışması olan, "*New Direction in Philosophical Theology*" adlı kitabın, 2004 yılındaki cildinde, Cupitt'in bütün eserlerinin mevcuttur. Cupitt şunu belirtir " 1980 yılı ila 2000'li yıllar arasında Cupitt'in yazılarının asıl yayınevi Londradaki SCM Press adlı yayınevidir. Salemdaki Pole Bridge universitesinin yayınevi 2001 ve 2015 yılların arasında Cupitt'in kitaplarını yayınladı. En iyi kitapların 9'u e-kitap olarak mevcuttur. Cupitt'in ilk kitabı *İsa ve Tanrının Gizliliği "Jesus and the Hiddedness of God"* adlı kitaptır. Cupitt 50'den fazla kitap yayınladı. Ayrıca Cupitt'in son 18 kitabı çinceye çevirildi ve bazen çin üniversitelerinde dersler verdi (<http://www.doncupitt.com/don-cupitt>, 2016)

Batı ünivesitelerinde Teoloji Fakültelerinde düşünceleri sapkın olarak tanımlanıyordu fakat Çin'de teoloji fakültesi olmadığı için filozof olarak adlandırıldı. Bu durum Cupitt için doğuda ona verilen kazanılmış bir hakkıydı. Cupitt, bundan dolayı Çin 'de batıdan daha fazla dinî özgürlükler olduğunu söylemiştir (Macfarlane, 2009). Cupitt pekçok makale yazmış ve konferans vermiştir. Konferansın bildirilerinin çoğuna *Sea of Faith Network* websitesinden ulaşılabilir. Aşağıda bazı eserleri ve onun üzerine yazılmış bazı eserler mevcuttur.

Kitaplar

Who was Jesus, BBC Books, 1977

Taking leave of God, SCM Press, 1980

The World to Come, SCM Press, 1982

The Debate About Christ. SCM Press, 1979

The Sea of Faith, Cambridge University Press, 1988

After All: Religion Without Alienation, SCM Press, 1994

The Solar Ethics, SCM Press, 1995

After God: The Future of Religion, Basic Books, 1997

Mysticism After Modernity, Blackwell Publishers, 1998

The Religion of Being, SCM Press, 1998

The New Religion of Life in Everyday Speech, SCM Press, 1999

Reforming Christianity, Polebridge Press, 2001

Emptiness & Brightness, Polebridge Press, 2001

Is Nothing Sacred? The Non-Realist Philosophy of Religion, Fordham Uni Press, 2003

The Way To Happiness: A theory Of Religion, Fordham Uni Press, 2003

The Great Questions of Life, Polebridge Press, 2005

The Old Credd and the New, SCM Press, 2006

Radical Theology, Polebrigde Press, 2006

Impossible Loves, Polebridge Press, 2007

Above Us Only Sky, Polebridge Press, 2008

Jesus and Philosophy, SCM Press, 2009

The Meaning of the West, SCM Press, 2009

The Fountain, SCM Press, 2010

The Last Testament, SCM, 2012

Creative Faith: Religion as a way of Worldmaking, Polebridge Press, 2015

Ethics in the Last Day of Humanity, Polebridge Press, 2015

Makaleler

‘The Doctrine of Analogy in the age of Locke’, *Journal of theological Studies* 1968,186-202

‘Mansel and Maurice on our knowledge of God’, *Theology* 73, 1970, 301-311

- ‘God and the World in Post- Kantian Thought’, *Theology* 75, 1972, 343-354
- ‘Religion and Critical Thinking’ Parts 1 and II *Theology* 86, 1983 243-249 and 328-335
- ‘A Sense of History’, *Theology* 89, 1986, 362-366
- ‘Mansel’s Theory of Regulative Truth’, *Journal of Theological Studies* 18, 1967, 104-126
- ‘My Postmodern Witch’, *Modern Believing* 1998
- ‘The New Labour Project: Modernization and Personalism’, *Political Theology*, 1, 1999
- ‘The Radical Christian World- View’, *Cross Currents* 50, nos. 1-2, 2000, 56-57
- ‘Christianity After the Church’, *The Fourth R* 13, 6, 2000
- ‘The Wandering Philosopher’, *The Fourth R* 14, 1, 2001

BÖLÜM 2: DİNSEL NON-REALİZM

Bu bölümde, Realizmin temel kavramları açıklanacak, Realizm ve Non-Realizm kavramları tanımlanacak ve dinsel Non-Realizmin temel argümanları, nedenleri, savunucuları ve çağdaş Realizm/Non-Realizm tartışmaları açıklığa kavuşturulacaktır. Aynı zamanda akademik literatürde geçen L. Feuerbach, J. Hick, Braithwaith, D. Z. Phillips, A. Plantinga, Tilghman ve Taliaferro'nun görüşlerine de yer verilecektir. Ayrıca '*The Sea of Faith Network* (SOFN) –ve teolojik Non-Realizmin gelişmesindeki rolü incelenecektir.

2.1. Non-Realizmin Tanımı:

Çağdaş filozoflar, realizm kavramı ve realizmin dil ve toplumsal bağlamı anlamadaki rolü üzerine farklı düşünceler öne sürmüştür. Süregelen tartışmalar sonucunda iki ana düşünce ortaya çıkmıştır. Bunlar; Realizm ve Anti/Non-Realizmdir (Taliaferro, 1998:36). Bu iki düşünceye ait tanımlama ve argümanlar aşağıda verilmiştir.

Cambridge felsefe sözlüğüne göre, Non-Realizm ya da diğer adıyla Anti-Realizm, Tanrı teriminin var olan veya olamayan bir varlık şeklinde ifade edilemeyeceğini savunan güçlü bir düşüncedir. Non-realistler, Tanrı hakkındaki dini dili, realiteye ilişkin önermesel iddialardan ziyade tutumları dışa vurucu ifadeler şeklinde ele almıştır. Realistlere göre realitenin ille de dilsel bir ifadeye bağlı olması gerekmez çünkü realiteler diller oluşmadan önce de vardı (www. dictionary.cambridge.org/dictionary/english, 2016)

'Internet Encyclopedia of Philosophy – Felsefe İnternet Ansiklopedisi'ne göre; Non-realistler, dini iddiaların insan dilinin, kavrayışının ve toplumsal yapısının sınırlarını aşan gerçeklikler hakkında olmadığını düşünür. Dini iddialar 'oradaki' gerçekliklerle alakalı değildir. Dini iddialar, nesnel olarak mevcut varlıklarla da ilgili değildir. Din daha ziyade insani bir yapıdır. Dini dil, insanların davranış ve tecrübelerini ifade eder (www.iep.utm.edu, 2016).

Charles Taliaferro, kitabında, Non-Realizmin; Dünya hakkındaki önermesel iddiaların nesnel olarak ne doğru ne de yanlış olduğu argümanına atıfta bulunduğunu belirtmiştir. Cümlede geçen 'Nesnel' ifadesi, tüm dillerden, toplumsal yaşam biçimlerinden ve kavramsal çerçevelerden bağımsız anlamına gelmektedir. Kitapta ayrıca, "Non-realizm kabul edildiğinde; bir şeyin nasıl olduğuna dair ortaya atılan iddia, iddianın yapıldığı

bağlamda anlaşılabilir ise mantıksızdır düşüncesi benimseneceğinden, ‘Tanrı vardır’ iddiası hiçbir anlam ifade etmeyecektir” denilmiştir (Taliaferro, 1998:37).

2.2. Realizm Nedir?

Non-Realizmi daha iyi anlayabilmek için Realizmin tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Andrew Moore’a göre (Moore 2003:1), dinsel realizm; dini iddiaların epistemik şekilde erişebileceğimiz zihinden bağımsız dinsel gerçekliği temsil ettiği tezini savunmaktadır. Dinsel realistler, genellikle, bazı dini iddiaların gerçekten de doğruyu yansıttığına inanmaktadırlar. Nuyen’e göre (Nuyen 2001:394), dinsel realizm; dini dil ve uygulamaların, kendilerinden bağımsız şekilde filhakika var olan Tanrı veya ilahi gerçekliğe atıfta bulunduğunu savunan bir düşüncedir. Örneğin, ‘gezegenler vardır’ iddiasının doğruluğu, insanoğlunun veya dilin varlığına bağlı değildir. Dinsel realizm, tek kelimeyle, aşkın bir ilahi gerçekliğin olduğunu savunan bir fikir akımıdır. Realistler, Teizm üzerine, eğer Tanrı varsa, insanların düşüncelerine bakılmaksızın O’nun var olduğu doğrudur fikrini ileri sürmektedir (Taliaferro 1998:37). Realizm, dini söylemlerin kelimesi kelimesine doğrudan anlaşılması ile özdeşleştirilmemelidir (Hick 2007:43). Realizmin birçok çeşidi vardır. Bunlardan bazıları; Öğretisel Realizm, Efsanevi Realizm, Metafiziksel Realizm (Merdiven Realizmi), Tasarımcı Realizm ve İtaatkâr Realizmdir. Bu tezde, Realizm üzerinde fazla durulmamış ve dolayısıyla Realizm türleri ve bunların tanımlamalarına yer verilmemiştir. Realizm, felsefî bir öğreti olarak üç ayrı nitelikte ifade edilebileceği iddia edilebilir. Bunlar; Ontolojik, Epistemolojik ve Anlamsal Realizmdir.

Realistler, ontolojik açıdan, gerçekliğin insan zihninden bağımsız ve insan zihninin dışında olduğunu savunurlar. Gerçekliğin mevcudiyeti, insanların onu algılamasına, onu hissetmesine veya onu deneyimlemesine bağlı değildir. Gerçeklik; öznel olarak değil, nesnel olarak icat edilir, inşa edilir veya öngörülür.

Epistemolojik açıdan ise, Realistlere göre, gerçeklik bize görüldüğü şekliyle değil, olduğu gibi bilinebilir. Realistler, anlamsal bakımdan, gerçekçiliğe başarılı bir şekilde atıfta bulunmanın ve gerçekleri doğru biçimde dile getirmenin mümkün olduğunu savunmaktadır. Bir ifadenin doğruluğu; gerçeğe karşılık gelip gelmemesi ile ilgilidir ve gerçeğe karşılık gelmesi ise kendi kendimize doğrulamamızdan veya başka bir şekilde tasdiklememizden bağımsızdır (Moore 2003:1).

2.3. Realizmin ve Dinsel Non-Realizmin Temel Argümanları:

Günümüz felsefesinin odak noktasını realistler ve non-realistler arasındaki tartışmalar oluşturur. Bu tartışmalar, günümüzün analitik düşünceye sahip önde gelen filozoflarının birçoğunu meşgul etmektedir. Realistler ile anti-realistler arasındaki argümanlar bilim felsefesinden ahlak felsefesine ve hatta matematik felsefesine kadar birçok felsefi temelde farklılık göstermektedir. Farklı felsefi temellerde Realistler ve non-realistler arasındaki argümanlar karşılaştırıldığında, dinsel realizme ilişkin argümanların listenin gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni, bu konuda çalışan filozofların dinsel realizme ilişkin ayrıntılı argümanlar geliştirmekten kaçınmış olmalarıdır (Moore & Scott 2007:132).

Her iki dinsel görüş arasındaki tartışmalar tüm şiddetiyle devam etmekte ve gerek realizm gerekse non-realizm ile ilgili münazaralar ilerleme kaydetmektedir (Nuyen, 2007). Realizm ve non-realizm tartışmasının bir diğer önemli boyutu ise, epistemik değil metafizik olmasıdır (Moore & Scott 2007:131). İlahi gerçeklik yani Tanrı, birbirine aşırı derecede zıt bu iki görüş tarafından da geniş bir yelpazede kullanılır; ilahi ve mutlak addedilir; Tao ya da Dharma ya da Kutsal Ruh olarak bilinir.

Realist düşüncede; Musevilik, Hristiyanlık ve İslam dinlerinin Tanrı'yı sınırsız güç sahibi bir mevcudiyetle tasavvur ettiği varsayılmaktadır. Bununla birlikte, tecessüm etmiş milyonlarca insan bilincinin yanında tecessüm etmemiş bir bilinç vardır ve bu ilahi bilinçtir (Nuyen, 2001:394). Dinsel realizm ile non-realizm arasında fiilen tartışılan en büyük sorunlardan birisi de 'gerçeğin' ne anlama geldiği konusudur (Hermann, 2004:139).

2.3.1. Realist Argümanlar:

1) Gerçek öyle bir şeydir ki ne düşündüğümüzden veya o şey hakkında ne konuştuğumuzdan bağımsızdır.

2) İnsanoğlunun alimleri, gerçeği olduğu gibi bilme kabiliyetine sahiptir ve bu bağımsızlıkları içerisinde gerçeği bozmadan yansıtabilirler (Moore & Scott, 2007:3).

Örneğin "İsa Mesih dirildi" cümlesi realizm açısından ele alındığında şu çıkarımlara ulaşılır:

- a) "İsa Mesih dirildi" cümlesi doğrudur ve sadece İsa Mesih dirildiyse doğrudur. Başka bir deyişle, "İsa Mesih dirildi" kelimesi kelimesine "İsa Mesih dirildi"

demektir ve başka bir anlam ifade etmez. Yani, bu cümleden, ahir bir yaşam olduğu ve insanın bu doğrultuda iyi bir hayat sürmesi gerektiği veya insanın başkalarına karşı hayırsever davranması gerektiği gibi çıkarımlarda bulunamayız.

- b) Bu cümle kesinlikle doğrudur veya yanlıştır. Başka bir ifadeyle, İsa Mesih ya dirilmiştir ya da dirilmemiştir.
- c) Cümledeki gerçeklik dilimize, kavramsal çerçevemize, düşüncelerimizin veya başkalarının düşüncelerinin gücüne bağlı değildir. İsa Mesih'in dirilip dirilmemesi, bizlerin gerçekleri algılama biçimiyle değil, tamamen gerçeklerin kendisiyle ilgilidir.
- d) Cümlelerin şartlı doğruluğu, bileşenlerinin anlamsal değerlerinin bir fonksiyonudur, yani cümle 'dirilme' eylemi 'İsa Mesih' şeklinde atıfta bulunulan kişiye uygulanır ise doğruluk kazanır (Gab, 2013:5).

2.4. Dinsel Non-Realizm:

Non-realistler veya anti-realistler, zihinden bağımsız gerçekliği inkâr etmektedir. Anti-realistler, insan dilinin Dünya'ya özünde olduğu gibi atıfta bulunabileceğini inkâr ederler. C. Stephen Evans, Tanrı'nın insan bilincinden bağımsız olarak var olan metafiziksel bir gerçek olup olmadığını sorgulamıştır. Realizm tarafından daha önceden varsayılan bir argüman Evans'ın sorusuna olumlu cevap vermektedir (Moore & Scott, 2007:144). Buna göre, "Eğer bir inanan Tanrı'nın iyi olduğunu onaylıyorsa, non-realistler Tanrı'nın var olup olmadığından ziyade bu inancın bireyin yaşamında nasıl rol oynadığıyla ilgilenir" (Reichenbach, 2010:5).

Non-realizmin farklı biçim ve türleri vardır. Bununla birlikte, aralarından en radikali insan dili ve kültüründen bağımsız bir Dünya'nın varlığını kesinlikle reddeder (Taliaferro, 1998:38). Bu noktada, bilim, non-realizmin geçmişinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle de aydınlanma çağındaki çeşitli gelişmeler non-realizmin yükselişine katkıda bulunmuştur. Örneğin Kant, belirli dini iddiaların ızdırap verici olması nedeniyle, kişinin iman etmesinin kolaylaşması için bilginin inkâr edilmesi gerektiği iddiasında bulunmuştur (McGraw, 2007:5).

Biz dinsel non realizmi ele aldığımızda, dinsel non-realizm iki türe ayrılmaktadır. Bunlar; ontolojik (araçsal) dinsel non-realizm ve epistemik (metodolojik) dinsel non-realizmdir. Ontolojik non-realizm; dini inançların, uygulamaların ve kuramların sadece insan ilişkileri ve tecrübeleriyle bir anlam ifade ettiğini iddia eder. Ontolojik non-realizm ayrıca dini dilin düzgün bir şekilde duyusal deneyimlere veya olgulara çevrilmesi gerektiğini iddia eder. Dini inanç ve doktrinler, insanların toplum içerisinde belli bir dereceye kadar etkin şekilde rol almasını sağlayan değerli kurgulardır. Dini inanç ve doktrinler, insanın kişisel ve toplumsal tecrübeleriyle ilgili kodlanmış konuşma şekilleridir. Kökenleri insan tecrübesine dayanır. Aynı zamanda, insan ilişkilerini de ifade ederler. Ontolojik non-realizmin klasik örneklerinden birisi de Sigmund Freud'un çalışmalarında mevcuttur (Reichenbach, 2010:6). Freud, dini fikirlerin kökenlerini erken dönem uygarlıklarına kadar izlemiştir. Freud'a göre, insanlar, doğayı insanoğlunun çıkarları doğrultusunda düzenlemede doğrudan etkili olacaklarını düşündükleri 'süper kişiler' ile iskân ederek medenileştirmiştir. Bu süper kişiler zamanla insanoğlu için birer baba (tanrı) figürüne dönüşmüştür. Doğanın korkunçluğunu defederek insanların acılarını dindirmişlerdir. Freud, insanoğlunun dini dilinde karşılığı bulunan hiçbir tanrının algılanamaz olmadığını savunmuştur. İnsanlar doğaya ve medeniyete karşı çaresiz olmaları nedeniyle sonradan manipüle etmeye çalıştıkları bir Tanrı yaratmıştır. Tanrı, insan hayal gücünün yarattığı bir kurgudur. Tanrı, gücümüzü aşan bir Dünya ile mücadele etmede bir araçtır (Paden 1992:73).

Daniel Dennet ve Richard Dawkins gibi bazı ontolojik dinsel non-realistler dini değerlerle ilgili şüpheci fikirlere sahiptir. Chris Hedges, dini değerlerin önemini tanısa da bunların insanoğlunun ilerlemesinde ütopyik birer hedef olmaması gerektiği uyarısında bulunmuştur. Din bundan ziyade toplum ahlakı için bir kılavuz görevi üstlenmelidir. Konuyu bilimsel açıdan ele alan bazı dinsel non-realistler, dinin toplum içerisinde büründüğü rolü göz önüne alarak dini inançlar içerisinde yeni sistemlerin kurulabileceğine inanmışlardır. Herhangi bir din mensuplarının, o dinde buldukları gizemin cehaletten kaynaklandığını savunmaktadırlar. Dinin doğüstü (mucizevi) herhangi bir nesneyle alakası yoktur. Din, insanoğlunun duyguları ve öznel deneyimleriyle ilgilidir. İlahiyatçıların, gerçeklik değerinden yoksun olduğunu düşünmektedirler. Dolayısıyla, ilahiyatın ana görevinin dinsel dilin insan tecrübeleriyle ilgili dile çevrilmesine yoğunlaşması gerektiğini (Reichenbach, 2010:7) savunmaktadırlar.

Metafiziki dinsel non-realizm, dinin doğru bir biçimde anlaşılabilmesi için dini uygulamaların toplumsal tezahürlerinin tanımlanıp incelenmesi ve dinsel deneyimlerin insanlar tarafından nasıl yorumlanıp kullanıldığının araştırılması gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, dinin insan yaşamını nasıl etkilediğini de açıklamaktadırlar. Örneğin; Din, insanların yaşama ve ölüme karşı tutumlarını nasıl etkiler; Din, toplumsal değerleri ve toplumun ahlaki yapısını nasıl oluşturur veya yönlendirir; Dini inançlar, öz kimliğin oluşumuna nasıl yardımcı olur veya engeller. Reichenbach'a göre, epistemik non-realizmin kökenleri Budizm'e kadar uzanmaktadır. Budist epistemik non-realizm, sıradan nesnelere ve olayları da kapsamaktadır. Budizm'de, kişinin dünyasını öznel unsurlardan kurduğu düşünülmektedir. Bu unsurlar; kişinin arzuları, nefretleri ve cehaletidir. Kişi, bunları, *khandhalar* (küme) vasıtasıyla edindiği deneyimleri kullanarak inşa eder. Budizm'deki epistemik non-realizmin kökeni, Buda'nın metafiziki tartışmalara girmeyi reddetmesine dayanmaktadır. Buda, ontolojik ve teorik vaatler içermeyen bir dil kullanmaya çalışmıştır (Reichenbach, 2010:9).

Buda'ya göre; benliğin doğası, dünyanın sonsuzluğu veya ölümden sonraki yaşam, dini hayat için gerçekten de önemli olan şeyler değildir. Eğer kişi zehirli bir okla yaralanmışsa, oku fırlatanın toplumsal sınıfı, ten rengi ve kökeni veya okun bileşenleri gibi metafizik konular hakkında endişelenmeyiz. Bunun yerine, asıl önemli konuya yani okun çıkarılıp yaralının tedavi edilmesine odaklanılır. Din teorisi veya dili, hayatta bir amaca ulaşmamıza yardımcı olur ama bunun ötesinde bir noktayı işaret etmesine gerek yoktur. Dini düşünceler, acı çekme ve acıyı dindirme deneyimlerine yönlendirilmiştir. Dini düşünceler, açıklayıcı teorilerin oluşturulmasını kapsamamaktadır (Reichenbach, 2010:11).

Çağdaş döneme baktığımızda, Kant, bazı yerlerde metafiziki realist olarak kabul edilir. Bunun nedeni, Kant'ın, Dünya'nın veya Tanrı'nın insanoğlunun düşüncelerinden veya konuşmalarından bağımsız şekilde var oldukları görüşünü savunmasıdır. Bununla birlikte, Kant'ı, ortaya attığı bir iddia nedeniyle anti-realist olarak görenler de mevcuttur. Kant'ın bu iddiasına göre, insanoğlunun bilginleri Tanrı'nın bakış açısına sahip değildir. Bu sebeple; nesnelere, şahısları ve olayları gerçek halleriyle bilemezler.

Hick, Kant'ı realistler ve anti-realistler arasındaki tartışmaların tam ortasında konumlandırır. Hick'e göre, Kant'ın rasyonel inancı, anti-realist inançla paraleldir. Bunun

nedeni, Tanrı'nın bağımsız şekilde var olmasını inkâr etmesi değil, Tanrı hakkındaki bilgimizin veya Tanrı'ya ilişkin düşüncelerimizin Tanrı'nın gerçekliğini doğru şekilde yansıtmaya ihtimalini inkâr etmesidir. Kantçı anti-realizmin ayırt edici niteliği, metafiziksel realizm ile epistemik anti-realizmin bir birleşimi olmasıdır (Hick, 2004:200). Hick, Kant'ın konuya ilişkin düşüncelerini çift taraflı bakış açısıyla sunmaktadır ve bu durum Kant'ı farklı anlayışlar içerisinde hem bir realist hem de bir non-realist yapmaktadır. Dinsel non-realizm, Kant'ın anti-realizminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bunun nedeni, Kant'ın klasik bir teist olmasının yanı sıra Tanrı'nın doğruluğunun ve gerçekliğinin ölçülemez olduğunu iddia etmesidir. Kantçı anti-realizm, dinsel anti-realizme ait bazı unsurları barındırır da ilahi bilgiden ziyade insan bilgisi üzerine bir iddiadır (Hick, 2004:204).

Alvin Plantinga, anti-realizmin sadece bir karışıklıktan ibaret olmadığını ve anti-realizme yönelik sezgisel bir desteğin bulunduğunu iddia eder. Bununla birlikte, gerçeklerin insanların düşünsel faaliyetlerinden bağımsız olduğunu fakat Tanrı'dan bağımsız olmadığını savunur. Son olarak, şu soruyu sorar; "Nasıl duyarlı bir anti-realist olabiliriz?". Hick'e göre, Plantinga, teolojik anti-realizm de dahil olmak üzere Kantçı anti-realizmden nefret etme hususunda tamamen özgürdü. Plantinga bunu yaparken teistik anti-realizmi tasdik etmiştir. Plantinga, Kantçı anti-realizmi yaratıcı anti-realizm şeklinde nitelendirmiştir. Plantinga'ya göre, yaratıcı anti-realizm Tanrı'nın var olduğunu ancak varlığının zihinsel aktivitelerimizin içerisinde bulunduğunu savunan bir görüştür. Plantinga, bu görüşün yapmacık ve gülünç olduğunu ileri sürmüştür. Alvin Plantinga, genel olarak bu anti-realizme ve özellikle de onun teolojik biçimine karşı (Hick 2004:135) anlayışsızdır.

Plantinga, iddiasında bazı insanlar neden Kantçı anti-realizmi benimseyelim diye soruyor. Plantinga'yı yanıtlamanın bir yolu olarak Hick, dini bir anti-realist olmanın bazı nedenlerini ortaya koyuyor. Hick, nedenlerinden bazılarının daha geniş bir anti-realizm için destek vereceğini iddia ediyor. Ayrıca tüm nedenlerinin teistik ve teorisyen olmayan düşünürler tarafından zorlayıcı olabileceğini iddia etmiyor. Bu sebepler sonluluğun metafizik olduğunu söyler. Hick sonluluğun metafizik olarak Tanrı'nın sonsuz olduğunu ve her zaman insan anlayışını aşacağını savunuyor. Sonlamın metafizik işleviyle, Kant teolojik gerçek karşıtlığını tanımlayan iki tezi desteklemektedir:

A) Tanrı'nın gerçekliği insan düşüncesinden bağımsızdır ve

B) İnsanın düşüncesi ve etkileşimi Tanrı'yı gerçekten olduğu gibi kavrayamaz. Sonlu bulguların Hermeneutics'ine göre, Hick, a-priori'nin çoğulcu anlayışının *sonluktaki Hermeneutik* olarak adlandırılabilceğini savunuyor. Kant'ın iddialarında, tecrübe ve yargımızın amacı ne romantik bir gerçektir ne de gerçeğin ürünüdür. Hick, şüphe Hermeneutics tarafından, düşüncemizin ve Tanrı hakkında konuşmanın Tanrı'nın gerçeğine karşılık gelmediğini savunuyor. Bunun nedeni, sınırlamalarımız nedeniyle çarpıtılmış olmasıdır (Hick, 2004:176). Kendi sözleriyle, "bu üç (çeşit) sebepten dolayı, filozoflara ve teologlara aynı şekilde söylüyorum, o halde nasıl mantıklı teists olabiliriz? Kolaylıkla: anti-realistler tarafından "(Hick 2010: 145).

Charles Taliaferro ise, kitabında gerçekçi olmayan bir din felsefesinin benimsenmesinin üç temel sebebini ortaya koyuyor.

1. Non-realizm için yapılan tartışmalardan bir dini uygulamalara dayanmaktadır. Hem D.Z Phillips hem de Don Cupitt dinin pratik boyutuna geçerlilik tasdik eder. Onlar, gerçekçi din felsefesinin temel bir hataya düştüğünü savunurlar. Bunun nedeni dini, gerçek olabilecek ya da olmayabilecek bir Resimler meselesi olarak yorumlamaktır. Phillips, dua, ölüm ritüelleri ve kutsal metin kullanımı gibi dinsel uygulamaların incelenmesinde aşağıdakileri bulur. Dinsel bağlamda bir öbür dünyaya inanmanın, ölümle bir başka yerin başına geçtiğine dair bir delil olmadığını belirtir. Ancak onun bulgularına göre, bir öbür hayata inanmak, hayattan sonra, teslim olan bir ruh (kendi vazgeçme) ve başkasına cömertlik ile alçakgönüllülükle yaşamak demektir. Ayrıca, duanın daha derin dini anlamı, kararın mutlak ve sevecen olmasına, umutsuzluğa ve acıya dayanmasına yardımcı olmak için oynadığı roldür. Tanrı'nın, yardım için onun anlayışına göre dilekte bulunduğu dualar batıl inanç üzerine kurulmamıştır. Zindellikle yaşamak, kişiye saygı duymak ve başkalarına gösterilen özeni göstermek için bir kararı yansıtmak isterler. Cupitt'e göre, göklerin ve yerin yaratıcısı olan Tanrı'nın olduğu gibi geleneksel iddialar, yüksek değerlere göre yaşama kararlılığının bir ifadesidir.

Yani, Cupitt, dinsel non-realizm dinî maneviyatı korur. Phillips, İncil'deki edebiyatın gerçekçi bir delil arayışı gibi bir şeyi davet etmediğini yazar (Taliaferro 1998:43). Hem Phillips hem de Cupitt, dinin anlamının dindar içinde olduğunu, ancak dini görüşleri orada bulunan bir şeyle karşılaştırmamak için olduğunu savunuyor. Realizm, dinin harici bir

değerlendirmesinin muhtemel olduğu yönündeki yanlış bir varsayım üzerine kuruludur. Phillip, anlamlılık ölçütlerinin dinin dışında bulunamayacağını, çünkü dini söylemin kendisinin ürettiğini açıklıyor. Cupitt ayrıca, dinin herhangi bir dini gerçeğin varlığını yasakladığını yazar (1998:42).

Özetle, non-realist dini inanç felsefesi, dinsel uygulamalara itirazda bulunmanın temelini ilerletilmesidir. Bu uygulamalar duanın rolü, kutsal kitapların kullanımı ve öbür dünyaya olan inançtır. Non-realizm kişiler, dinsel yaşamın ve uygulamanın kapsamlı ve kapsayıcı karakterine itiraz ederler.

2. İkincisi, bazı filozoflar, gerçekçi felsefi projenin bir çıkmaz olduğunu tahmin etmiştir. Non-realist bir gerçekliği kabul ederse, dini inançları kanıtlarla meşrulaştırma tartışmalarıyla meşgul olmamayı seçebilir. Ayrıca herhangi bir dine iman etmek için geçerli bir sebep bulunmadığına ikna olursa, dini inançları ve uygulamayı askıya almakla yükümlü olabilirler. Taliaferro, B. R. Tilghman'ın görüşünü "Din felsefesine bir yorum" adlı kitabında belgelendiği şekliyle yazıyor. Ona göre, felsefi argümanlardan hiçbiri, bir Tanrı olduğu inancını haklı göstermek için herhangi bir çalışma yapmaz. Fakat bu dine inananlar için zayıflık olarak düşünülmemelidir. Ona göre, bu gibi gerekçelerin dini uygulamalar için gerekli olduğunu düşünmek baştan beri hataydı (1998:40). Tilghman, dini inançlara ilişkin tartışmaların yanlış anlaşılma üzerine kurulduğunu düşünür.

Dünyanın düzen ve karmaşık doğası, Tanrı'nın varlığının ipucu değildir. Daha ziyade dinî yollarla görüşmek için kullanılır. Tilghman, Noel sabahı bir çocuğun yüzündeki gülümsemenin, zevkinin bir kanıtı olduğunu iddia ediyor. Bu zevk, gülümsemenin arkasına gizlenen bir şey değil, daha ziyade gülümseme içinde gösteriliyor. Özetle, realistler, dini inançların kendilerine güven hissettirdiklerini savunurlar. Bu güven bağımsız felsefi argümanlarla desteklenemez (1998:41)

3. Non-realist dini inanç felsefesini benimsemenin üçüncü nedeni ; non-realizmi benimsemek, dini hoşgörüsüzlüğün önemli bir nedenini ortadan kaldırmaktadır. Başkalarına karşı hoşgörüsüzlüğün, başkalarının dini inançlarının yanlış olduğu bir grubun düşüncelerinden kaynaklandığı bilinen bir gerçektir. Non-realistler, objektif dini gerçeğe yönelik arayışı bırakarak, tahammülsüzlüğün kaynağının kaldırıldığını düşünmektedir.

Tilghman, dini inancın doğru ya da yanlış olduğunu savunmanın yolunu bıraktığında, dini pratik etik yaşam biçiminin bir parçası olur (1998:42).

Dinsel realistlerin, Non-realizm tarafından yapılan 3 iddia için karşı argümanları vardır. Aşağıda, Taliaferro tarafından sunulan yanıtları verilmiştir.

1. Realistler, dini uygulamaların çoğunun realizm inancını gerektirdiğini iddia etmektedir. Non-realist din, dini gerçekçilik felsefesinin temel bir hata olduğunu savundu. Dini, gerçek olabilecek ya da olmayabilecek gerçeklik resimlerinin bir meselesi olarak yorumluyorlar. Daha önce de söylediği gibi, non-realist felsefe, dinsel uygulamalara itiraz temelinde geliştirildi.

2. Dini hayatın geniş ve çevresindeki karaktere itiraz ederler. Hick, gerçekçilere göre, eğer bütün dini inançlar olgusal olarak kabul edilirse, hiçbirinin objektif gerçeklik ile bağlantıya dayanan önemi olamayacağını savunur. Realistler duayı, Tanrı'nın var olduğunu iddia eden umutsuz umutlarla beslendiği şeklinde görürler ve cevap verebilirler. Roger Trigg gibi Realistler, dini inançların Tanrı'nın var olduğuna inandıkları için dua ibadet ve dini hizmetlerin bu şekilde hareket ettiğini savunur (Taliaferro 1998:42).

3. Realistler, non-realist ikinci iddiaya cevap verirler. Birinin dini inancı varsa ve inançların kanıtlarla desteklenmediğine ikna olduğunda, kişinin realizmden vazgeçmek için dini bir nedeni var mı diye cevap veriyorlar mı? Realistler, dini inancın gerçeği üzerinde felsefi tartışmalara yer açtığını iddia ettiler. Ayrıca inanç ile çok kapsamlı bir felsefi soruşturma arasında uyumluluk olduğunu savunuyorlardı. Taliaferro, bazı dindarlar tarafından Tanrı'ya olan inancın kesinlik gerektirmediğine dair ifadelerin bulunduğunu belirtir. Bununla birlikte, Tanrı hakkındaki ciddi şüphelerin ortasında tutulabilir. Soren Kierkegaard'ın dini inancını radikal belirsizlikle uyumlu olmayan bir şey olarak gördüğünü yazar. Ona göre inanç bile belirsizlik gerektirir. Kierkegaard her zaman, Tanrı'yı objektif olarak kavrayabiliyorsa o zaman kişinin inanmayacağını savundu. Bununla birlikte, kişinin Tanrı'ya inanması gerektiğini düşünür, çünkü O, nesnel olarak O'nu kavrayamaz.

4. Realistlerin gerçekçi dini iddiaların hoşgörüsüzlüğü teşvik etmesi muhtemel olan non-realist iddiaları reddettikleri. Daha önce de belirttiğim gibi non-realizmi, Realistler belirli bir toplumda dine karşı hoşgörüsüzlüğe neden olmanın bir reçetesi olduğu tezini öteliyorlar.

Realizmde hoşgörünün bir sebebi, kendi bakışın yanlış olabilir ve diğerlerinin görüşleri doğru olabilir olmasıdır. Realistler, realistlerin dini görüşünün realistler için iyi olabileceği, diğer dinleri kabul edenlerin inançları için de aynı derecede iyi gerekçelere sahip olduğu görüşünü benimser. Dahası realistler tüm dinlerin tüm noktalarda doğru olamayacaklarını söyleseler bile bazılarını iyi temsil ettiğine inanırlar. Bu inanç, bütün dinlerin kurtuluşun dini bir şekline farklı bir yol sunduğunu belirten Budizm'le çok benzerdir.

Tartışmanın sonraki kısmı çağdaş gerçekçi olmayan din üzerine olacak. Bu, Hick'in çağdaş non-realizm tartışmasına göredir. Tartışma, Feuerbach, Braithwaite ve Randall'ın yanı sıra Cupitt ve Phillips'in (Hick 2004:194) düşüncelerini kapsar.

Batılı non-realist, dini anlayışı, Budist yelpazenin non-realist şekliyle bağlantılıdır. Modern batı non-realist dini dille ilgili yorumu Ludwig Feuerbach ile başlar. Feuerbach'ın Hristiyanlığın özü adlı, "Hristiyanlığın açıklamasının doğunun betimlemeler dolu anlatımından uzak, doğru ve inanalı olan tehlik eder. Bu açıklamadaki şey ifadenin yüzeyinde Tanrı, varlık olarak tanıtılmış, yüzeyin altında ise bizim kendi ahlaki ideallerimizin ifadesi olarak var. Feuerbach, dini inanç nesnelere insan düşüncesi yansıması olduğunu savunuyordu. Bu, insanların bilinçsizce kendi imgelerinde Tanrı yarattığı anlamına gelir. Argümanlarını desteklemek için bir dizi felsefi argümanı formüle etti (Hick, 2004:194).

Bununla birlikte, Hick, Feuerbach'ın öne sürdüğü tartışmaların genelde eksik olduğunu savunur. Tartışmalarındaki mantıksal boşluklar, on dokuzuncu yüzyılda idealist düşünceyle doludur. Son noktada yansıtma din teorisine dönmüştür. Bunun nedeni, geniş yansımaların kendisini dinin anlaşılmasına yönelik ciddi ve kaçınılmaz bir olasılık olarak kanıtlamış olmasıdır.

Feuerbach, inananların Tanrı'nın adaleti gibi ahlâk tutumlarına ibadet ettiklerini, isteklerinin ilahi süper bir insanda gerçekleştirilmiş olarak gördüklerini iddia ediyor. Kendi doğamızın ilahi niteliği değil, idealize edilmiş yansımasıdır. Yani, Tanrı insanın doğasından başka bir şey değildir. Tanrı tüm uyuşmayan unsurlardan kurtulmuş kişinin kendine-duyarlılığıdır. İbadet edenler, ancak kendi ideallerine ibadet ettiklerinin farkında değildirler.

Hick, Feuerbach'ın sadece ateistlerin din dilinin gerçekçi yorumu için temel oluşturmadığını belirtir. Aynı zamanda ateist yorumunun çağdaş temelini attı. Feuerbach'ın tutumunun hem olumsuz, hem de olumlu olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca Hristiyanlığa ek olarak diğer dinleri de çok eleştirdi. Bu geleneklerde sevgi, iman tarafından kontrol edilen üstün bir değerdir. Bu, Feuerbach tarafından teolojik inanç olarak anılır. Bu, evrensel ve inananlar ile inkarcılar arasında bir ayırım yapılmayan aşk demektir. Fakat belli bir grubun inanç sistemi olarak iman bölücüdür ve inananlar ile inkarcılar arasında nefret yaratır. Bu anlayıştaki teolojik inancın asılsızca, dogmatik ve münhasır olduğunu ve imanın doğasında yatar. Bu nedenle inanç, aşkın tam tersi sonucuna varır. Ona göre gerçek din, insanlık ırkının Tanrı'nın evrensel aşkı imajındaki birliğini simgelemektedir. Ancak inanç, diğer inanan gruplardaki sevgiyi sınırlayan bir insan teorisini besler.

Braithwaite'ın 1995'deki "Empiricist'in Dini İnanç Doğası Üzerine Görünümü" başlıklı ünlü Eddington konferansından, dini sözlerin, gerçek değeri test edilebilen ifadelerin (gözlem, bilimsel hipotezler ve diğer genel ampirik gerçek) dışına çıktığı mantıksal pozitivist argümanı savundu ve bunların doğru veya yanlış olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade ettir. Bununla birlikte, dini sözlerin bu tür herhangi bir şey olmadığını ve insan iletişim içinde yararlı ve anlamlı olduklarını savundu. Kullanımı, ahlaki söylemle çok ilgili olduğunu da ekledi. Bilişsel anlamdan yoksun olmasına rağmen, insan hayatında yönlendirici bir davranış olarak önemli bir rol oynamaktadır.

Braithwaite'a göre ahlaki ifadeler, iyilik ya da sağ hakkında somut iddia duşturmazlar. Ayrıca, dini ifadelerin din metaforları ve mitleri biçimindeki ahlaki ifadeler olduğunu önermektedir. Ona göre, Hristiyan inancının merkezi teması, Tanrı'nın sevgisine (agape) olan bağlılığı ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yalnızca dışa vuruşlarda değil, kalpte de böyledir. Temelde büyük dini geleneklerin çoğunun etik politikalarına çok benzer. Hick, Braithwaite'ın kitabının 17. bölümünü, diğerlerinin iyiliğini Konfüçyüsçüler, Taocu, Hindu, Jainist, Budist, İbranice, Hristiyan ve Müslüman yazıtlarda aramıştır. Bu dinlerin bir olması gerekiyor çünkü aynı temel etik politikaları paylaşıyorlar. Bununla birlikte, bunlar 'hikayeler' diye adlandırdığı şey yüzünden farklıdırlar.

Ona göre dinler arasında sözü edilen hikayeler farklılık göstermektedir. Hristiyanlar ve Budistler tarafından savunulan yaşam biçimleri belki de hemen hemen aynı olsa da, bir

Hıristiyan'ın zihnindeki "öyküler" Budist hikayeden farklı olabilir. O hikayelerin kelimenin tam anlamıyla doğru olduğuna inanıyor. Efsaneler, alegoriler veya masallar olarak eşit derecede ele alınabilirler. Kısacası, Braithwaite dini inancı belirli bir şekilde davranmak için gerekli görüyor. Buna ek olarak, müminin zihnindeki niyetle ilişkili bazı hikayelerin eğlenceli yönüde vardır.

Hick, bu tür gerçekçi non-realist inanca yakınlığın din dilinin en derin hislerimizi, takdirlerimizi, özlemlerimizi ve taahhütlerini ifade etmek için bilgisiz semboller kullandığını gösterdiğini açıklamaktadır. Ayrıca, non-realist bir din yorumcusu olan Randall'a, "dini sembollerin kapasitesine vurgu yapmada" ana katkıyı yaptığını ifade eder. Bu, çevremizdeki dünyada daha fazla anlam ve değer boyutları yaşamamıza olanak tanır.

Hick'e göre D. Z. Phillips'in temel felsefi ilham kaynağı, Wittgenstein'in sonraki yazılarından alınmıştır. Wittgenstein'in gerçekçi ya da olumsuz olup olmadığı konusundaki niyetlerini saran tartışmaların birçoğunu kabul eder. Phillips, Hick'e göre, Wittgenstein'dan ilham alarak dini söylemin gerçekçi olmayan yorumlarının açık ve elverişli bir versiyonunu sağlamıştır.

Hick, Phillips'in ölüm ve ölümsüzlükle ilgili dil analizinin temsili bir örnek olduğunu ileri sürer. Phillips'e göre, ebedi hayat hakkında insan varlığının bir parçası olarak konuşmak saçmalık olur. Ona göre dünyadaki insan hayatından sonra olan şey bitmiştir. Sonsuzluk daha fazla yaşam anlamına gelmez, yalnızca belirli ahlaki ve dini düşünce biçimlerinin altında görülen bu hayattır. Birçok filozofun öne sürdüğü ruhun sonsuzluğunda Phillips, bir insan hayatının boyutunun olmadığını düşünür. Hatta bir erkeğin yaşadığı türden yaşam meselesi ile ilgili daha çok sorusu vardır.

Hick'e göre onun argümanı iki soruna önermektedir. Birincisi, insan kişiliğinin bedensel ölüme dayanması ya da ölmemesi ikincisi, dini terimlerin ele aldığı bir durumdu.

Bu ayrım olası iki senaryoyu mümkün kılar. Birincisi, ölümden sonra bilincin devam etmesine rağmen ebedi hayatın , bulunulmamasıdır. Bu, aslında, başlayabilecek ve ölümün ardından sınırsız kapsamda olabilen sınırsız bir varlık şekline değinmektedir. Hick, senaryoların Phillips'in kendi kabulünün olmadığını ifade eder. Phillips'in iddiası, hayattan sonra var olan bir varlığa düşüncelerinin anlamsız ya da açıkça yanlış olduğuydu.

Phillips, non-realist yorumlamasının, aynı zamanda Tanrı'nın sözünü de içeren dini dilin her alanına yaymak olarak görülüyor. Tanrı'nın sevgisine ve herşeyi Tanrı'nın bir armağanı olarak kabul etmeye gelince, Phillips bir hususu ifade eder. Müminin tefekkür, dikkat, vazgeçme, şükran duygusu vb. ile meşgul olduklarında Tanrı'nın realitesine katıldığını iddia etmektedir. Onda Tanrı'nın gerçekliği olarak değinilen şey budur (Hick, 2004:199).

Phillips tarafından savunulan din felsefesi, geleneksel dini dilin saygılı ve destekleyici olduğu düşünülmektedir. Bu din felsefesi, kendimizden bağımsız olarak var olan gerçeklere atıfta bulunmaksızın, geleneksel dini dili anlamaktadır. Onlar kendi ahlaki ve ruhsal melekelerimize aittir.

Bu anlayışta Tanrı'nın varlığı demek, Tanrı kavramını kullanan insanların varlığıdır. Bu Tanrı hayat biçiminde başlık fikridir. Hick, Phillips'in Tanrı'nın klasik kullanıcılarının bilinçli olarak non-realist türden bir yorumlamayı kabul ettiğini veya bunun farkında olduğunu iddia etmediğini de ekler (Hick 2004:174).

2.5. Bazı inançlarda Non-Realizm

Çağdaş non-realist tartışmalara bazı büyük dinleri dahil etme girişimleri vardır. Bu bağlamda, Stribblehill (2013:16), gerçekçiliğe karşı dinlerin tutumlarını soruşturma ile ilgili bazı zorlukların bulunduğunu itiraf etmektedir. İddia ettiği bu zorluklar çoğunlukla Doğu Dinlerinde kayıtlıydı. Bunun nedeni, çok farklı Tanrı modellerine sahip olmalarıdır. Aşağıda, bazı dinlerde gerçekçilerin düşüncelerinin bazı parçaları bulunmaktadır.

2.5.1. Budizm

Stribblehill kaydedilen Budist görüşünü Bachelor kitabından yazıyor. Bachelor kitabının kırk sayfasında, ölüm sonrası hayatın olmayacağını iddia eden bir rahibin Dharma uygulamasını etkilemeyeceğini söylediğini belirtir. Bununla birlikte, rahip, Bultman'ın Avrupa'daki Filozoflar konusundaki çalışmaları sırasında Hristiyanlığın mitolojik unsurlardan temizlenmesi fikrinden etkilenmiş olabilir. Düşündü ve Budizme benzer bir süreç uyguladı. Orijinal Buda'yı araştırdı ve onu, Brahman'ların papaz dini ile hiçbir ilgisi olmayan bir muhalif olarak nitelendirdi. Rahip, Don Cupitt'le yaşayan Budist düşünürlerden daha fazla yakınlık içinde olduğunu iddia etti. Bu görüş keşişin non-realist

bir düşünceye sahip olduğuna işaret etmesine rağmen, onun düşüncesi Budist düşüncelerin tamamını temsil etmiyor (Stribblehill, 2013:8)

2.5.2. Hinduizm

Bununla birlikte, Stribblehill'e göre, Hinduizmde gerçekçi olmayan örnekler bulmak zor değildir. Vedantik Teori (kişisel) ve Vedantik Absülsiyonu (kişisel olmayan) ortaya çıkaran Tanrı'nın kişisel ve kişilik dışı yönleri hakkında konuşan Sharma'nın kitabına atıfta bulunur. Modern Hinduizmde, iki aşırılık bir araya gelecek gibi görünüyor. Stribblehill'e göre Hart, Brahman kavramını 'niteliksiz Nirguna' olarak tanımlıyor. O, non-realism olarak tanımlanan pozisyona çok yakın olduğunu savunuyor (Stribblehill, 2013:9).

2.5.3. Sihizm

Sihizm'de, Stribblehill'e göre Chahal orijinal Sihizm mesajından yatar. Bu yazıların, yetkisiz, bilim dışı ve mantıksız bilgi dolu olduğunu iddia ediyor. Bu yanlış bilgi birçok kişiye göre, gerçeğe benzemektedir. Yazarlar Guru Nanak'ın yazılarını görmezden geldi. Chahal ve Grewal, Guru Nanak'ın Vedalar'ın gerçek anlamda doğru olduğunu vaaz etmediğini, aksine doğruluğu içerdiğini yazıyor. Metaforik gerçekler, Guru Nanak'ın temel felsefesine aykırı olarak, anlaşıldı. Tanrıya erişilemez, algılanması zor veya tasavvur edilemez ve şekil veya özellik taşımaz. Sihizm'deki bu pozisyonlar açıkça non-realist bir önerme değildir (Stribblehill, 2013:8).

2.5.4. Musevilik

Stribblehill'e göre Cohn-Sherbok, Amerikalı-Yahudi cemaatlerin Ortodoks ya da Ortodoks olmayan Yahudilerin kınanmadan doğaüstü bir inancı reddettiklerini yazıyor. Yapısökümcü hareketin kurucusu Tanrı'yı, canlının kaos dışında sonsuza kadar bir kozmos oluşturan hareketli organizasyon güçleri ve ilişkilerinin toplamı olarak tanımladığını da yazdı. Tora'nın, Tanrı'nın seçilmiş insanlarıyla olan ilişkisinin bir kaydı olmadığını da ekledi. Daha doğrusu Yahudi'nin Tanrı'yı aramasını yansıtıyor. Sherbok'u, geleneksel Yahudi tarih anlayışının bir hata olduğu İnsancıl Musevilik iddiasının kurucusu olarak nitelendirdi. İbrahim, İshak ve Yakup ona göre gerçek insanlar olarak asla varolmadı ve Göç Edilen Hesap bir efsane idi (Stribblehill, 2013:9)

2.5.5. İslam

Stribblehill, Hart'ın okumasında, mistik Sufilerin realizmle tutarlı bir yaklaşım sergilediğini bulur. Edebiyatı incelediğinde non-realist İslamcı bir bulgu bulamadığını itiraf eder. İslam'ın bir inanç ya da tasavvuf olarak dini non-realist unsurlarına sahip olduğu sonucuna varmamak için çok dikkatli davranıyor.

Stribblehill, Mistik İslam, Budizm ve Sihizm gibi diğer inançlarda dini non-realist araştırıyor olsa da, bu kanıtların, kesinlikle veya büyük oranda non-realist olmasını iddia etmek için yeterli olmadığını itiraf etmektedir (Stribblehill. 2013:8).

2.5.6. Eski Ahit İlahiyatında Non-realizm

Hristiyan doktrininde gerçekçi olmayan unsurlar aramak için aciliyet yoktur çünkü zaten Hristiyan uzmanlar tarafından geliştirilmiştir. Jaco Gericke'nin Eski Ahit İlahiyatındaki Realizm ve Non-realizm - Biçimsel-Mantıksal ve Dini-Felsefi Değerlendirme - makalesi, Eski Ahit'te bazı gerçekçi olmayan vakalara bakmamıza yardımcı olacaktır. Makalesi Eski Ahit'te naif gerçekçilik, eleştirel gerçekçilik ve non-realist unsurları tartışır. Eski Ahit ile ilgili olarak Gericke, Yehova'nın metin içi söylemde temsil edilmesindeki gerçekçi olmayışın, onu realist perspektife kıyasla tanımlanabileceğini belirtir. Yehova'nın tüm temsiliyeti, insan ideallerinin, değer ve taahhütlerinin sembolik kişiliklerine eşittir. Brueggemann'ı, eski vasiyette Yehova'nın ontolojik statüsünün savunucularından olan non-realistlerden biri olarak bahsetmektedir. O, "Eski Metin İlahiyatının Tanrısının, bu metnin retorik teşebbüsünde ve altındaki başka bir yerde yaşadığını ve başka hiçbir şekilde yaşaması için elimden geldiğince ısrar edeceğim" (Gericke 2005:54) sözleriyle ifade eder. Brueggemann'a göre, Yehova yalnızca arabuluculuğun insani uygulamaları nedeniyle İsrail'de. Yani hiç kimse Yehova'yı düşünmediyse orada olmazdı (İsrail'de). Yehova'nın doğal alışkanlığının Eski Ahit metninde olduğunu da ısrarla vurguluyor. Yehova metnin hiçbir yerinde değildir (Gericke 2005:55).

2.6. Ortak Zeminler

Non-realist dini inancının büyüyen hareketi hem nihai hem de sondan başlayıp biten konuları tekrar gündeme taşımaktadır. İlk olarak, insan hayatında (hem ahlak hem manevi) inancın özünü vurgulamanın doğru olduğu düşüncesindedir. Hem realistler hem de non-

realist kişiler, sevgi ya da merhamette büyümenin, kalbin saflığının özünde iyi olduğuna karar vermiştir. İster ilahi olsun ister olmasın, hem realist hem de non-realist bakış açısından iyi oldukları söylenebilir. Yanıt olarak ilahi bir gerçeklik olup olmamasından iyidirler.

Realistler, non-realist bir tutumun varlığını kabul ederken, gerçekçi olduğunu kabul ederler. Hick, kendi aşkınlığının merkezi önemi ile birlikte ahlaki ve manevi meyvelerinin değeri hakkında, dini realist ve non-realist bir gerçek olduğu görüşündedir. İkincisi, hem realist hem de non-realist kişiler bugün dini inanç, deneyim ve pratik biçimlerinin her zaman kültürel koşullara uyduğunu kabul ederler.

Üçüncüsü, Phillips ahlâki hayatın özerkliğini vurgular. Göksel bir ödül kazanmak için veya cezalandırılmaktan kaçınmak için yapılan iyi işlerin ahlaki açıdan yapılmadığını söyler. Hick'e göre, bu yeni bir görüş değil "Örneğin, Müslüman mistik Rabia. Cehennemden korktuğum için sana taparsam, beni cehennemde yak ve cennete umutla sana taparsam, beni cennetten çıkar ama ben kendi iyiliğim için Sana taparsam, Sonsuz güzelliğini nasibet demiştir! " (Hick, s. 203-204). Ayrıca klasik olarak etiğin özerk olduğunu iddia edenin İmmanuel Kant olduğunu da ekledi. Bunun nedeni, kendi doğamızın evrensel veya rasyonel yönüne dayanıyor olmasıdır. Modern gerçekçi bir anlayıştı ki etik doğamız varlığımızın bir yönüdür.

Asıl mesele evrenin doğası ile ilgilidir. Din dili non-realizm şekilde yorumlayan Hick'e göre, Fiziksel evrenin kendisi tek gerçektir. Bu, ne nihai ilahi iktidarın yaratılması ne de yaratıcı bir amaca yönelik teleolojik bir süreç değildir.

İnsan türü hayvan varlığının bir şeklidir. Bu, bu dünyadaki yaşam gelişiminin bir parçasıdır. İnsanlar diğer hayvanlar ve bitkiler gibi bireysel olarak yok olmaya mahkumdur. İnsanlar var olduğu halde, bunlar yeryüzündeki en karmaşık yaşam biçimidir. Onlar yalnızca akıllı düşünce ve eylemden ibaret değil aynı zamanda ahlaki, estetik ve dini idealleri düşünerek şekillendirirler. İnsanlar, değerlerini özellikle de ahlaki değerlerini öngördükleri yaratıcı, kendilik-aşkılık kapasitesine sahiptir. Bu değerler kozmosa kişisel tanrılar ve kişisel mutlak olarak yansır. Ayrıca, sonsuz bir varoluşun ebedi hayat idealleri üzerinde düşünülür.

Dinsel geleneklerin konuştuğu doğüstü varlıklar sadece düşüncelerimizdeki fikirler olarak var olurlar. Hick, non-realistlerin insanlığın dindarlığının geleneksel biçimlerden tatmin olmadıkları fikrini savunur. İç huzur ve kalpten arınma, merhamet ve sevginin gelişimi için arayış sunar. Non-realist inanç, pek çok modern zihin için akla yatkınlığını yitiren bir doğüstü inanç sistemi olmayan kişiyi etkiler (Taliaferro, 1998:42).

2.7. Non-Realist ve Ateizm

Non-realist kişiler Tanrı'ya olan inançlarını değerlendirerek aynı zamanda dinlerin insanın yaratılışı olduğunu kabul ederler. Freeman'a göre, Hıristiyan non-realistler ateist olarak adlandırmak adil değil. İnanç Denizi olarak bilinen İman Ağı da Ateizm ile aynı değerlendirildi. İnsanın ötesinde veya dışında herhangi bir şeyin olmadığını iddia ediyorlar. Ne Tanrı ne de nihai gerçeklik, hayat anlamı ve amacı vermez. İnsanlara, dini fikirler kullanarak yaşamın her zaman anlamını ve amacını verdiklerini savunurlar. İnsanlar din dilini kullanır ve dinsel uygulamalara katılırlar. Freeman şunları yazar: "Bizler (Non-realist) hâlâ Hıristiyan sözlüğünde, Tanrı sözü de dahil olmak üzere Hıristiyan öykülerinde, özellikle de İsa hikayelerinde değer buluyoruz. Laik bir hümanist, ateist böyle bir şey için yer bulamaz".

Bu, ateist olmadıkları anlamına geliyor. İnsanın yaratıcılığında ve aracılığında hareket eden bir Tanrı'ya inanırlar. İnsanlar, Tanrı hakkındaki bir dili kullanarak hayatın anlam ve değerini teyit eder. Ateist, iktidarın gerçekçi Tanrısı'nın yok edilebileceğini savunurken, Shaw gibi non-realistler, iktidarın Tanrısı'nın sona erdirildiğini iddia etmektedir.

2.8. İnanç Ağının Denizi (Sea of Faith Network) ve Teolojik Non-Realizm:

İnanç Denizi erkekler ve kadınlar için bilgi ağıdır. Bu erkekler ve kadınlar dini inanç geleneklerinin insan dışı bir kaynaktan gelmediği ve tamamen insan yaratımı olduğu modern görüşü kabul etmektedirler. İnanç Denizi Ağının dinin bir insan yaratımı olma görüşü oldukça çeşitli bir insan grubunu bir araya getirmektedir. Ağ radikal Hristiyanlar, "post-Hristiyanlar" ve birçok dini gelenek liberalleri de içermektedir. İnanç Denizi Ağında üyeler birbirlerine destek olmakta, tecrübelerini paylaşmakta ve ortak görüşleri olan dinin bir insan yaratımı olması imalarını incelemektedirler. Bütün bunları yerel gruplarda, kişisel temaslarda, ulusal konferanslarda, dergi ve gazetelerde, postalarla ve internet yolu ile

yapmaktadırlar. Bu ağın üyeleri ana akım Hristiyan mezhepleri ve İngiltere Kilisesi, Katolik Kilisesi ve Anglikan Protestan Kiliseleri gibi diğer geleneklerden din adamlarıdır. Bazıları İnanç Denizi Ağının bir parçası oldukları halde geleneklerinden kopmamaktadırlar. Bazıları ise organize dinden bağlarını tamamen kesmişlerdir. İnanç Denizi Ağı Hristiyanlara has bir organizasyon değildir. Kiliseden çok sayıda insan bulundurmasına rağmen diğer inançlardan ve hiçbir inancı olmayan üyelere eşit seviyede açıktır.

Dahası, İnanç Denizi Ağı bir mezhep değildir. Bir hiyerarşisi veya lideri yoktur. Bir minimal inancı yoktur. Belirtilmiş hedef olan “dini inancı insan yaratımı olarak incelemek ve teşvik etmek” Boulton’a göre kasıtlı olarak muğlak ve geçicidir. İnanç Denizi, yaşayacağımız tek hayatımıza rasyonel ve yaratıcı bir çerçeve için ortak, açık görüşlü bir arayış içinde bir arkadaşlar ve tanıdıklar ağıdır (<http://www.sofn.org.uk/>, 2016).

2.8.1. Ağın Başlangıcı:

Piskopos John Robinson 1960larda modern dünyada Tanrıyı “orada olan” bir varlık veya süper-insan olarak düşünmenin anakronistik olduğunu savunduğu *Honest to God*’ı yayınladı. Ona göre Tanrı dışarıda değil de “içeride” olarak daha iyi anlaşılabilirdi. Bu fikir kilise çevrelerinde bayağı karışıklık çıkmasına sebep oldu. Çünkü sade ve anlaşılır bir dille ifade edilmiş, herkesin elde edebileceği ucuz bir kitap olarak yayınlanmıştı.

Cambridge’deki Emmanuel Üniversitesinin dekanı olan Saygıdeğer Don Cupitt 1980’de *Taking Leave of God*’ı yayınlamıştır. Kitap “Tanrının doğası hakkında John Robinson tarafından başlatılan ve fazlasıyla ertelenmiş olan tartışmanın devamı” olarak tanımlanmıştır. Cupitt başlığını orta çağ mistiği Meister Eckhart’ın bir vaazından almıştır. Eckhart “İnsanın son ve en büyük ayrılığı Tanrı aşkına, Tanrıdan ayrıldığı zamandır.” demiştir. Don Cupitt “objektif ve metafiziksel bir Tanrının artık ne entelektüel olarak güvenilir ne de ruhsal yaşam için yani manevi açıdan tatmin edici bir temel olmadığını” ileri sürmektedir. Bunun yerine “Tanrıya inancın, kendisi için dinsel ideali takip etmenin otonom kararı ve ifadesi” olduğunu düşünmektedir. Teolojik realizm bir şekilde dışarıda ve insan bilincinden bağımsız ‘gerçek’ Tanrıya inançtır. Dolayısıyla kitap bazı rahipler tarafından ateist olarak suçlanırken başkaları tarafından da Hristiyanlığın veya dini hümanizmin modern bir ifadesi olarak kabul edilmiştir. Tartışmanın sıcağında Cupitt BBC tarafından altı bölümlü bir televizyon yayını yapmaya davet edilmiştir. Program geleneksel

'realist' dinden yirminci yüzyılın dinin kaynağının sadece insan olduğu görüşüne geçişi göstermektedir. Cupitt görüşünü nonrealizm olarak adlandırmaktadır. Programı takiben yayınlanmış kitap *Sea of Faith* olarak adlandırılmıştır (Boulton, 1996:5).

Programın sebep olduğu geniş tartışma dönemde radikal din adamları ve kilise üyelerinden oluşan küçük gruplar dinin ne olduğu ile ilgili yenilenmiş bu anlayışı inceleme ve teşvik etme yollarını tartışmak için bir araya gelmeye başlamıştır. Gruplar 143 olası sempatizanların mail listesi ile başlamıştır. Ardından 1988de radikal Hristiyanlar için ulusal konferans düzenlemişlerdir. Bunu yirmi ay sonra başka bir konferans takip etmiştir. 1989 Ekiminde, ikinci konferanstan üç ay sonra, dini inancı insan yaratımı olarak incelemek ve teşvik etmek için İnanç Denizi Ağının kurulmasına karar verilmiştir. 'Radikal', 'Hristiyan', 'non-realist' ve 'kilise' kelimeleri kasıtlı olarak toplantı tutanağından silinmiştir. Bu hümanistler, remi dini bağlılıkları olmayanlar ve Hristiyanlık dışındaki dinlerden üyelere kucak açarak üyelik alanını genişletmek amacıyla yapılmıştır. Kurucu üyeler tarafından yönlendirme komitesi kurulmuş, üyelik artmış ve konferans yıllık bir olay haline gelmiştir. Ardından üç ayda bir yayınlanan *Sea of Faith* dergisi yayıma başlamış ve yaklaşık yirmi yerel grup kurulmuştur. İnanç Denizi Ağı sonra basın tarafından fark edilmiştir. Avrupa, Amerika ve Güney Afrika'dan üyelik başvuruları gelmeye başlayınca Ağ daha ünlü olmuştur. Sonra Yeni Zelanda'da büyüyen bir İnanç Denizi Ağı kurulmuştur. Profesör Lloyd Geering Yeni Zelanda'da öncülük etmiştir. Anthony Freeman, piskoposuna kabul edilemez teolojik fikirler yayınladığı için işinden olan ilk Anglikan rahibidir. İşten çıkarılması Ağın üyelerine büyük destek sağlamıştır. Kitabı '*God in Us*' İnanç Denizi Ağının görüşlerini basit ve doğrudan bir dille ifade etmektedir. Dolayısıyla, radikal veya non-realist teoloji akademik gruplarda ciddiye alınmaya başlamıştır. 1994 yılında Ağ kendisini hiyerarşik ve patriarkal yapıların gelişmesine karşı korumak için bir anayasa benimsemiştir. Bunun kontrolün üyelerin elinde kalmasını garantilemeye yardım edeceği düşünülmüştür (Boulton, 1996:7)

1997 yılında Britanya'da ki ağın üyeliği bine yaklaşmıştır ve kardeş ağı olan New Zelanda'da üyelik yüzlercedir. Yeni Zelanda'da, Birleşik Krallık'ta, Avustralya'da, Güney Afrika'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde İnanç Ağları arasında resmi bir ilişki bulunmamaktadır.

İnanç Denizinin inancı olmadığını vurgulamak önemlidir. Ağ üyelerini bütün inançtaki insanlardan ve ayrıca dini kurumlarla bağlantısı bulunmayanlardan çekmektedir. Ağ dinin insan yaratışı olduğu ideolojisini paylaşan, bütün dinlerden insanları barındırmaktadır. Ulusal yönlendirme komitesi yerel gruplar kurulmasına yardımcı bir internet sitesi sürdürürken, yılda altı gazete yayınlamakta ve yıllık konferansı düzenlemektedir. Ağın Bay Lloyd Geering, Don Cupitt (BK), Noel Cheer, Ian Harris, Alan Goss ve Fred Marshall olmak üzere altı 'Hayat' üyesi vardır. Ağın sözü edilen kişilerin gösterdikleri çabaların toplamını ağ içindeki hiyerarşiyi ve sıralamayı önlemek için HAYAT ÜYELERİ olarak tanımaya çalışılmıştır (Boulton, 1996:7).

2.8.2. İnanç Denizi Ağı (Sea of Faith Network) ve İnsan Yaratımı Olarak Din:

Anthony Freeman, David Hart, Hugh Dawes, Graham Shaw, Stephen Mitchell ve Don Cupitt gibi dini non-realistler hep dini inançların bir insan yaratımı olduğunu savunmuşlardır. Kritik realist olan Piskopos Jack Spong, 1995 yılındaki sekizinci Denizi inana yıllık konferansında yaptığı konuşmada bütün insan yapımı kutsal yapıtların ötesinde gerçek bir Tanrı olduğunu belirtmiştir. Ancak non-realistler için bu dini yaratıcılığımızın sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmak için bir stratejidir. Dini non-realistler insanların dini yaratımlarının sorumluluğunu üstlenmelerinin ilahi gerçeklik fikirlerine dayanmaktan daha iyi olduğunu sürekli savunmuşlardır. Anthony Freeman kitabı *God In Us*'da dini inancın vurgu değişimi gerektirdiğini ileri sürmektedir. Bu değişim cennetten dünyaya, bir dahaki dünyadan şimdikine ve dogmadan ruhanilik ve etiğedir (Freeman,1987:29). Bu da demek oluyor ki ebedi hayata olan inancın şimdi, buradaki hayatın kalitesi, anlamı ve amacı açılarından yeniden tanımlanması gerekmektedir. Non-realistler Tanrı hakkında din dilini insanların, en önemli değerlerini daha da ileriye götürmek için kullandıkları bir araç olarak görmektedirler. Örneğin, Hristiyan non-realist dini insanların Tanrının insan yaratımından bağımsız olduğunu iddia etmelerine gerek olmadığını düşünmektedir. Freeman'a göre hem dini tutucular hem de teolojik liberaller modernlik meydan okumasını başaramamışlardır. Tutucular günlük hayattan kopuk yapay bir dünya kurmaktadırlar. Freeman tutucuları zamanı kolunda saat olduğu için değil de, bir zamanlar birisi onlar için yazmış olduğu için söyleyebilen insanlara benzetmektedir. Dünya anlayışımız değişmektedir, dolayısıyla da dini inançlara olan anlayışımız da değişmek zorundadır.

Bilim, sosyoloji ve felsefe Freeman'a göre artık ne metodolojilerinde ne de çoğu insanın günlük hayatında realistlerin Tanrısına açıklama getirmemektedir. Bu da müdahale eden, bağımsız bir süper insan olup da bu dünya üzerinde etkisi olan bir Tanrının yaşayan bir dini inanç için artık geçerli bir seçenek olmadığı anlamına gelmektedir. Realist Tanrı anlayışı sadece inanılmaz ve olanaksız değil, ayrıca dini olarak iticidir. Tanrı modern dünyaya uygun olmayan bir şekilde yansımaktadır (Shaw 1989:177).

Non-realist Tanrı anlayışı tutucu dini realistlerin Tanrısına kıyasla daha çekicidir. Bunun sebebi sorunlu bir inancın ihtiyaçlarını karşılamakta daha etkili olduğu görüldüğü içindir. Liberal teoloji ise Freeman'a göre tutucu teolojiden daha iyidir. Liberal teolojinin, dinin bir insan ürünü olmasına ve yaşamın natüralist bir şeklini kabul etmesine izin verdiğini ileri sürmektedir. Ancak bu insan ürünlerinde ve doğal süreçlerde çalışan gerçek bir Tanrı görmek istemektedir. Non-realizm liberal teolojiye çok şey borçlu olmasına rağmen modern bilgiye realist Tanrısını yerleştirme olasılığını reddetmektedir. Liberal teolojinin aksine non-realizm insana ilahın yerleştirilmesini kabul etmemektedir. İnanç Denizi dinselliği ve geleneksel dogmalardan özgür olma isteği bunun yerine dünyada radikal bir teolojik perspektifin oluşmasını amaçlamaktadır. Bunun için dini yaratıcılığımızın tüm sorumluluğunu almamız gerekmektedir. Non-realist için din insan üstü bir şeyi insana yerleştirmek değil, 'insanın bir fonksiyonu'dur. Yani dini sözde kutsal bir varlık veya Tanrı değil, insanlar işletmektedirler. Non-realistler inancı bir insan yaratımı olarak kabul etmenin dini doğruların insan ve konvansiyonel dışındaki herhangi bir şey olmasını beklemenin bırakılması gerektiğine inanmaktadırlar. Dini inanç onlar için insan dışı bir gerçekliği veya nihai gerçeği ifade etmemektedir. Hugh Dawes kitabı *Freeing the Faith*'e göre dini gerçeklere sahip olma iddiası tam kilise üyeliğini yenileyerek Hıristiyan yenilenmesini kısıtlamaktadır. Bunu tam kilise üyeliğinin ancak belirli bir dogma ve uygulama koleksiyonunun bütünüyle kabul görmesi halinde mümkün kılınarak yapmaktadır. Kilise inançları ve uygulamalarının insan el işi olduğunu görmeyi reddettiğinde bazı felaket sonuçların ortaya çıktığını iddia etmektedir (Boulton, 1996:4)

Non-realistler değişime önem verirler ve onu Hristiyanlığın nesilden nesile yenilenmesini sağlayan sürecin bir parçası olarak görmektedirler. Böyle bir değişikliğe önem vererek ve onu teşvik ederek dinin insanların hayatında kayda değer bir rol almaya devam etmesini

ummaktadırlar. Freeman sadece bir radikal non-realistin Hristiyanlık tanımının Tanrıyı insan olarak kabul etmesinin dünyada dini olarak ilgi çekici olduğuna işaret etmektedir. Freeman non-realist Tanrı anlayışını kabul ederek kilisenin hayatın yaratıcı bölgesinde hakkı olan yeri alabileceğini ileri sürmektedir. Bazı dini non-realistler ruhsal özgürlüğü bu dini inanç tanımını kabul etmenin bir meyvesi olarak görmektedirler. David Hart örneğin dini inanca non-realist anlayışının farkına vardığı anı saf bir sevinç anı olarak tanımlamaktadır. Freeman de non-realizme yönelik yeniliği geleneksel realist inancının baskıcı talebinden ve inancının sıklıkla takipçilerinde yarattığı insan yaratıcılığının ve bireyselliğinin bastırılmasından kurtuluş olarak görmektedir. İnançsızlıktan inanca bir dönüşüm değil, kendisine özgürlük hissi ve sevinç veren bir Hristiyanlığa dönüşüm olduğunu yazmıştır. Özgürlük ona Tanrıya geleneksel olarak anlaşıldığı gibi inanmadığını kabullendiği zaman gelmiştir. Onu Tanrı kelimesine yeni bir anlam bulması için özgür bırakan budur. Freeman için dini öğretilere veya kutsal kitaba uygun kalmak zorunda olan bir Hristiyanlık yapmadan Hristiyanlığın yeni bir yorumunu sunmasını sağlayan bu özgürlük ve sevinçti. O tür otoriteler değiştirilebilir insan kuralları ve prensipleri olarak görülmelilerdir. Kutsal otorite iddiası sadece yetkinin kötüye kullanılmasına ve yardımcı olmayan tutuculuğa sebep olmaktadır. Doğüstü bir Tanrı'nın olmadığını çalışma hipotezimiz olarak daha açık ve demokratik bir kilise hayatına yol açacaktır. Aynı şey Graham Shaw'ın çalışmalarında da gözlemlenebilir. Kurtuluşa ilişkin olarak Shaw, baskıcı Tanrı'nın resmini oluşturur. Ortaya sürdüğü bu Tanrı, İncil dininin uygulamaları ve geleneklerinin içinden ortaya çıkmaktadır. Bu baskıdan kurtuluş bu ya da herhangi bir Tanrı için insan sorumluluğunu kabul etmemizi gerektirmektedir. Tanrıya her şeyi bilme özelliğini atamak ve Tanrıyı hakim ve kral, tarihin efendisi ve evrenin yaratıcısı metaforları yoluyla anlamak dini liderlerin bunları üzerlerine almalarına ve kendilerinde Tanrıdan gelen bir otorite bulmalarına sebep olmaktadır. Tanrının adına konuştuklarını iddia etmektedirler. Böyle bir imajda, Tanrının her şeyi gören gözleri çoğu dini inananları dini elitin ortaya attığı kurallarla hizaya sokmak için yeterlidir. Elit mutlak kontrolü ele geçirmekte ve tek insan girişimini ve sorumluluğunu günahkar ve suçlu gözükmesine sebep olmaktadır. Non-realist Tanrı fikri ise yarattığımız Tanrı da dahil olmak üzere inancımızın her yönünü kabullenmemizi ve tam sorumluluk almamızı gerektirmektedir. Shaw İsa'nın hayatında ve ölümünde huzur Tanrısı için tam sorumluluk kabul etmesinin güç Tanrısından

bir kurtuluş sunduğunu iddia etmektedir. İsa'yı takip etmek ve dini inancımız için tam sorumluluk almak artık yarattığımız Tanrılarla başkalarını manipüle ve kontrol etmeyeceğimizi kabul etmek anlamına gelmektedir. Dini elitlerin hayal ettiği dini güç fantezilerinden kurtulduğumuz anlamına gelmektedir. İsa'nın çağırdığı Tanrı dibinde duranlar için çarmıhın yüce olduğu kadar yücedir. Ancak bu yücelik realist güç Tanrısı ve non-realist huzur Tanrısı arasındaki ahlaki farkı tanımlar. İsa, barış Tanrısı ve zayıflığını çarmıhta sergileyen zarafet bize daha sorumlu ve daha az baskıcı inanç göstermektedir. Shaw günümüz Hristiyanlarının görevinin hikayesindeki bahanelerden başvurmadan İsa'nın çarmıha gerilişini öğrenmektir. Yani İsa'nın hayat hikayesi Hristiyanlar sorumluluk almayı reddetsinler diye belgelenmiştir.

2.8.3. İnanç Denizi Ağı (Sea of Faith Network) ve Ateizmin Reddedilişi:

Hem Freeman hem de Shaw realist terimleriyle anlaşılan Tanrıya olan inancı doğrulamışlardır ve değer vermişlerdir. Bu dini non-realizm için ciddi bir endişeye işaret etmektedir. Freeman Hristiyan non-realist anlayışını ateist olarak yansıtmamanın adil olmadığını ileri sürmüştür. İnanç Denizi Ağı non-realistleri insanoğlunun ötesinde veya dışında bir şey olmadığını iddia ettiklerinde ateistlerle ortak bir ajandaları varmış gibi gözükebilmektedirler. Ne Tanrı ne de nihai gerçeklik hayata anlam ya da amaç vermemektedir. Freeman non-realistlerin hala Hristiyan diline önem verdiğini yazmıştır. Bu Tanrı kelimesini ve özellikle İsa hakkındakiler olmak üzere Hristiyan hikayelerini içermektedir. Ona göre bir seküler Hümanist veya ateist için bunlara yer yoktur. Non-realistler insan yaratıcılığı yoluyla hareket eden tanrı'ya olan inancı korumak istemektedirler. İnsanoğlunun hayatın anlamı ve değerini Tanrı hakkındaki dille doğruladıklarını ileri sürmektedirler. Shaw dinin insan yapımı olduğunu kabul ettiğimiz halde hala dini aktivitelere hayatımızı zenginleştirebilecek bir şey olarak devam edebileceğimizi belirtmektedir. Ateistler non-realistlere realist güç Tanrısını yok edebileceklerini söylemektedirler. Shaw ise Tanrının gücünün yok edilmesinin İsa'nın hayatı ve ölümünde beklenildiğini düşünmektedir. Ateistlerin yanında olmasalar da Shaw ateistlerin iddialarını kabul etmenin Hristiyanlık ruhuna bir tehdit oluşturmadığına, bilakis dini insanları onu tekrar keşfetmeye yönlendireceğini düşünmektedir. Shaw'a göre Hristiyanlığın ruhu duadır ve ilhamını İsa'nın tam sorumluluğunu aldığı huzur ve zarafet

Tanrısından alan uygulamalardır. Ona göre ateistlerin eleştirileri Hristiyanları çarmihın dibine kadar sürükledikleri için göz ardı edilmemelidir ve onlardan pişmanlık duyulmamalıdır. Ancak Shaw çağırduğımız Tanrının sorumluluğunu almanın ateizme boyun eğmek olmadığını vurgular. Çoğu Hristiyan non-realist Tanrı olmayan bir inanç öne sürdüklerini iddia etmemekte, onun yerine Tanrımız için sorumluluk almayı haklı bulmaktadırlar. Tanrıyı tarafsız ve aktif bir süper insan olduğuna inanmadan Tanrıyı dini amaçla kullanmanın sorumluluğunu alabilmektedirler.

Sonuç:

Non-realizm ile ilgili çeşitli anlayışlar tartışılmıştır. Kant'ın yazılarında görüldüğü gibi dini non-realizm fikri ve bunun konunun çağdaş tartışmalarından nasıl farklı olduğuna da önem verilmiştir. İnanç Denizi Ağı non-realizmi yaymayı amaçlayan en hareketli grup olarak görülmektedir. Ayrıca, din felsefesi tartışmalarında non-realizmin dalgalanmalara neden olmasının sebepleri arasında, Freeman ve Cupitt gibi İnanç Ağı Ağının pek çok ideologu ve kurucusu da vardır.

BÖLÜM 3: HRİSTİYAN NON-REALİZMİ

Bu bölüm Cupitt'in Hristiyan non-realizm kavram ile ilgilidir. Teolojik non-realizm hakkındaki görüşleri hakkında konuşurken, Don Cupitt'in İnanç Denizi Ağının kuruluşu ve gelişimine katkıları incelenecektir. Bazı makaleler ve gazeteler ile birlikte bazı dini realistlere karşılıkları ve dini non-realizm ile ilgili eleştirileri tartışılacaktır. Son kısım eserlerini ve düşüncelerini eleştirmeye adanacaktır.

3.1. Hristiyan Non-Realizmin:

Realistler din dili dünyamızdan daha yüksek ve ayrıca da görünmez olan bir dünyaya ait varlıklar, olaylar ve güçleri anlatan bir şey olarak görmektedirler. Shaw ve Freeman gibi birçok felsefeci realizme karşı çıkan non-realizm görüşlerini paylaşan kitaplar yazmışlardır. Kitaplar, makaleler ve bildirimlerde görülen Cupitt'in açıklamalarına ağırlık verilecektir. Cupitt'e göre sadece bir dünya vardır, o da dil dünyası olan bu dünyadır. Bundan *Is God Real* adlı kitabında bahsetmiştir. *Taking Leave of God* kitabında Cupitt Hristiyan yaşamı için non-realist teolojinin gerekli olduğunu iddiasını ileri sürmüştür. Kitabı *Is Nothing Sacred? The Non-Realist Philosophy of Religion: Selected Essays*'in girişinde "Kant and the Negative Theology'de ben bir Hristiyan non-realist olmadan önceki inancımın son ifadesidir" yazmıştır (Cupitt, 2002: xii). Cupitt, non-realizmin tarafına geçtiğinden beri korumaktadır. Cupitt ana akım realistler tarafından eleştirilse de, Cupitt'in hedefi Hristiyanlığı özgür bırakacak fikirleri geliştirmektir. Bu nedenden dolayı da, non-realizmin Hristiyanlığın ilkeleri içinde olduğunu savunmaktadır.

3.1.1. Cupitt'in Non-Realizmi :

Non-realizm din felsefesine göre tanımlanmıştır. Bu doğrultuda birçok yazar non-realizmi Don Cupitt'e göre tanımlamıştır. Bu non-realizm inancını korumak için onun tezinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Stephan Williams *Revelation and Reconciliation*'da (1996) ve ayrıca John Hick'de (2005) teolojide non-realizm hakkında Don Cupitt'e atıflarda bulunmuştur. Marneffe (Cleobury, 1967:12) "doğal teolojiye Tanrıya kesin bir dönüş vardır. 1970'lerde iki Richard Swinburne kitabı vardı: *The coherence of theism* and *The Existence of God*. Ancak şimdi 1980'lerde başlığıyla belli bir skandala neden olan bir Don Cupitt kitabı var: *Taking leave of God*" yazmıştır. Eckhart'ın vaazı Cupitt'in kitabının

anlamını iletmediği halde, Cupitt “İnsanın son ve en büyük ayrılığı Tanrı aşkına, Tanrıdan ayrıldığı zamandır.” diye Eckhart’ın vaazından alıntı yapmaktadır. Marneffe, Eckhart’ın Cupitt’in kitabında yazdığı gibi Tanrıdan ayrılmayı önermediğini savunmaktadır (Cupitt, 1990:x).

Hick’e göre günümüzde Hristiyanlığın, Yahudiliğin ve Budizmin kendine güvenen non-realist yorumları bulunmaktadır (Runzo, 1993:4). Teolojik non-realizm, Cupitt’e göre, Tanrının ruhsal fikirlerimizin hayali bir kişileştirmesi olduğunu savunmaktadır. Hick, Cupitt’in insanlar bilinçli olarak post-realist dini dünyasında yaşayabilsinler diye Phillips’in dile getirmediği bu teolojinin olumsuz imalarını ortaya çıkarttığını belirtmiştir. Hick, Dewey, Phillips ve Don Cupitt’in din dilini çok değerli bir şeyi ifade etmek olarak gördüklerini de belirtmiştir. Cupitt’in anlayışına göre dini yaşamın kendine özgü dili ve uygulamalarının yanı sıra özünde değer ve otorite de vardır. Örneğin Tanrıya tapmakla, Cupitt inananların kendi hayal güçleriyle kişileştirdikleri ve Tanrılaştırdıkları idealleri kutladıklarını öne sürmektedir (Runzo, 1993:6).

Bunula birlikte, Cupitt’in pozisyonunun değişmekte olduğu ve bu araştırmanın amacına yönelik olarak sadece konudan bahseden bazı kitap, makale ve konferans bildirileri tam olarak ele alınacaktır. Cupitt’in kendisi, Scott Cowdell’in de aktardığı gibi, ne tür bir değişimden geçtiği anlayışının değişmekte olduğunu belirtmiştir. “Ben değiştikçe proje değişir ve değişimler de değişir” diye belirtmiştir (Cowdell 1988:83).

Cupitt’in kitabı *Creation Out Nothing* önsüzünde şöyle yazmaktadır:

“Bu kitap dinin bir felsefesi veya anti felsefesidir. Başlıca teması gerçekliğin dil yoluyla yaratılmasıdır. Veya alternatif olarak, nihilizmin söz eylem yoluyla fethidir. Ya da her şeyin yokluktan Tanrının Yüce kelimesiyle yaratılışıdır... Anlatım becerisi güçtür. Kelime hazineniz dünyanızı şekillendirir ve onu anlamanızı sağlar. Diğer taraftan dilinizin limitleri dünyanızı sınırlandırır... filozofun rüyasının sonu, insanın zihnini aşabileceği ve mutlak spekülasyon bilgisiyle ele geçirebileceği çok büyük bir olay... Ve eğer dini düşünce gibi Tanrı’nın kendi düşünceleri ve kendine vahiy sözleri sadece ifade edildikleri dil ise bir zamanlar konuşulan Tanrı’nın sözü ve şimdi yazılı olan Tanrının sözü arasındaki ilişkiyi incelemek için bir yazı felsefesine ihtiyacımız var” (Cupitt 1990: ix-x).

Yeniden Cupitt vahiy hakkında önemli bir açıklama yapmaktadır. Bu vahiy insanın doğayı, içeriğini, ifadesini ve Hristiyan teolojisinin uygulanışını anlaması için çok önemlidir.

Cupitt şunu ileri sürmektedir:

“Bizim gibi Tanrı da sadece sözlerden oluşur. Böylece dile geri döndüğümüzde ve Tanrı dile geri döndükçe, yeni bir tür teoloji ve yeni bir yaratılış doktrini ortaya çıkmaya başlar. Çünkü artık Tanrının yarattığı anlamı, dilin yaptığı anlamı ve bizim yaptığımız anlamı birbirlerinden ayırt edemeyiz. Dinsel yaşam biraz sanat gibi devam eden, akan bir yaratıcı süreç halini alır: insanların inşa ettiği ve inşa etmeye devam ettiği yine de tabii ki hayatımızda kendi özel yeri ve otoritesini koruyan” (Cupitt, 1990: x).

Cupitt’in iddiası insanların inançlarına koyduklarının mimarı oldukları anlamına gelmekle açıklanabilmektedir. Saygı nesnesi olarak Tanrı insan dili dışında hiçbir yerden gelmemiştir. Ateistlere karşı olarak Cupitt Hristiyan non-realizm düşüncesinde dilin çok önemli olduğunu ortaya koyar (Cupitt, 1987:54).

Cupitt borsa fiyatları gibi kelimelerin anlamlarını da aslında halkın belirlediğini iddia etmektedir. Anlamı, kamusal alanda kuvvetlerin etkileşiminin bir sonucu olduğudur. C.S. Pierce ve başka filozoflar bunun reformcular ve Descartes’ten beri batıya egemen olan felsefeye bireysel yaklaşımın sonu anlamına geldiğini belirtir. Cupitt bireyin tek başına hiçbir anlamı belirleyemeyeceğini kabul etmektedir. Ona göre toplum ve kamusal alan önce gelir. Kültür bir semboller sistemi iken, toplum yoğun bir iletişim ağıdır. İnsanlar dünyanın canlı aktivitesine katkıda bulunmaktadır. Cupitt her şey arasında sürekli bir toplumsal tartışma ve bir Pazar arasında yaptığı karşılaştırmanın anlam ve gerçek arasındaki çarpıcı farkı ortaya çıkarttığını düşünmektedir. Cupitt’e göre bütün gerçekler, fikirler, teoriler, inançlar ve bakış açıları sadece pazardaki bireysel hisseler halini almaktadırlar. Birbirlerine göre yükselmekte ve düşmektedirler. Cupitt’in anlaşılmasının zor olduğunu düşündüğü bir iddiası vardır. Ona göre insanlar kesinlik olmadan yaşamak ve hareket etmek zorundadırlar. Modern evrim biyolojisini kreasyonizme karşı savunmaya hazır olduğunu belirtmektedir. Ancak, Cupitt günümüzün evrim teorisinin nesnel, dogmatik ve kalıcı olarak doğru olduğunu iddia edememektedir. Aksine gelecek nesillerde şimdiki evrim teorisinin tamamının tamamen farklı bir şeyle değiştirileceğini beklediğini söylemektedir. Cupitt insanların bu değişken göreceli dünyamızda hala kendi değerlerini seçebileceklerini ve onlar için savaşabileceklerini savunmaktadır. Cupitt modern dünyada insanların tamamıyla kendi tarihleri, kendi dilleri ve kültürel değişim akışında yaşadıklarını açıklamaktadır. Cupitt’e göre insanlar artık tarihlerinin varlıklardan değil de sembollerden ve çelişen

argümanlardan oluştuğunu fark etmektedirler. Kritik devrimin insan düşüncesindeki uzun vadeli etkisinin insanları kendi teorileri, görüş açıları ve nesnel gerçekliğin eridiği düşünce yolları hakkında daha bilinçli hale getirmek olduğunu düşünmektedir (Cupitt, 1987:43).

Ortaçağ Hristiyanlığının geleneksel dini ve felsefi bakış açısı hakkında konuşmak gerekirse, Cupitt platonik olduğunu düşünmektedir. O zamanın insanları kendi kültürel fikirlerinin doğanın işleyişinin bir parçası olmadığını düşünmekteydiler. Ortaçağ Hristiyanlığı pre-kritikti. O dönemlerde birçok olay doğaüstü sebeplere yorulmaktaydı. İnsanların geçmişle ilgili görüşleri çok kısa ve bulanık olduğu için bilim öncesi ve tarih öncesidir. Hayat gelenek tarafından yönetilmekteydi. Gelenek babalardan ve atalardan gelen sabit bir bilgi kütlesi idi. Dolayısıyla inanç dogmatikti. Bu onları ilkel çağdan tarihsel zamanın sonuna kadar değişmez bir doğrular bütünü ve yaşam tarzına boyun eğecekleri şekilde köreltmıştır. Böyle bir bağlamda felsefe de teoloji de gerekli değişmezlik ve ideal mükemmelliğe yönelikti. Cupitt'e göre iki gelenek için de insan hayatının amacı mutlak gerçeklik mükemmelliğine ulaşmak idi. Mutlak gerekliliğin irdelendiği bu dönemlerde Hristiyanlar mükemmel tatmin ve mutluluğa ulaşacaklardı. Hristiyanlar bu zamanı Tanrının vizyonu olarak adlandırmışlardır. Cupitt eski Hristiyan kültürünün oldukça realist olduğu kararına varmaktadır. İnanç dogma rehberliğinde cennet için özlemde. Yaşam tarzı cenneti öngören keşiş en yüksek insan türü olarak görülüyordu. Vücut, zaman, kültür, dil, anlaşmazlık, tarih ve biyolojik yaşam adeta hor görülmüş ve ihmal edilmişti (Cupitt, 1987:51).

Cupitt hikayenin başka bir yüzünü tanıtmak ve Hristiyan Platonizm'inin geleneksel görüşünü nasıl tamamiyle tersine çevirdiğimizi dikkate almamız gerektiğini iddia etmektedir. Yukarıdaki dünya ve kesinlikler gitmişlerdir. Hayatımızın tamamı ve bütün standartlarımız artık dil ve kültürün içerisinde dirler. Çünkü iyi veya kötü insanlar kendi tarihlerini yazmaktadırlar. Kendi hayatlarını şekillendirmektedirler. İnsanlar için din kaçınılmaz olarak Platonik Realizm döneminden çok farklı olmalıdır. Cupitt, eğer haklı ise, Hristiyanlığın hayatta kalması için bir devrimden geçmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ve devrimden sağ çıkmasının yollarından biri öne sürdüğü yeni yola yani *Hristiyan Non-Realizmine* bağlı kalmaktır. Hristiyanlığın sadece Hristiyan Non-Realizm yoluyla yeni dünya ile uyumlu olabileceğini söylemek gerekmektedir (Cupitt, 1987:57).

Ancak Cupitt hala eski düzenin yenilenebileceğini umanların olduğunu belirtmiştir. Cupitt bu insanlar için orta yol olmadığını ileri sürmektedir. Onlar dogmatizmin sona ermesinin nihilizmin başlangıcı olduğuna inanmaktadırlar. Bu da ya dogmatizm ya da bütün dini ve ahlak kurallarının tamamen reddiydi. Büyük ihtimalle bu, daha sonra okunacağı gibi bazı insanların Cupitt'i ateist olarak anmalarının sebebi idi. Muhtemelen dogmaya tutunmak istemekteydiler. Cupitt ayrıca bu insanların tek bir mutlak güç tarafından belirlenmiş tek bir mutlak gerçek tarafından kısıtlanmış bir topluma özlem duyduklarını belirtmektedir. Anthony Flew'e göre Cupitt şundan bahsetmektedir:

“onların tek bir mutlak güç tarafından belirlenmiş tek bir mutlak gerçek tarafından kısıtlanmış bir topluma özlem duymaktadırlar. Ancak benim gibi anti-realistler onların görüşlerini reddetmektedirler ve Hristiyanlığın modernize olabileceğini ve olması gerektiğini öne sürmektedirler.” (Flew, 2001:49)

Cupitt'e göre tıpkı gerçeğin cennetten geldiği ve şimdi insanların konuşmalarının özünde olduğu gibi, tıpkı siyasi egemenlik bir süper insandan ve toplumun üzerinden geldiği ve siyasi yapılara dağıldığı gibi, artık Tanrı hepimizin içinde vardır.

3.2. Cupitt ve Non-Realizm Teolojisinde Yaratılış Doktrini:

Don Cupitt iki birbirinden uzak görüşü bağlayarak yaratılış tanımı vermektedir. İlk olarak, insan öznesinin yaratıcı gücünü vurgulayan neyin gerçek olduğuna tanımlamak için kullanılan dilin kararlaştırdığını söyleyen post-modern çağ realizm tanımı vermektedir. İkinci olarak, ruhun hiçlik boşluğa batırılması ve oradan çıkışını vurgulayan ruhani bir insan yaratımı tanımı vermektedir. İkinci tanımda şahsın ancak hiçlikten çıkışından sonra kendini dille ifade ederek kendi yaratıcı gücünün değerini anlayabileceği belirtilmiştir. Birey gerçekliğin olduğu gibi farkına vardığında, var oluşun özü olan devamlı yaratıcı sürece katkıda bulunur. Non-teistik gözükmese de Hristiyan olduğunu iddia ettiği analizine tutunmaktadır. İsa'nın sadece post-nihilist bir varlık olarak nasıl yaşanacağını göstermek için hiçliği kucaklayıp ondan çıktığını ileri sürmektedir.

“(Veya) İsa'nın ölümünü nasıl yeniden yorumlayabileceğimizi düşünün. Ölümlerimiz için boşluğa girdi. Öldüğünde hiçliği gördü (Mark 15.34) ve Onun o zaman içine girmiş olması benim şimdi içine girmeme yardımcı oluyor. Sen, ben, herkesin kafasını siyah çoraba sokması gerekecek. O, yapmak

zorundaydı; ancak eğer paylaşırsak, Onun ümitsizliği bize umut verebilir. İsa ile ölmek dinin uygulamasıdır. Onunla beraber hiçliği gideriz.” (Cupitt 1990: 16)

Yaratılış Cupitt’in tezine göre insanın kendini ifade etmesini bir hareketidir. Din bu yaratıcı aktivitenin bir sonucu olarak dilin yaratıcı gücüne iliştiren bir düzen getirmektedir. Düzen ayrıca, özellikle Tanrıya atfedilen kelimelerin kullanılmasıyla desteklenmektedir. Yaratıcı etkinliğin temel odağı yaratılışı daha sonra kosmosa taşınacak zaten düzenleniş bir toplumun yaratılmasıdır. Belirli dini gelenekler yaratışı karmaşadan düzen getirme süreci olarak görmektedirler. Bu biçimsiz maddenin varoluşu olan kökenlerini sorgulamadan kabul edilmektedir (Cupitt, 1990:8). Cupitt’in bu bağlamdaki yaklaşımı makul görünmektedir. Cupitt kuantum teorisinde pek çok fikrin onu bozan ve çarpıtan felsefi etkiler yoluyla var olan dini geleneğin içine karıştığını gözlemlemektedir. Cupitt şunu belirtir:

“Yahudi kutsal kitabı asıl olarak Tanrının dünyayı hiçlikten yaratıp yaratmadığına veya Kendisinden önce gelen bir şeyden bahsedip bahsetmediğini ele almaz. Yunan etkisinin geldiği ve Yunan tipi soruların sorulabileceği bir dönemde, Inter-testamental yazılarda, çelişen cevaplar verilmiştir.” (Cupitt 1990:6)

Cupitt eski hiçliğin yaratılışının egemen Tanrının her şeyi yarattığı İncil fikrinin olumlu bir gelişmesi olduğunu vurgulamaktadır. Cupitt’e göre yaratılış teorisi İsa’nın hayatının aydınlatıcı etkisiyle mantıklı hale gelebilmektedir. İsa, yaratıcı güce aracı olan birisi olarak tasvir edilmektedir. Cupitt “Bir çeşit dilbilimsel idealist olarak Tanrı, İsa’da kişileştirilerek ve kilisede kurumlaştırılarak sözlü formülleri dile getirerek yaratma fikrinde mantıklı hale getirilmektedir.” demiştir. (Cupitt 1990: 8)

Cupitt için ana endişe konusu İsa’nın Tanrıdan insana bir hareket (Tanrının insanlaştırılması) olarak görülmek yerine tanrılaştırılmasıdır (Cupitt, 1990:9). İsa’nın dilbilimsel aktivite ile yaratıcılığın ruhunu ortaya koyduğunu fark etmek yerine kilise, Tanrıyı İsa’da görerek ve Kendisini insan biçiminde ifade ederek yüce olma iddiasını desteklemektedir. Kilise bunu sürdürmektedir ve dolayısıyla insan aktivitesinin yaratıcı gücünü kutsal ferman zorlamasıyla bastırarak reddetmektedir. Cupitt, Hristiyanlık öncesi dini geleneklerde Tanrının yaratıcı aktivitesini anlamının başlangıç noktasının belli bir

teolojik bakış açısına göre sosyal düzenin kurulması olduğunu savunmaktadır. Bu zaman içerisinde bütün yaratılışın takdir edilmesi haline gelmiştir. İsa'nın öğretilerine dayalı olan Kilise, belirli bir sosyal düzenin kurulmasından insan yaratıcılığını betimlemek için özel bir bağlam haline gelmiştir. İnsan yaratıcılığı için düzenli bir temelin dini bir boyutla sağlandığını düşünmektedir. Cupitt'in sunduğu din, yaratılışın yaratıldığının farkına varması için bireyin içinden geçeceği ortamı sağlamaktadır. Gerçeğe dönüştürerek var olana hizmet etme yolculuğunun sonunda şahıs yaratıcı kaderinin farkına varmaktadır. Bu nedenle gerçeklik neyin var olduğundan ve var olanla ilişkiden doğmaktadır. Belirttiği yaratıcılık, bireylerin gelişen sistemin bir parçası olarak hem yaratılan hem yaratıcı olduğu, gerçekliğin evrim geçirdiği bir süreçtir. İçinden yaratılışın şahsı içinden sahiplendiğini fark eder iken, şahısta yaratılışı sahiplenmektedir. Ahlakın takdiri ve dinin farkındalığı olan bir toplumsal duygu kazanmaktadır.

Ancak, İncil metni Tanrının yaratıcı hareketlerini tanımlamakta ve Tanrının yaratıcı aktivitesinin anlaşılabilmesi yolu tasvir etmektedir. Kutsal yaratılışın merkezini İsa'da bulmaktadır. Üstelik insanoğlu kutsal yaratıcılık dünyasına kutsal ruh tarafından getirilmektedir. Dilini anlamak nasıl mümkündür? Kelimeleri ne anlama gelmektedir? Felsefi tartışmalar diyarında bile açıkça bellidir, insan kavramı çok önemlidir. İnsanoğlunun ona meydan okumak için nasıl olduğu şeye dönüştüğünü Cupitt'in nasıl tarif ettiğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

3.2.1. Cupitt ve Tanrının Sözü'nün Yaratıcı Gücü:

Cupitt'in gözlemleri şöyledir: Yirminci yüzyıl dil görüşü Tanrıyı son olarak sessizleştirmiştir. Bu da demek oluyor ki Tanrı yirminci yüzyıldan sonra ölüdür. Başlangıçta Tanrı dil kullanıcılarının, bilimsel ve ahlaki açıdan, dünya düzeni için demeliydi. Kısacası, Tanrı her şeyi varlığa çağıran varlıktı. İnsan tarihi ilahi konuşma, ilahi yazı ve ilahi sessizlik dönemlerinden geçmiştir. Örneğin Hristiyan geleneği ilahi yazının bir eseri, yazılı bir dindir. Cupitt yazılı dinin artık Tanrının konuştuğunun duyulmadığını gizlemek amacıyla konuşma yazı arasında bulanıklık yarattığını ileri sürmektedir. Şunu yinelemektedir:

“Atalarımızın kafalarının içindeki seslerin onları yönlendirdiği kadar güvenilir bir şekilde günümüzde bizi yönlendirebilir... Dilin yapısı ve gerçekliğin yapısı arasında önceden beri var olan bir uyum vardır ve dil değişmez olabilir (ilahi yazılı dil aslında öyledir) ve değişmeyen daha önce söylenmiş ve yazıya dökülmüş sözlerle amaçları değişmez bir şekilde ifade edilmiş, kelimeleri sonsuza dek doğru olan, değişmez, her şeyi bilen, yanılmadan doğru olan bir dil kullanıcısının olabilmesi için bildirdiklerinin değişmeyen nesnellğine uygun olabilir- sonuç olarak ta bu metnin kendisinin sesidir.” (Cupitt 1990: 72)

Cupitt dini metinlerin yanılmaz ilahi sesin yönlendirici varlığını kaydettiğini söylemektedir. Tanrının dili değişmezdir. Sınırlı, değişmez bir olasılıklar grubunda, insanları Tanrı açısından sınırlı ve değişmez görerek yol gösterebilmektedir. Bu metin insanların aklını şekillendirmektedir. İnsanlar “sınıflı yazarlar ve araştırmacılar, kutsal metinlerin ustaları, olan istikrarlı, okuryazar ve kutsal medeniyetin” bir parçasıdır (Cupitt 1990: 72).

Aynı zamanda bu anlayışın 19uncu yüzyılın eleştirel, dilbilimsel felsefesi altında ezildiğini ileri sürmektedir. “Tanrı o kadar aniden ve sessizce düşmüştür ki, kutsal metin çağının artık bitmiş olan sadece bir yanıltmaca veya erteleme olduğunun farkına varırız” (Cupitt 1990: 72).

Cupitt insanların bir ilahi yokluk zamanında yaşadıkları iddiasını doğrulamaktadır. Bunu şu şekilde yazmaktadır:

“Biz insanlar dilbilimsel olmayan bir şekilde deneyimlerimizi şekillendirmeyiz ve eğer artık Tanrıdan duymuyorsanız yani eğer ‘gerçek’ bir dil size ulaşmıyorsa, O hiçbir şekilde deneyimlenmiyordur. Ve eğer insan dışı bir dil kullanıcısı olamazsa, eğer biz tek dil kullanıcıları dili insan alemini tamamen aşmak için kullanamayacaksak... o zaman dil dünyasının bir dışı yoktur. Tamamen insan dışı olan hiçbir şey bize ulaşamaz ve biz de insan dışı bir şeyle iletişime geçmek için dile kendisini aştramayız” (Cupitt 1990: 72-73).

Cupitt yaratılışa insanla ilgili çalışmasındaki bazı aşamaları özetlemektedir. İlk aşamayı “nihilizmin normalleştirilmesi” olarak adlandırmaktadır (Cupitt 1990: 19). Bu aşama gerçekliğin dışarıdan kararlaştırmadığını ve doğruyu veya yanlış, haklıyı veya haksızı, iyiyi veya kötüyü kararlaştırırken başvurulacak dış bir standart olmadığını açıklamaktadır. “Bizim hiçbir dil dışı veya insan dışı anlamlara ve doğrulara erişimimiz yoktur ve olamaz.” (Cupitt, 1990: 20)

Ayrıca şunu yenilemektedir:

“Deneyim eksi dil bir bilinçaltı insan dışı hiçliği, bir karmaşadır... Alguların anlaşılır deneyime dönüşmesi için ya dil tarafından işlenmesi ya da dil tarafından üretilmiş olması gerekir... açıkça ve gereksiz yere tekrarlayan bir şekilde, içinde anlamı olan tek gerçekten yani işaretler ve dil dünyasından dışarı çıkma ve bir şeye ulaşma hayalinin bir anlamı yoktur ve olamaz. O şey kesinlikle diğer, anlatılamaz, boşluğun, hiçliğin kendisidir.” (Cupitt, 1990: 20)

3.3. Don Cupitt’in Non-Realist Teolojisi

Cupitt realist teolojinin felsefeye ayrılamaz bir şekilde bağlı olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu da filozofik eğilimlerini katmadan realist teolojii tartışmanın mümkün olmadığı anlamına gelmektedir. Şunu söylemektedir:

“Dolayısıyla hikaye felsefenin yapabileceğinden çok daha güçlü bir şekilde yaşamın hareket biçimi olabilir ve hayat üretebilir. Eğer din insanı şekillendirecek ise tabii ki antropomorfik hikaye şekli alması gerekir... bunun bedeli ağırdır çünkü bu düşünce tarzı açıkça eski felsefe ve dinin kesin, zamansız ve bilgiyi aşan hikaye hayallerini terk etmemizi gerektirir. Bu kolay değildir. Anlatım teolojisinde ve İncil’e edebi yaklaşımda çok ilgi çeken bir noktadır. Ben samimi bir şekilde bu gelişmenin yanındayım. Ancak destekleyicileri şu ana kadar tüm imalarını açıklama konusunda çekingenlerdi. Belki de bu onlar açısında sağduyuyu göstermektedir. Bende sağduyulu olmayı dilerdim, ancak değilim. Bu nedenle de filozofik ve dini düşüncelerimiz eğer tamamen post-metafizik ve kelimesi kelimesine olursa olacakların açıklaması buradadır.” (Cupit 1991: xiii)

Cupitt’in ana amacı teoloji ve felsefe arasındaki yakın ilişkiyi göstermek olduğu halde felsefe ve teoloji hakkında tartışan birçok belge bu ilişkinin zaten kabul edildiğini göstermektedir. Cupitt’in anlatım teolojisinin imaları hakkında yaptığı yorumlar İncil metninin sadece bir non-realist teoloji sunduğu anlamına gelebilmektedir.

3.3.1. Dini Hikayelerin Rolü:

Dini hikayelerin karşılaştıkları nasıl etkilediğini okuyuculara aktarmak Cupitt’in dileğidir. Dini hikayeler Tanrının yerini etkiler mi? Cupitt dinin insanlara onlara öğretilen şekilde hareket etmelerini emrettiğini söylemektedir. Ve ayrıca, Hristiyanlıkta insanları İsa’yı taklit etmeye sevk eden eski bir gelenek vardır fakat Cupitt dini hikayelerin kişisel hayatı sadece

en genel yollarla şekillendirebileceğini söyler. Onları kendi hikayelerini yazma sorumluluğundan alıkoyamaz. Cupitt'in takipçileri üzerinde otorite iddia eden bu otoriteyi sözde en üstte oturan ve dünyayı yöneten Tanrının otoriter doğasıyla haklı çıkararak realist teolojisine karşı çıktığını vurgulamak önemlidir. Cupitt'in İsa'nın insan formu ile bağdaştırılmış kişisel hikayeler ile hiçbir sorunu yoktur. İnsan İsa, Cupitt tarafından çoktan herhangi bir hayat hikayesi için işe yarar bir rol modeli olarak algılanmaktadır. Yahudi ve Müslümanların yapacağı gibi Cupitt'de İsa'nın 'Baba' ile bağı hikayesini reddetmektedir. Bu Tanrı ve İsa arasındaki ontolojik bağı koparmaktadır. Bu şüpheci bir şekilde Cupitt'in non-realist teolojisi geliştirmesine katkıda bulunmuştur. İnsan İsa'nın en kayda değer katkısının nesnel olarak var olan bir Tanrının insana yaptığı talebi özümsemektir. Hick'in Tanrı hakkında İsa ile ilişkileri hakkında söylediklerini düşünen biri Cupitt'inde Hick'inde aynı şeye katıldığı sonucunu çıkarabilir. John Hick şunu söyler:

“Yeni Ahitte Tanrının ana imajı babadır dolayısıyla da bu ve bağlantılı imajı oğul Hristiyanlık söylevinde merkezi bir yer almıştır. Orijinal yazıdaki günümüzün modern ayırımına göre açıkça metafor olarak kullanılmışlardır. Kelime anlamıyla baba erkek ebeveynidir. Tanrı ise erkek ve kadın ayırımının biyolojik farklarının ötesinde ve kelime anlamıyla çocuk yapmayan bir ruhtur... Tanrıdan Kutsal Babamız olarak bahsettiğimizde Kutsal niteliği ideal bir ebeveyn kadar önemli sergileyen güçlü bir metafor kullanırız.” (Hick 1993: 42)

İkisi de metafiziği saf teolojik anlayışı kirleten yabancı, felsefi bir anlayış olarak reddetmektedirler. İlişkiyi düpedüz metafor olarak görmektedirler. Cupitt'in duruş açıklığa kavuştuğuna göre, ona göre 'dini' hikayenin fonksiyonu nedir? Bu konuda şunu yazmaktadır:

“İyi bir dini hikaye beni o şekilde yaşayıp hayatıma anlam katabileceğime ikna edebilir. Ve dinin kendisi anlamsızlığa karşı mücadeleden anlamlı bir hayat çıkartıp yaşama denemesidir. Ve bu sözde kötülük sorunu için olacak tek cevaptır. Dini törenler ve hikayeler yaratıcı ve ifade edici hareketlerimizde ruhsal doyum bulacak şekilde yaşamamıza yardımcı olurlar. Bu kötülüğün ve umutsuzluğun fethidir.” (Cupitt 1999: 15)

Cupitt'in isteği dinin non-realist olarak düzgün olarak anlaşılabilirliğini kanıtlamaktır. Başka bir deyişle, Cupitt okuyucularını dine sadece non-realist teolojiden bakılarak somut bir anlam verilebileceğini anlamaya çekmeye çalışmaktadır. Yapı sökücü edebi teoriden

standart eleştirisi talep eder. Ancak, Cupitt Kutsal kitapların hala usta anlatı şekilleri arasında en güçlüsü olduğunu vurgulayarak Kutsal kitapları övmektedir. Cupitt'e göre o bizim uydurduğumuz bir hikaye değil, bizi zorla hikayesine katarak bizi tamamlayan bir hikayedir. İnsan hayatının her adımına yazmakta ve insan hayatının her adımını da Tanrının planına yazmaktadır (Cupitt, 1991:87). Cupitt şahısların kendi hikayelerini yapmalarına olanak bıraktıkları için hikayelerin kişilerin hayatlarını yaşamalarının nihai yolunu belirtmediklerini savunmaktadır.

3.4. Don Cupitt'e Göre Non-Realist Teoloji ve Hristiyanlık:

Cupitt'in temel fikri gerçekliğin insanların bir yaratışı olduğudur. Cupitt'in gündemi iki soruya ayrılabilir. İlk soru: Tamamen insan olmak mümkün müdür? İkinci soru: Birisinin tamamen insan olması nasıl mümkündür? Cupitt'in eserlerinde insanlar başkalarına borçlu olamazlar. Ayrıca, kendi kendisine var olan 'gerçek' bir Tanrı olamaz. Bunun sebebi böyle bir gerçekliğin (Tanrı'nın) varoluşunun insanlara olabilecekleri olma fırsatını tanımamasıdır. Fakat din insanların doğal kabiliyetlerini sergilemelerine katkıda bulunur. Din kendisine yönelik din kendi kendisine var olan Tanrıdan yoksun olduğu sürece insanlara yardımcı olur. Ona göre Tanrı gibi metafiziksel varlıkların varlığı alakasızdır. Bunun nedeni o tarz bir metafiziksel varlığın varlığının bilinemez olmasıdır. Bu da realistlerin Tanrının dışarıda ve ötede olduğu iddiasının bir sonucudur. Tanrı'nın varlığı kanıtlanamayacağı için non-realist teolojinin teizm/ateizm tartışmasıyla bir ilgisi bulunmamaktadır. Cupitt Tanrı'yı şu şekilde tanımlar:

“ruhsal ihtiyaçlarımızı etkili bir biçimde kişileştiren ve temsil eden bir araya getirici bir sembol... Biz “Tanrı” kelimesini dini talebin kendini göstermesi (Tanrı'nın iradesi), bize verdiği duyumu (Tanrının özü) ve bu yolda bizi saran mitik psikodramayı (Tanrı'nın eylemi) içeren kapsamlı bir sembol olarak kullanırız... Tanrının din dışı ve nesnel bir varlığı var mıdır? Burada bir paradoks vardır çünkü Tanrının din dışı varlığına her hangi bir ilgi olamaz ve olmamalıdır; böyle bir şey boş bir oyalamadır.” (Cupitt 2001: 96)

Cupitt'in Tanrı anlayışının bütün dini non-realizm temalarını bir araya getirmiştir.

Non-realist teoloji din ve laiklik terimleriyle konuşmayı sevmektedir (Ward, 1982:210). Freeman (1993:34) çoktan insan yaratışı olarak din non-realist görüşünün geleneksel

Hristiyanlıkta temelinin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Yeni Ahit'i doğru ve meşru kabul etmektedirler. Yeni Ahit'in kelimelerine non-realistler önem vermektedirler. Bu Tanrı kelimesini ve özellikle İsa ile ilgili olanlar olmak üzere Hristiyan hikayelerini içermektedir. Freeman'a göre daha önce de belirtildiği gibi bir laik hümanistin, bir ateistin non-realizmde yeri yoktur.

Realist teoloji Tanrının bilinemeyeceğini savunmaktadır, başka bir deyişle Tanrının "bilinmezliğini" ileri sürmektedir. Bu "bilinmezlik" realistlerin katı anlamına göre Tanrının hiçbir şeyinin bilinemeyeceği anlamına gelmektedir. Cupitt'in dikkati ise dini dilin kullananların hayatı üzerinde nasıl bir etkisi olduğundadır. Cupitt ontolojik metafiziği araştırmakta ve insan faaliyetine bağlı ama yine de bireysel insan ifadesini aşan dilbilimsel metafiziği yeniden yapılandırmaktadır. Cupitt'in varsayımına göre din doğası gereği doğaldır. Don Cupitt'in Hristiyan teoloji anlayışı onun Tanrıyla karşılaşmanın ancak din yolu ile olabileceği sonucunu çıkarmaktadır.

3.4.1. Cupitt'e Göre Yeni Ahit'te Non-Realizm:

Don Cupitt'in *Faith* dergisinde (1994) yayınlanmış kısa bir makalesinde birçok kişinin non-realistlerin nasıl tapındığını sorduğunu belirtmiştir. Cupitt'in cevabı *Aşk*tır. Ona göre Yeni Zelanda'da bir bölge kilisesinde non-realistlerin ilahilerini içeren bir ilahi kitabından üretilmiştir. Onun dünyadaki en modern ve güncel bölge kilisesi olduğunu düşünmektedir. Kilise kendi hizmetlerini hazırlar ve birisi doğru bir şey söylemeden orada tapınabilmektedir. Üstelik Cupitt, non-realizmin Hristiyanlığın özü olduğunu savunmaktadır. Yeni Ahit'te John'un ilk mektubunda Aşk ve Tanrı'nın değiştirilebilir olduğu söylenmektedir. Cupitt'e göre biri bunların aralarından bıçak geçirebilir. Cupitt bu dizeyi eğer bir insan başka bir insanı sever ise Tanrıyı bildiği şeklinde yorumlamaktadır. Öte yandan, eğer biri sevmez ise o kişi Tanrıyı bilmez. Burada Tanrı kelimesi non-metafiziksel varlığa atanmaktadır. Sadece "Aşkın" adıdır. İncilin hiçbir yerinde "bu kitap tahta başlı literalizm ile okunacaktır" yazmadığını söylemektedir. Cupitt Hristiyan doktrinin eskiden beri aşk şiiri olduğunu olmaya devam ettiği belirtmiştir. Cupitt İncil non-realist teolojik görüşlerini içerdiği halde kendisi gibilerin ve Anthony Freeman'ın kitabı *God in Us*'ın dikkat çektiği halde eleştiri ve kınamalarla karşılaşmış olmasına yakınmıştır.

Cupitt'in kendi sözleriyle "Görünüşe göre en lanetli dine ihanet bu makamdan çıkmış" (Cupitt 1994: 2).

Cupitt, Matthew Arnold gibi bir protestanın, Hristiyanları, İncil'i bir edebiyat ürünüymiş gibi basit bir şekilde okumaya teşvik ettiğinden bahsetmektedir. Protestanlar, Tanrı'nın sadece bu sözlerle ve inançla bilinir olduğunu iddia etmektedirler. Cupitt protestanların bu görüşünü, doğru yönde bir görüş olarak görmektedir. Bu, insanların sadece sözcüklere sahip olmasından kaynaklanmaktadır ve dilin ötesinde bir şey bulunmamaktadır. Cupitt, sözcüklerin ve onların dünyayı şekillendirmesinin ve hayatlara yön vermesinin, tüm insanların sahip olduğu ve ihtiyacı olduğu şey olduğunu vurgulamaktadır. Cupitt, Hristiyan din adamlarının kilise doktrinlerine bakış şeklini oldukça talihsiz bulmaktadır. Bu konuda, yüksek mevkideki Hristiyan din adamlarının, bu doktrinleri kendi çıkarları doğrultusunda ortodoks olarak kabul ettiğini söyleyen Voltaire'in görüşünden bahsetmektedir. Cupitt, realistler ve non-realistler arasındaki tartışmanın ciddi olduğunu kabul etmektedir. Realistlerin Tanrısı gerçek manevi gücün sonsuz bir birleşimiyken; non-realistlerin Tanrısı ise sevgidir. Cupitt'e göre bu Tanrı, "solar" sevgisi adını verdiği, sürekli kendini boşaltarak ve kendini verip ölerek yaşamaktadır. Cupitt her şeyin yandığı, yanıp kül olduğu ve yok olduğu bir evrende, kesinlikle tutunacak hiçbir şeyin olmadığı sonucuna varmıştır. Sıkıca tutunacak şeylere el konulmuştur. Tüm non-realistlerin düşündüğü gibi, sonunda herşeyden öyle bir vazgeçilmelidir ki, bu kayıp bir adağa dönüşmelidir. Realizm sadece ölüme sevgidir. Cupitt'in web sitesinde eski nesnel realist Tanrı'nın, bir kanun koyucuya atfen olduğu da detaylandırılmıştır. Ancak İncil, yukarıdaki uygulanan kanunların ahlaki yeterliliğine dair sert eleştiriler içermektedir.

3.4.2. Non-Realizm Teolojisinde Ahlakın Rolü:

Don Cupitt, birinin tamamen otonom bireyler olabilmesi için kendi kurallarını koyabilme özgürlüğüne sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Bu, onların kurallar üzerinde görelî otoriteye sahip olmaya güçlerinin yetmesini ve yapılan tercihlere göre tutarlı bir şekilde hareket etmelerini sağlamak içindir. Otonom bir ahlak; ilkeler, idealler ve özünde iyi olarak düşünülen değerleri üretir. Rasyonel, tutarlı ve tarafsız formlar çerçevesinde halka açık, toplumsal olarak kabul görmüş ahlak üretirler. Tüm dışsal ahlaklar, önceden önemsenmemiş ve içselleştirilmiş taleplerdir. Non-realistler, geleneksel dinin bireysel bir

ahlaki seçimde otonom kısıtlamalar getirdiğini ve dolayısıyla ahlaki gelişimini geliştirdiğini düşünmektedir. Geleneksel dinin karşısındaki kriz, ortaya çıkan ahlaki otonomi karşısında heteronom kalmaya devam etmesinin sonucudur. Cupitt, din bireylerin yaşamlarına katkı yapmak içinse, o zaman dinin otonom olması gerektiğini savunmaktadır. Bunun, realist teolojisini terk ederek ve doktrinlerini içselleştirerek, ve "dini" ilkelerin başka herhangi bir ilke ile aynı şartlarda benimsenerek başarılabileceğini iddia etmektedir. Cupitt, *After Taking Leave of God*'da negatif teolojyi Kant'ın dini düşüncesi bağlamında incelemiştir. Cupitt, Kant'ın herhangi bir ahlak kural içinde otonominin önemi ile ilgili düşüncelerin geliştirilmesindeki rolünü kabul etmiştir. Kant tartışmanın temelini bir Tanrı'nın doğasının ve niteliklerinin bilinmeyeninden uzaklaştırmıştır.

Kant, bunun yerine Tanrı'nın varlığının bilinmeyen olduğunu iddia etmiştir. Bu, Kant'ın Tanrı'yı içkin ifadelerle tanımlamasına neden olmuştur. Bu tamamen birinin akıl yürütme kabiliyeti tarafından sınırlandırılmıştır. Cupitt din otonomisine katılsa da, tamamen seküler bir çözümün nahoş ve katı olduğu kadar umutsuz olmasını onaylamaktadır. Otonomi, ahlaki ve manevi olmak üzere taleplerini içselleştirme açısından benimsenmiştir. Cupitt'e göre teoloji terk edilmemeli ancak yeniden yerleştirilmelidir. Otonominin konularını aşamayacağını da eklemiştir. Eğer konularını aşarsa, o zaman otonom olamaz.

3.4.3. Maneviyatın Non-Realizm'deki Rolü:

Cupitt, maneviyatın ahlak kadar önemli olduğunu düşünmektedir. Ahlak konusunda bahsettiği gibi, Cupitt maneviyatın sadece otonomi ve içselleştirme açısından ulaşılabilir olduğunu ileri sürmektedir. Cupitt, dini sekülerleştirme girişimlerini, dini bağımlılıkla karşı çıkmak nedeniyle dini başarısız olarak inkar etme olarak ele almaktadır. Sekülerizasyon yanlış bir şekilde insanların "reşit olması" ile eşleştirilmektedir. Sekülerizasyon maneviyatı, insanın insan olma vasfının olumlu bir yönü olarak görmemektedir. Maneviyat, insan varlığının ikmal edilmesi gereken bir unsurdur. Dinin işlevi, bunun entelektüel ve ahlaki gelişimle birlikte olmasını sağlamaktır. Bunun gerçekleşmesi için, dinin doğal rolü ve fonksiyonu içselleştirilmelidir. Cupitt,

"Yaşamlarımızın esinlendiği, yönlendirildiği ve beslendiği tüm kaynaklar, içimize önceden yerleştirilmiş önceden varolan objektif bir düzen yerine, içimizde akan bir kuyu gibi görülmelidir. Dinin dıştan

uygulanan talep ve kısıtlamalardan oluşan bir sistem olmasından ziyade, içsel ilham ve rehberlik konusunu harekete geçirmesini beklemeliyiz" diye belirtmiştir (Cupitt, 2001:3).

Bir başka deyişle, iç bütünlüğün bir kanıtı olarak, dinin otonom hale gelmesi gerekmektedir. Tıpkı Kant'ın, ahlak konusunda otonomi ve akılcılık arasında orta yol bulmaya çalışması gibi, dinin refah algısı, maneviyata ilişkin otonomi özgürlüğüyle inancın uyumlu hale getirilmesi için bir araç görevi görmektedir. Dış yetkilerin tüm iddiaları reddedilmelidir. Cupitt'e göre, ruhsal değişime neden olan bir güç tamamiyle içselleştirilmelidir. İçeriden geldiği kabul edilmelidir. Tamamen birleşik otonom bir insan bilincinin taleplerini yerine getirirken manevi kaderimizi gerçekleştirebileceğimizi iddia etmektedir. Bu tür bir maneviyatın en yüksek noktası, mümkün olan en yüksek kendini kabul ve kendini aşmışlık düzeyine ulaşmaktır. Kendini aşmışlık ve kendini bilmek, karşılıksız bir tavırla kendini göstermektedir (Cupitt 2001:5). Cupitt'e göre, bu, dini yaşamın varlığının içsel değerinin tanımlamasıdır. Kaynağı veya ödülü olarak, bu hayatın dışındaki herhangi bir şey için düşünülmeden dini bir hayattır. "Birinin ölümden sonra hayata inanmak yerine tarihteki manevi hayatın amacına ulaşmak için gayret sarf etmesi manevi açıdan önemlidir" (Cupitt 2001:10).

Cupitt'in, Tanrı'nın var olup olmaması ile ilgilenmediğini belirtmekte fayda vardır. Non-realistler için tanrının varlığı önemsizdir. Dini gerekler her birey tarafından yaşanmalı, insan öznesinin otonomisi açısından içselleştirilmelidir. Vahiy, Tanrı hakkında bir bilgi kaynağı olduğu için, bu vahiyin doğasını ve amacını tarif eden bir yazılı metnin olabileceği düşünülmektedir. Cupitt, bunu öteki dünya esinlenmesinden ziyade, insan öznesinde üretilen maneviyat aktivitesinin içselleştirme ifadesi olarak görmüştür. Cupitt'e göre, maneviyat açısından insanlar, tanımlamak, açıklamak ve ifade etmek için dilin doğasını anlamışlardır. Tanrı, maneviyatın bizden bekleyebileceği her şeyi temsil eden birleştirici bir semboldür. Cupitt, birinin maneviyatını bulma gerekliliğinin "Tanrı'nın isteği" olduğunu savunmaktadır. Maneviyatın birinin kişiliğinde tezahür ettiği yönleri, "Tanrı'nın özellikleridir". Birinin maneviyatının amacı "Tanrının doğasıdır". Bu saf dindir. Cupitt'e göre: "Dini aktivite tamamen karşılıksız olmalı ve bu nedenle dış Tanrı gibi herhangi bir dışsal gerçeğe dayanmamaktadır". Hiçbir manevi otonomi taraflı değildir. Dinüstü bir Tanrı gerçekliğini talep etmek manevi kabalık ve toyluktur (Cupitt, 2001: 10).

Cupitt'in gözlemlediği felsefe, felsefeyle ilgili teolojiyi gasp etmiştir. Hakikat ve gerçek filozofların tanrılarıdır. Non-realistik teoloji, teolojinin felsefi kıyafetlerinden kurtulmasının zorunlu bir sonucudur. Cupitt'e göre, Tanrı hakkındaki dil nesnel bir gerçekliği tarif etmemektedir. İçinden esinlenmek için potansiyel insan varlığının bir unsurunu sembolize etmektedir. Bu dilin kullanılma şekli, kullanıcılarının koşullarına göre, mitolojik olarak, metafizik olarak, otonom olmayan bir şekilde değişiklik göstermektedir. Ancak gerçek anlamı hiçbir zaman değiştirilmemiştir. Hristiyanlık inancında, dini dil simgesinin içselleştirilmesi için bir paradigma örneği olarak insan İsa vardır. Dolayısıyla, Cupitt, onun gerçek bir Hristiyan olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla Cupitt, non-realist Hristiyanlığın, insan aktivitesinin her alanında içselleştirme ifadesini ve otonomi sorumluluğunu ve özgürlüklerini ifade etmesini sağlayan, tamamlanmış bir insanlığın geliştirilmesinin anahtarı olduğu sonucuna varmıştır (Cupitt 2001: xii).

3.5. Realist Teolojinin Din ve Din Ahlakı ve Maneviyatı Açısından Eksiklikleri:

Don Cupitt, realist teolojinin tamamıyla otonom bir insanın gelişimini engellediğini iddia etmektedir. Bu, ahlaki açıdan tanımlayıcı olması ve ifade edilen gerçeğin kabulünü teşvik etmesinden kaynaklanmaktadır. Non-realist teoloji zorunlu olarak kuralcıdır. Onu kabul edenlerin, aktif olarak onunla etkileşimde bulunmalarını talep etmektedir.

Cupitt'in bu konudaki görüşü aşağıdaki gibi özetlenebilir; insanlığın modernitenin eşiğini aşması, yaratılışı bilimsel açıdan açıklama yeteneği, içeriden bilgi üretme yeteneği, toplumsal yapıları içten içe doğru düzenleme yeteneği, benliği önceden belirlenmiş olanın aksine kendinden tanımlı olarak tanımlayabilme becerisi Tanrı'nın gereksiz hale gelmesine yol açmıştır. Ortaya çıkan otonominin insan varlığının temeli olarak görmenin sonucu budur. Bu otonomi, varlığın ahlaki ve manevi boyutlarıyla ifade edilmiştir. Geleneksel olarak, Tanrı'nın dışsal nesnel bir gerçeklik olduğuna inanmak, bu fenomenlere başka açıklamalar getirilmesine yol açmıştır. Cupitt, modernitenin bu açıklamaların asılsız olduğunu ortaya çıkardığını savunmaktadır. Bunların kaynağı veya kaynakları kurgudur. Konu "artık Tanrı yok" konusu değil, "Tanrı hiç olmamıştı" konusu haline gelmiştir. Böyle bir tartışma konusu, insan koşullarının gelişmesinde önemli olarak kabul edilebilir. Bu, insanlığın buyrulduğu üzere kendi içinde manevi olarak geliştikçe, tamamıyla dini boyut ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Cupitt,

"Sadece oldukça yalın sonuçlar çıkarmayı düşünüyorum. Kategorik olarak tüm argümanların geçersiz olduğunu ve Tanrı'nın varlığının ispat edilemez olduğunu söylemek yanlış olur. Argümanlar kesin formlarda ve bu formlarda kesin olarak geçerli veya geçersiz olarak belirtilebilirse, böyle bir şey söyleyebilirsiniz. Dolayısıyla, tartışmanın geçmişi, Tanrı'nın varlığının ispatlanabilir veya ispatlanamaz olduğuna kesin olarak karar vermemizi sağlamıyor. Ancak bunun, kanıtlara güvende bir miktar gerilemenin ve teolojik realizmden biraz uzaklaşılmasının işareti olduğunu düşünüyorum" diye belirtmiştir. (Cupitt 2001:32).

Cupitt'e göre, ana konu bu tartışmanın bir şekilde sonuçlandırılıp sonuçlandırılmaması değildir. Ana konu, kişinin manevi gelişimi açısından, bunun sonuçlarının önemsiz olmasıdır. Cupitt, realist teolojisinin dinle ilgisi olması olmadığı sonucuna varmıştır.

3.6. Anti-Dini Perspektif İçerisinde Din Dili:

After Taking Leave of God'da, Cupitt otonomi, içselleştirme, özgürlük ve sorumluluk bakımından insan olmanın gerçekte ne anlama geldiğini incelemeye devam etmektedir. Din, özgür olmak için bir çağrı ile sorumlu olma talebi arasında bir gerginlik dengesi sağlayan bir çerçeve veya ortam sağlamaktadır. Aynı zamanda insanların insanın ne olduğunu takdir etmesini sağlamaktadır. İnsanlık haliyle ilgili herhangi bir açıklama, insanlık halinin kendisinde ortaya çıkıyor gibi görünmektedir. Don Cupitt'e göre, insan sadece bir insan perspektifinden açıklanabilir. Bu görüşü tanımlamak için, Cupitt, devam etmemizi sağlayan "yaşam gücünün" herbirimizin içinde var olduğunu iddia etmektedir. Bu, hayatın paylaşılan bir deneyim olduğunu kabul ederken aynı zamanda motive etmektedir. "Hayatın dışında, toplum ve kültür kimlikleri ortaya çıkmaktadır" (Cupitt, 1987:89). Cupitt'in iddia ettiği din, bizi insanlığın yalnızca kollektif bir bireysellikten daha fazla olduğu gerçeğine maruz bırakırken bireysel insanlık açısından düşünsel olmamıza izin vermektedir. Bu gerginlik sadece dil kullanımı yoluyla, insan-içi iletişimle uzlaştırılabilir. İnsanlar bireysel ortak benlik algılarını dile getirebilmelidir. Dini dil bu telaffuzu sağlamaktadır. Bu, bireyin topluluk içinde olmasını sağlar (Cupitt 1987). Cupitt'e göre, herhangi bir realist felsefe, insan alanının dilsel ve göreceli olduğunu kabul etmemektedir. Herhangi bir şey hakkında mevcut bilginin var olmasının kendi başına inanılmaz bir şey olmasından, akıldan bağımsız gerçeğin var olduğunu iddia etmişlerdir. Merkezde varlık değil, dil bulunmaktadır. Dil dışsal gerçekliği yansıtmamaktadır.

Gerçekliğin yarattığı ortamdır. Dilin dışında, Cupitt'in anlamsız akış olarak nitelendirdiği şeyden başka bir şey bulunmamaktadır. Cupitt, "Dilden yoksun deneyim, önbilinçli insanlık dışı keşiftir, saf kaostur. Belki de önümde olan işaretler dünyasına kabul edilmeden önce, saf şekillendirilmemiş yorumlanmış sansasyonun akışına karşı yaşamaktaydım." demiştir (Cupitt, 1987:21).

Cupitt'e göre, varoluş bilimsel hipotez açısından açıklanmalıdır. Cupitt'in böyle bir yaratılış doktrini yoktur. Cupitt'in görüşünün merkezinde, anlamsız olanı anlamlandıran insan öznesi bulunmaktadır. İddia ettiği dil, gerçekliği yaratarak onu anlamlı kılmasıyla varoluşla ilişkilidir. Dil, bu gerçekliği ifade edilebilir terimlerle açıklamaktadır. Cupitt'e göre, dilin dışında hiçbir gerçeklik bulunmamaktadır. Dil birincildir, gerçeklik ise dilin bir sonucu olmasından ötürü ikincildir. Kendi varolduğu iddia edilen bir Tanrı gerçek olursa, bu gerçeğin dilde açıklanması gerekecektir. Cupitt'e göre, Tanrı hakkında anlamlı biçimde herhangi bir konuşma iddiası, Tanrı'yı tanımlamak için kullanılan dil yüzünden inanılmazdır. Tanrı'yı deneyüstü tanımlamak, Tanrı'yı insan deneyiminin ve insan dilinin ötesine yerleştirmektedir. Cupitt'in söylemek istediği, dini dilin, insan deneyimi içinde önemli bir role sahip olduğudur ve bunun anlamı bu deneyimden gelmek zorundadır. Ancak realistler akıldan bağımsız, kendi varolmuş bir Tanrı hakkında anlamlı bir şekilde konuşmanın imkansız olduğunu, bunun tasavvur edilmesinin iyi birşey olmadığını iddia etmektedirler. Cupitt din dilinin geçerliliğini, amacı deneyüstü ile ilgili gerçek iddiaları doğrulamak olduğu sürece eleştirmektedir.

Cupitt'in non-realist teolojisine anti-realizm felsefesi bağlamında bakıldıktan sonra, realist teolojinin Cupitt'in öne sürdüğü önemli sorunla uyumlu olmadığı görülebilmektedir. "*The Sea of Faith*" (1985) isimli televizyon programın bir bölümünde, Cupitt, İncil yorumu nesnesini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Program bir bütün olarak, 18. ve 19. yüzyılda ortaya çıkan değişen fikirlerin, toplumun alt kesimlerinin Hıristiyan inancını etkilediğini göz önünde bulundurmaya adanmıştır. Programda Cupitt, İncil'deki metinlerin o dönemde okunduğu ve yorumlandığı şekline oldukça dikkat etmiştir. Dizide, Cupitt'in non-realist teolojiye ve felsefi anti-realizme doğru yolculuğunun bu dönemde üretilen fikirlerden nasıl etkilendiğine dair bazı bilgiler bulunmaktadır.

3.7. Bilim ve Din ilişkisi;

Bilim ve din hakkında, Cupitt, 19. yüzyılda dinde egemen olan tutumları karşılaştırarak doktora derecesi almıştır. Bilimsel bilgi, insan yapımı, geçici, aşırı değişen ve hızlı büyüyen bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Cupitt, "Bilimsel bilgi, dini ile olandan çok farklıdır ve anlaşmazlığa düşmeden bu ikisinin kolayca bir arada varolabileceği düşünülmektedir" demiştir (Cupitt 1985:79).

Bilimsel düşünce biçiminin ortaya çıkmasına dair 19. yüzyıldaki dini tutum hakkında, Cupitt kendi kişisel anlayışına dair bir fikir sunmuştur. Cupitt,

"Genel olarak din, kabul eden ve razı olan bir tabiat veya akıl teşvik ederken, bilim ise, analitik ve eleştirel zihin alışkanlıklarını teşvik etmekte ve ihtiyaç duymaktadır. Bilim, her zaman bize bulunan teorileri sistematik olarak sorgulamayı ve bunları geliştirmeye çalışmayı, zorluklar ve anormallikler keşfetmeyi ve parçaları seçip onları tek tek kontrol etmeyi öğretmektedir. Geleneksel din bakış açısına göre, bilimsel zihin, garip, sorunlu ve isyankardır" diye belirtmiştir (Cupitt, 1985:79).

Bilimsel metodolojinin dini bilgi alanına girmesi, dinin içine anlaşmazlığı getirmiştir. Cupitt'e göre, bu anlaşmazlık iki düzeyde siddetlenmiştir. 1. Basit ve fiili düzey. 2. Yorum düzeyi. Cupitt, netnin nasıl yorumlanacağı ile ilgili anlaşmazlığın, İncil söz konusu olduğunda daha önemli olduğunun kanıtlandığını kabul etmektedir. Cupitt,

"Gelenekçiler için, İncil, yazarının Tanrı'nın kendisi olduğu ilahi ve kutsal bir kitaptır. Tanrının insanlara sözleridir. İncili okumanın tek uygun yolu ve sırlarını çözmenin tek yolu, geleneksel kabul edici bir bağlılıkla onu okumaktır. Eleştirel tutum uygun değildir, çünkü İncil eleştirisinin birçok dini ve çok sayıda kutsal kitap olduğunu yanıtladığını varsayarsak bunu ispatladığı kabul edilmektedir. Bu kutsal kitaplardan birinin özgün olduğunu ve diğerlerini görmezden gelmeyi dogmatik olarak varsayamayız. Kutsal kitaplar, öğrettikleri dini ve ahlaki değerleri ve verdiği tarihi bilgileri değerlendirebilmek için eleştirel olarak okunmalıdır. Ayrıca, Hristiyan İncil'i, belli geçmiş zamanlara ve yerlere bağlı olan insani ve tarihsel bir belgedir. Eğer bir bilgi kaynağı olarak kullanırsak, belli kutsal kitapların aksine İncil oldukça karmaşık bir edebi karaktere sahip olup, diğer tarihsel belgelere sorduğumuz gibi aynı soruları açık bir şekilde sormalıyız. Bu yazılar, ilk başta kutsal kitaba ait değildi. Korunmuş ve geniş çapta saygınlığa ulaşmamış, başlangıçta ara sıra oluşmuş bu yazılar, sonunda kilisenin kararı ile kutsal kitap haline getirilmiştir. Dolayısıyla, kutsal kitap olarak İncil kavramı ikincil ve tarihsel bir gelişmedir ve hakiki değildir. Anlaşıldığı üzere Romalılar'ın Yeni Ahit'i, Roma'daki bazı insanlara göre Pavlus tarafından yazılıp bize sunulmuştur. Tanrı tarafından ebediyen insanlığa gönderilmesi bile gerekmemektedir. Bu

yüzden, İncil eleştirileri, İncil'i okuma yöntemimin doğal olan olduğunu ve sizinkilerin doğal olmadığını söylemektedir" diye belirtmiştir (Cupitt, 1985:80).

Cupitt'in kitabı "*The Sea of Faith*"den alıntılanan bu satırlar, Kutsal kitabın ayetlerinin, kilise tarafından korunmuş olduğu ve kutsal kitap haline getirildiği için, İncil'in incelenebileceğini ima etmektedir. Birçok kutsal yazının, yalnızca belirli bir zamanda bazı insanlara hitap ettiğini ve Tanrı tarafından insanlığa gönderilmediğini iddia etmektedir.

Cupitt ayrıca, İncil çalışmalarına eleştirel yöntem getiren bir sonuç olarak ortaya çıkan ilk önemli anlayışın "Mit" konusunun tanınması olduğunu savunmaktadır. Cupitt bunun, tarihlerinin en erken dönemlerinde, tüm insanlar arasında bulunan düşünce tarzından başka bir şey olmadıklarını iddia etmektedir (Cupitt, 1985:87).

Cupitt, eski düşünce biçiminin belli bir tarihi yakınlığa sahip olduğunu düşünmektedir. İnsanlar bunu Tanrı'nın değiştirilemez olduğunu ve İbrahim'le konuşan Tanrı'nın bizimle konuşan Tanrı ile aynı Tanrı olduğunu iddia ederek savunabilirlerdi. Daha önemlisi, Cupitt, Hristiyanlar'ın ilk olarak İncil'i tarihi öğrenmek için okumadıklarını, ancak insanlarla daima aynı şekilde ilgilenen tarihi olmayan ebedi bir Tanrı tarafından öğretilmek için okuduklarını belirtmektedir. Tanrı'nın o zaman İbrahim'le konuşması gibi, bugünde onunla konuştuğu varsayımında herhangi bir zorluk olmadığını belirtmiştir. Bu, Cupitt'in İncil hakkında nasıl düşündüğünü açık bir şekilde göstermektedir. Cupitt'in, İncil'i ilahi habercilerle geçmişteki ilahi işlerin kaydını tutan sade bir belge olarak gördüğünü söyleyebilirsiniz.

Cupitt, 20. yüzyılın, 19. yüzyıl entelektüel söylemden kalan miras olduğunu ileri sürmektedir. Nietzsche sonrası düşünceye ve Freud sonrası analize göre yapılandırılmış Darwin sonrası bir evrende yaşadığımızı ve bu bağlamda İncil'in kendisini gerçek olarak göstermesi gerektiğini belirtmektedir. İncil tefsirleri, 20. yüzyıldan günümüze kadar Hristiyanlığın sürekli olarak dönüşmesiyle, insan yaratıcılığının öngörülemeyen ve kontrol edilemeyen eseri haline gelmişlerdir. Hristiyanlık, bir gelenek içinde ve kendi kaynaklarıyla diyalog halinde çalışan yaratıcı insan dini hayal gücünün ürünü olarak giderek daha fazla görülmekteydi; ancak, başka şekilde deneyüstü otoritelere dayanan zamansız, değişmez hakikatlerin kurgusu tarafından artık sınırlandırılmamıştır (Cupitt, 1985:86).

Cupitt, kutsal kitap yorumlamasının İncille ilgili metinle kapsamlı bir bağlantının yolunu hazırladığını düşünmektedir. Bunun nedeni modern dönem öncesinde kutsal kitap yorumlamasının yapılma biçimidir. "Hristiyan" anlamına gelen sahte bir tasvir geliştirmiştir. 20. yüzyıl, İncil çalışmalarının, fikirler tarihinin tam anlamıyla gösterilmesine çekildikçe, tarihi eleştirel sorgulamasından uzaklaşmasını sağlayacak bir yol sağlamıştır. Kutsal kitap yorumlama, günümüz okuyucusuna anlamlı gelmesi için tefsirlere ihtiyaç duyduğundan yetersiz kalmaktadır. Tefsirin İncilin dini önemini kavranmasına yepyeni bir yol açtığı gerçeği, Cupitt'e bütün konuyu kapsayan günümüz tartışmalarında üstünlük sağlamıştır.

3.8. Cupitt ve Sea of Faith Network:

Non-realizm Hristiyanlığı veya teolojik non-realizm hakkında, Sea of Faith Network'ün rolü (SOFN) ve gelişiminden söz etmeden konu tam olarak anlaşılmaz. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, Sea of Faith Network'ü, ortodoks kişisel Tanrı anlayışından kurtulmak isteyen, her kesimden ve farklı topraklardan gelen insanlardan oluşan bir networktür. Sorumlulukları arasında dinin bir insan yaratımı olarak kabul edilmesi gerekliliğinin araştırılması, yaratıcı, insan merkezli bir dinin geçerliliğinin teşvik edilmesi, dini düşünce ve uygulamaların devam eden öneminin, manevi ve toplum kurallarının kutlamasının yanı sıra haşmet ve mucize ifadeleri olarak doğrulanması yer almaktadır. Sea of Faith web sitesinde açıkça yazıldığı üzere, "SEA OF FAITH NETWORK" 1984 yılında, Don Cupitt'in kitabı ve televizyon dizisinden esinlenerek başlamıştır (www.sofn.org.uk, 2016). Başlangıçta network Don Cupitt tarafından Yeni Zelanda ve Birleşik Krallık'taki çeşitli yıllık konferanslarında yazılmış birkaç makale ve bildiriden oluşmaktaydı. Cupitt, bu networkün bir parçası ve önemli bir ögesi olmuştur. Networke olan bağlılığı nedeniyle, bireysel olarak Cupitt'e ve bir bütün olarak networke eleştiri yapılması ayrıcalığına erişmesine neden olmuştur. Sea of Faith Network'üne ilişkin tartışmamız Non-Realizm Hristiyanlığı üzerine Cupitt'in çalışması ile karşılaştırıldığında, yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı anlamlı hale gelmektedir.

1995'te sekizincisi yapılan Sea of Faith toplantısında Piskopos Jack Spong, Don Cupitt'in görüşüne karşı çıkmıştır. Bir realist olarak, tüm ilahi insan yapılarımızın ötesinde gerçek bir

Tanrı olduğuna, Tanrı'ya dair tüm insan sembollerimizi kıran bir Tanrının olduğuna inandığını yinelemiştir (Sea of Faith konferansı, 1995:7).

Non-realistlere göre, kendi dini yaratıcılığımız için tam sorumluluk almaktan kaçınmaya devam etmemiz bir insan stratejisidir. Buna rağmen, bir realist olan Spong, Sea of Faith konferansında konuşmak için davet edilmiştir. Teolojik enstitülerden birçok bilim insanı ve akademisyen, Sea of Faith tarafından davet edilmiştir. Konferanstaki bildirileri ve konuşmaları, başka görüşme ve tartışmalar için yeni oturumlar açmıştır. Sea of faith network alimlerinin, non-realizm Hristiyanlığı ile ilgili olarak Cupitt'le hemen hemen aynı görüşleri paylaştıklarını belirtmek oldukça önemlidir. Örneğin Graham, insanlığın dini inancının kökeninin ve gelişimindeki insan yaratıcılığının devam etmesinin dürüstçe kabul edilmesi gerektiğini, çünkü dinin geleceğinin bunun yapılmasına bağlı olduğu konusunda Cupitt'e katıldığını belirtmiştir (Shaw, 1987:xiv).

Anthony Freeman (1993:29) dini inançların cennetten dünyaya, sonraki dünyadan bu dünyaya ve dogmadan maneviyat ve ahlaka gibi vurgulardan vazgeçmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu, Cupitt'in insanların insan evreninin dışında hiçbir Tanrı olmadığını ve övünebileceğimiz tek bir hayatımız olduğu ve bunun içinde yaşadığımız hayat olduğu ile ilgili yazısıyla ilişkilendirilebilir. Cupitt ve Freeman, ilahi bir alemde yaşamış bir şey olarak ebediyete olan inancın gecikmeksizin hem şu andaki yaşam amacı anlamında, hem de nitelik anlamında yeniden tanımlanması gerektiğini iddia etmektedirler.

Cupitt ve teolojik non-realistlerin neredeyse tüm eserlerinde din oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Non-realistler, Tanrı hakkındaki din dilinin kullanılmasının, en önemli insanlık değerlerimizi göstermemizde bir araç olduğunu iddia etmektedirler. Freeman, 'rıza beyanına' sadıklığın, non-realist terimlerle Hristiyan inancının ifadesi anlamına geldiğini savunmaktadır. İncil, yeni kuşak insanlara ancak bu şekilde yeniden bildirilebilir. Hem dini muhafazakârların hem de teolojik liberallerin modernite meydan okumasında başarısız olduğunu iddia etmektedir. Muhafazakarlar, günlük yaşamdan koparılmış yapay ve fantastik bir dünya inşa ederken, liberal teoloji hayatı şizofreni halinde yaşamaktadır, ancak yine de varsayımsal insan ürünleri ve doğal süreçler içinde ve üzerinde çalışan gerçek bir Tanrı'ya tanıklık etmek istemektedirler. Freeman, "Resmi kilise raporları sadık bir şekilde birçok sayfayı kutsal kitap kanıtını incelemeye harcamıştır ve sonra da tavsiyelerde

bulunmaya gelince bu kanıtı açık bir şekilde göz ardı etmişlerdir. Liberal teolojinin zayıf ve savunmacı olması önlenemez” diye belirtmiştir (Freeman, 1993:9).

Dini non-realizmin, liberal teolojiye çok şey borçlu olduğu açıktır, ancak realist bir Tanrı'yı modern bilgiye uydurma ihtimalini inkar etmektedirler. Liberal teolojinin aksine, non-realizm ilahi olanı insana uydurmayı amaçlamamaktadır. Sea of faith dinseliliğinin modernleştirici ve deneyimsel doğası ve geleneksel dogmalardan kurtulma isteği, insanların dini faaliyetlerinden tam sorumluluk almalarını gerektiren, dünya hakkında radikal teolojik bir perspektifin oluşturulmasına doğru yönlendirilmiş gibi görünmektedir. Non-realistler her zaman dinin insanüstü fonksiyonu olduğu yerine, bir "insanın işlevi" olduğunu savunmuşlardır. Liberaller ve non-realistler arasındaki ikilemin açık olması için Freeman, liberallerin dini kökenler ve gelişimleri hakkında daha fazla şey öğrenmekten mutluluk duyarken, insan aktivitesinin ardında doğa üstü bir Tanrı'nın yönlendirici eli olduğu inancında ısrar ettiklerini belirtmektedir. Radikaller doğaüstü olanı gereksiz yere çağırıldığından ve tüm yaşam suretleri bu olmadan açıklanabileceği için, doğaüstü konusuna hiç değinilmemesi gerektiğini iddia etmektedirler; non-realistler ise, her iki görüşün tehlikeli olduğunu düşünmektedirler; çünkü bunun insanların, gerçekte sadece insan olan şeylerin doğaüstü ve ilahi olduklarını iddia etmelerine yol açabileceğini düşünmektedirler (Freeman, 1993:10).

Sea of Faith non-realistleri, tüm kabul edilmiş dini non-realistlerin insan ve konvansiyonel dışındaki herhangi bir şeyden dini hakikat beklemeyi bırakmalarını talep etmektedirler. İnananların, dini inançların koşulsuz insan üstün veya nihai hakikati beyan ettiği fikrini terk etmelerini talep etmektedirler. Shaw, böylesi koşulsuz veya nihai bir hakikatin dine karşı düşmanca olduğunu ve Mesih'in İncilini bir çarpıtma olduğunu iddia etmektedir. Shaw'ın iddia ettiği İncil, önceden onaylanmış bir otoriteye boyun eğmek yerine, anlaması inananlara kalmış ihtimalleri göstermektedir. İncil'in verdiği tek ayrıcalığın, özgürlüğümüzü kullanma ve huzurumuza erişme imkanı olduğunu belirtmektedir. Shaw'a göre, inananlar İncil'i mutlak yol gösterici hakikatler olarak gördükleri takdirde bu imkanı yitirmektedirler, çünkü o zaman dini inançları için tam sorumluluk almayı bırakmaktadırlar. Aynı şekilde, daha önceden bahsedildiği üzere Don Cupitt'de birinin tamamen otonom bireyler olabilmesi için kendi kurallarını koyabilme özgürlüğüne sahip olması gerektiğini

düşünmektedir. Bu, onların kurallar üzerinde görelî otoriteye sahip olmaya güçlerinin yetmesini ve yapılan tercihlere göre tutarlı bir şekilde hareket etmelerini sağlamak içindir.

Shaw Cupitt'in özgürlüğe katıldığını söylemek mümkündür. Otonomi iddiası için daha geniş bir hedefi varmış gibi görüldüğü için, bunu sadece otonomi olarak adlandırmaktadır. Örneğin, otonom bir ahlakın; ilkeler, idealler ve özünde iyi olarak düşünülen değerleri ürettiğini iddia etmektedir. Rasyonel, tutarlı ve tarafsız formlar çerçevesinde halka açık, toplumsal olarak kabul görmüş ahlak üretirler. Tüm dışsal ahlaklar, önceden önemsenmemiş ve içselleştirilmiş taleplerdir. Cupitt ve non-realistler, geleneksel dinin bireysel bir ahlaki seçimde otonom kısıtlamalar getirdiğini ve dolayısıyla ahlaki gelişimi geliştirdiğini düşünmektedir. Geleneksel dinin karşısındaki kriz, ortaya çıkan ahlaki otonomi karşısında heteronom kalmaya devam etmesinin sonucudur. Cupitt, din bireylerin yaşamlarına katkı yapmak içinse, o zaman dinin otonom olması gerektiğini savunmaktadır.

Freeman, ayrıca, 'inanç' olarak adlandırılan ve ebediyen gerçek olan şeyin bir illüzyondan başka bir şey olmadığını ileri sürmektedir. İnsanın, geçmişin büyük Hristiyan kahramanlarıyla aynı doğrultuda durma isteğini doğrulamak için yararlı bir kurgudur. Freeman'a göre, her nesil kendi inançlarını yaratır ve her yüzyılın inancı farklıdır. Freeman, her bir inancın aynı olduğunu varsaymanın, yalnızca kilisenin içindeki ve dışındaki güçleri güçlendirdiğini gözlemlemiş ve bunun değişim ve yeniliğe karşı olduğunu düşünmüştür (Freeman, 1993:6).

Yukarıda bahsedilenlerden hareketle non-realistler için, değişim, Hristiyanlığın her nesilde kendini yenileyebileceği sürecin bir parçasıdır. Değişim değer verilir ve teşvik edilirken, dinin non-realistlerin umduğu insan hayatının önemli bir özelliği olarak kalmasını sağlamaktadır. Tanrı'nın insan yaratılışı olması inancını günümüz dünyasında dini açıdan cazip olarak kabul eden ve buna inanmayı sürdüren Hristiyan inancına sadece radikal non-realistlerin sahip olduğunu belirtmektedirler. Non-realistlerin görüşü, gereğinden fazla büyütülmüştür çünkü bu görüş doğruysa, non-realist sayısını arttırmış olmalıydı. Ancak, günümüzde İslam en hızlı büyüyen dindir. Bunun din değiştiren birçok insan için cazip olduğundan dolayı olduğu söylenebilir. Ancak Freeman, kilisenin yalnızca non-realist Tanrı anlayışını kabul ederse, yaratıcı dünyadaki gerçek yerini alabileceğini düşünmektedir.

Başka bir deyişle, manevi liberalizm, çoğunlukla dini non-realizmin savunucuları tarafından, bu dinsel inancı kabullenmenin bir meyvesi olarak görülmektedir. Hart ve Freeman, non-realist bir dini anlayışı idrak etmelerini sevinç ve özgürleşme anı olarak nitelendirmektedirler. İkisi de geleneksel realist inancı baskıcı talepler olarak görmektedirler. Bu konuda Freeman,

“Bu inançsızlıktan inanca geçilmesi değil, insana muhteşem bir özgürlük ve sevinç duygusu veren bir şeye, baskıcı bir hal almış olan Hristiyanlıktan başka bir dine geçilmesidir. Bu özgürlük, geleneksel olarak kabul edilen bir Tanrıya inanmadığımı kabul ettiğim zaman gelmiştir. Bu, tanrı sözcüğünde yeni bir anlam bulmak için beni serbest bırakan bir tetikleyiciydi” diye belirtmiştir (Freeman, 1993:11).

Freeman, birinin yalnızca ana görüşü dini zincirlerinden kurtulduğunda, hiyerarşik otorite anlayışını sağlıklı bir şekilde görmezden gelebileceğini belirtmektedir. Bu non-realistlerin Hristiyan inancını Hristiyanlığa uyumlu hale getirmeksizin yeni yorumlar yapmasını sağlamaktadır. İddia ettikleri ilahi otoritenin, insan kuralları ve yönergeleri ile değiştirilebilir olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu, dokunulmamış veya değiştirilmemiş hiçbir kural veya mezhep değerinin kalmaması gerektiği anlamına gelmektedir. İlahi otoritenin değiştirilemeyeceğini veya değiştirilmemesi gerektiğini iddia etmek, gücü kötüye kullanma ve yararsız bir muhafazakarlık olduğunu iddia etmektedirler. Aynı zamanda, doğa üstü Tanrı'nın varolmayışını doğru bir hipotez olarak kabul etmek, sadece demokratik bir kilise hayatına yol açacağını savunmaktadırlar. Freeman gibi Graham Shaw'da, herşeye muktedir olma ve takdiri ilahi özelliklerini bir ilaha atfetmenin, o Tanrı'ya verilen gücü talep ettiklerini ve onun adına konuştuklarını iddia eden dini liderleri güçlendirmeye neden olduğuna katılmaktadır. Dini liderler tarafından takipçilerine uygulanan kurallar, dini takipçileri, dini alimler veya seçkinler tarafından dayatılan kurallarla aynı doğrultuda tutmasına neden olmaktadır. Sea of Faith Network (SOFN) aktivitelerine yakından baktığımızda, amaçları ve aynı zamanda dini grup olarak tutkularında, kurtuluş kavramının etkileri tespit edilebilmektedir. Bu, non-realist bir dini kardeşlikte, bunun oldukça ciddi ve önemli olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Kendi websitelerinde de yazdığı üzere, hedefleri oldukça açık bir şekilde görülebilmektedir.

“Cupitt, SoFNet'in kurucu etkilenimi ve network için çalışmasına çok saygı duyulmasına rağmen, SoFNet'in gurusu ya da lideri olarak görüldüğünü söylemek doğru olmayacaktır. Üyeler, Cupitt'in görüşlerine itiraz etmekte özgürdürler ve Cupitt'in kendisinde SoFNet'in asla bir fan kulübü olmaması gerektiğini şiddetle savunmuştur. Hem Cupitt ve hem de network, otonom eleştirel düşüncenin önemine ve otoritarizmin her şekline karşı çıktıklarını belirtmişlerdir” (www.sofn.org.uk, 2016).

Yukarıdakiler, non-realistler için serbestliğin dini inanç alanında ne kadar önemli olduğunu açıklamaktadır. Realistleri yaptıkları için eleştirdikleri şeyi yapmak istemiyorlardı. Bu yüzden, Sea of Faith, herhangi bir rahip ya da dini liderin iddiasına bağlılıkları olmadığını göstermek amacıyla network şunları belirtmiştir;

"Sea of Faith bir tarikat değildir. Herhangi bir hiyerarşi ve lider yoktur. Ya da en ufak bir öğretisi bile bulunmamaktadır. Belirtilmiş hedefleri, “dini inancın bir insan yaratımı olarak incelenmesi ve teşvik edilmesi” olsa da, bu hedefler kasten yoruma açık ve geçicidirler. Bu, Network'e bir anarşi eğilimi veriyorsa, bu anarşi birbirlerine duydukları özen ve endişe tarafından ölçülü hale getirilmektedir. Sea of Faith yaşamak zorunda olduğumuz tek bir yaşam için rasyonel ve yaratıcı bir çerçeveye ortak, açık fikirli bir arayış içindeki arkadaşların ve tanıdıkların network'üdür” (www.sofn.org.uk, 2016).

Network, Hristiyanlara özel bir örgüt olmayı reddederken, birçok Kilise halkını dahil edip, tüm inançlara mensup insanlarla birlikte, en önemli olarak dinin insan yaratımı olduğu görüşünü paylaşan insanların davet edildiğini iddia etmektedirler. Yönetim kurulunun herhangi bir liderlik pozisyonu vermemesi için yapılan kasıtlı teşebbüs, realist kardeşliğindeki sözde güç istismarı meselesine bir çözüm getirmek içindir.

Cupitt ve diğer non-realistlerin, Freeman ve Shaw'un serbestlik olarak adlandırdığı özgürlük üzerinde durduklarını belirtmekte fayda vardır. Cupitt tarafından belirtildiği gibi otonominin doğası, her iki kelime için de kapsayıcı bir terminoloji olarak görülmektedir. Cupitt'in de belirttiği üzere,

"İnsanlar giderek kendi hayatlarını yaşamak, kendi seçimlerini yapmak ve kendi seçimlerini belirlemek ve kendi kaderlerini belirlemek istemektedirler ve otonomilerinin sadece mutsuzluğa yol açacağı yönündeki itiraz tarafından cesaretlerinin kırılmasını reddetmektedirler. Aksine, başarısız olsa dahi birinin kendi hayatını yaşamamanın, başkası tarafından yazılmış bir oyunun parçası olan bir hayatı yaşamaktan daha iyi olduğu konusunda ısrar etmektedirler ve bu "başka biri" bir Tanrı olsa bile bu ilkeye inanmaya devam etmektedirler. Özgürlüğü tatmış olan herkes, bağlılığa dönmenin, birinin kendi ruhuna karşı işleyeceği bir

günah olacağını bilmektedir. Bu süreçte 'günah'ın anlamının tersine çevrildiğini belirtmek isteriz. Geleneksel toplumda, birinin kendi radikal özgürlüğünün doğrulaması, günahın özünü oluşturmaktadır. Günah hoşnutsuzdu, var olan tanrısal düzenlenmiş yaşam çerçevesine aykırıydı. Ama günümüzde, itaat etmek günahtır. Her şeyden öte, kişi kendi iç doğruluğundan vazgeçmemelidir, öyleyse doğruluk nedir? – Birinin otonomisidir” (Cupitt, 1980:3).

Cupitt'in kitabından yapılan alıntı oldukça açıktır. Işığa dini katılımdaki özgürlüğün ve serbestliğin tüm yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Aynı konu ile ilgili olarak Shaw, İsa'nın kendisinin, hayatında ve ölümünde ortaya koyduğu barışın Tanrısı adına tam sorumluluğu almak için Tanrı'nın bir kurtuluş yolu sunduğunu belirtmektedir. Bu nedenle, İsa'yı takip etmek ve, kişinin inancının sorumluluğunu alması için, kişinin artık Tanrı'ya yakararak başkalarını manipüle ve kontrol etmediği bir konumda olması gerekmektedir. Bu, dini seçkinlerin hayal ettiği gücün, dini fantezilerinden kurtuluşunu ifade etmektedir (Shaw, 1983:274).

1999'da Cupitt SoFNet konferansındaki konuşmasında, geleneksel rahip sorumluluğunu yerine getirmenin artık içinden gelmediğini bu yüzden kiliseden ayrıldığını belirtmiştir. Özgürlüğü çok fazla sevdiği için artık bu uygulamaya devam edememiştir. Ayrıca, Kilisenin yönetim hiyerarşisi, hiçliği teşvik etmekte ve değişimi engellemekteydi. Din adamları statüko korkuları nedeniyle hiçbir şeyi değiştirmeye çalışmamaktadırlar (SoFNet Konferansı, 1999).

Non-realistler, dinlerin uygulamaları içinde özgürlük hakkında konuşmak ve realist dininin unsurlarını ve hedeflerini sağlıklı bir şekilde eleştirmekten yakınmaktadırlar. Örneğin, Sea of Faith Network'ün başlamasından önce bile, 1994'te Staplefield'da görevli rahip olan Anthony Freeman, "*God in Us*" isimli kitabını yayınladığı için Chichester Piskoposu tarafından görevinden alınmıştır. Kitap, Sea of Faith Network'ünün görüşlerini basit ve doğrudan bir dille ifade etmeyi amaçlıyordu. Freeman'ın, kabul edilemez olan teolojik görüşlerini yayınlaması nedeniyle, bu yüzyılda görevden alınan ilk Anglikan din adamı olduğu belirtilmiştir. (www.sofn.org.uk, 2016).

Onun sıkıntısıda Cupittinki ile aynı görünmektedir. Önceden bahsedildiği üzere, Cupitt, aklında ifade edilmeden kalması gerekenleri yazıya döktüğü için suçlanmaktaydı. Buna

karşın, Cupitt eleştirilse bile görüşlerini dile getirmek istediğini ve sessiz kalmaktan ve köleleştirilmektense özgür olmak istediğini belirtmiştir.

Cupitt radikal bir Hıristiyan'ı, Kilisenin tarihsel görevini tamamladığını düşünen bir Hıristiyan olarak tarif etmektedir. Dolayısıyla şu anda yapmamız gerekenin dinimizin nihai statüsüne geçmek olduğunu belirtmektedir. Bu durum, İsa'nın en başta öğrettiği ilkedен esinlenilmelidir. 1999'da Birleşik Krallık'taki Sea of Faith Network konferansı sırasında, Cupitt, Tanrı veya nihai hakkında şunları söylemiştir:

"İlk olarak benden şu soruyu cevaplamam istendi: Tanrı veya Nihai kavramınız nedir? Buna kısaca hiçbir Nihai olmadığını; her şeyin yakın olduğunu söyleyerek cevap verdim. Hiçbir Mutlak yoktur: herşey görelidir. Birincil ve kurucu hiçbir şey yoktur: her şey ikincildir. Çevremizdeki insan dünyası, Yüce Üst Dünyanın altında ve ondan sonra gelmektedir, çünkü aksine, 'Hiçbir şey gizli değil 've hepsi bu kadardır. Bizim için olan dünya–insan dünyası, artık etkin bir şekilde tek dünyadır, çünkü tam bir dünyaya sahip olan tek varlıkların bizler olduğu görünmektedir. Bizimkinden başka bir dünya yoktur. İnsanın dünyası dışsıdır ve dilimizin menzili ile aynı genişliktedir - ki bu sınırlı ama artık oldukça geniştir. Bilinen tüm Evren'i ve insanlık tarihine dair bilinen herşeyi içermektedir" (SoFNet Konferansı 1999:2).

Cupitt'le aynı görüşe sahip olmak, non-realistler için esastır. Cupitt'in aldığı tutum biraz farklı olarak görülse de, bağlamda aynıdır. Cupitt, geleneksel Yahudi, Hristiyan ve Müslüman Tanrı fikrini, oldukça realist olan Yunan felsefesine ağır bir şekilde bağımlı olmakla suçlamaktadır. Bu tüm Semavi dinlerin realist olduklarını ve bu nedenle Yunan felsefesinden, özellikle de Tanrı fikrine ilişkin konularda kuvvetle bir şekilde etkilendiklerini belirtmektedir. Cupitt bu iddiasında hatalı olabilir ancak bu sözü edilen dinin filozofları tarafından kullanılan bir çok felsefi unsur, başlıca Aristoteles felsefesine ait olanlar olmak üzere, Yunan felsefesinin kalıntılarına sahip oldukları görülmektedir. Fakat Cupitt tarafından bu Semavi dinleri Yunan Felsefesi ile ilişkilendirerek kullanılan strateji, bütün realist dinleri kapsayacak eleştirilere tek yönlü bir şekilde yön vermektedir. Cupitt, 19. yüzyılda realistlerin Tanrı fikrine dair düşünme biçimlerinin nasıl öldüğünün hikayesini tekrar anlatılmasına gerek olmadığını belirtmektedir. Cupitt'e göre, Tanrı'ya tam ortodoks realist metafizik inanç, eğitilmiş bir Batılı için uzun zamandır imkansız olmuştur. Cupitt'e göre bunun nedeni, insanların, içinde çok sayıda tesadüf olan ve olması da gereken bir evrim sürecinin ürünü olduklarının farkına varmalarındır. İnsanlar, kendi dillerinin, bilgi sistemlerinin ve dünya vizyonunun mimarları olduklarının da farkına varmışlardır ve ayrıca

dinlerimiz, diğerk tüm sosyal kurumlar gibi insanlığın gelişen tarih ürünleri haline gelmiştir (SoFNet, 1999). Cupitt'in iddiası, modernitenin din tarafından açıklanamayacağı ya da dinle kaynaştırılamayacağı şeklindeki diğerk görüşü ile uyumludur. Yani kişi modernite ile başa çıkmak için dinden vazgeçmelidir ya da non-realist olmalıdır.

Cupitt radikal Hristiyanlığın ne olduğuna dair görüşünde, radikal bir Hristiyanlığın, insanların, bir kısmı insanlara verilmiş olan bir dünyaya tamamen teslim olduklarında ebedi mutluluk buldukları bir radikal hümanizm biçimi olduğunu söylemektedir. Radikal Hristiyanlık konusundaki radikallerden oldukça uzak olan Cupitt, non-realist teoloji alanında kötülük sorunundan da bahsetmektedir. Öncelikle kötülük sorununu anlama konusunda ortodoks teistik görüşünü eleştirmiştir. Bu görüş hiçbir şeyin tesadüfen gerçekleşmediğini ve her olayın Yüce Tanrının iradesi olduğunu söylemektedir. Cupitt'e göre bu inanç, tüm dünyanın, kullarını gözleyen çok bilge ve güçlü bir kral tarafından yönetilen bir devlet gibi yönetileceği düşüncesine yol açmaktadır. Yanlış yapanları cezalandırmakta ve itaat edenleri ödüllendirmektedir. Bu, neden bu kadar çok kötülük var gibi birçok soruya ve soruna yol açacaktır. Niçin metafizik bir kötülük var? Hayvanlara eziyet gibi neden masum ve hak etmeyenlere bu kadar kötülük var?

Kötülük problemi sorularına cevap vermek için Cupitt, dünyanın sadece raslantısal olduğunu ve dolayısıyla tarafsız bir ahlaki takdirin olduğunu belirtmektedir. Sadece insanlar akıllı veya akılsız ve ahlaklı veya ahlaksızdır. Yaptığımız düzenlemelerle, çeşitli talihsizliklere katlanmak için kendi istatistiksel yükümlülüğümüzü azaltabiliriz. Kurduğumuz ahlaki kurumlarla, diğerk insanlar için ve kendimiz için daha iyi veya kötü şeyler de yapabiliriz. Cupitt dünyayı olduğu gibi ve bizden ayrı olarak bilgisiz ve masum olarak görmektedir. Adalet ve sevginin değerlerine olan bağlılığımızın yanı sıra Tanrı'ya olan inancımızın, insanları dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeye çalışmaya teşvik etmesi gerektiğini belirtmektedir. İnsanların kötülük sorununa yaklaşımını eleştirdiklerini itiraf eden Cupitt, kötülük, eziyet ve ölümle ilgili kendi düşüncelerinin aşırıçılık içerisinde olduğu bir dönemde oluştuğunu ileri sürmüştür. Yazdıklarına göre, Cupitt aşırıçı olduğu dönemi, rahip olarak hizmet ettiği zamanlar olarak ifade etmektedir. Bu, rahip elbisesi giydiği zamanlarda bile bazı çekinceleri olduğu anlamına gelmektedir. Engel kilisenin geleneksel kilise hakkında farklı görüşleri olan insanlara (kardeşlik içerisindeki) karşı hoşgörüsüzlüğü gibi görünür.

Kötülüğe ve eziyete son vermek için Cupitt şunu önermiştir,

"Yapmamız gereken, realizmi bırakmaktır; Yani, bizim 'ölümsüz ruhlar' veya onlara sahip olduğumuz inancı da dahil olmak üzere maddelere olan inancımızdan vazgeçmeliyiz. Bir kısmımızın bu dünya için değilde, başka yerlerde başka bir hayat için lekesiz bir şekilde muhafaza edilmesi gerektiğini düşündüğümüz sürece, kendimizi bu dünyaya ve bu yaşama tamamen adanmayı başaramayacağız" (SoFNet konferansı, 1999:2)

Bu, ruhun ölümsüzlüğü ile ilgili düşüncelere kendimizi vermemize ilham veren realizmin, insan eziyeti için sorumlu tutulabileceği anlamına gelmektedir. Çünkü bir hayatı yaşadıklarını ve bu dünyayı kabul ettikleri zaman insanlar daha fazla mutluluk yaratabilmektedirler. Ayrıca benliğin ve dünyanın tam birlikteliğinde solar bir yaşam ihtimali ve sonsuz mutluluğumuzun olduğunu belirtmekte ve insanların, felsefe, meditasyon veya diğerlerinin arasında el işleri gibi aktivitelerle uğraşarak bunu başarabileceklerini iddia etmektedir. Bu, insanların tamamen kendilerini vermelerini ve yenilenmelerini sağlayacaktır. İnsanlar her an böyle yaşamayı öğrenirlerse, solar yaşamı öğreneceklerdir. Cupitt'in açıkladığı üzere solar yaşam, geçmiş ile geleceği unutan ve sadece şimdi yanan bir yaşam biçimidir. *'Solar Ethics'* (1995) isimli kitabında, Cupitt solar yaşam hakkında detaylı bilgiler vermektedir.

Cupitt'in ölümden sonra yaşam hakkında ne düşündüğünü tahmin etmek kolaydır. Bunun nedeni, Cupitt'in insanlığın yaşayacak tek dünyasının bu dünya olması konusundaki argümanında belirgin bir şekilde görülmektedir. İnsanın, bu dünyadan başka yaşayacak başka bir yeri de bulunmamaktadır. Non-realistler, bu hayatın sahip olduğumuz tek hayat olduğuna inanmaktadırlar. Bu hayat insanların yaşamak zorunda olduğu tek hayatsa, ölümden sonra hayat onlar için hiçbir şey ifade etmemektedir. Dolayısıyla, non-realistlerin ölümden sonra hayata inanmadığı sonucuna varılmıştır. Bu konuyla oldukça uyumlu bir şekilde Cupitt,

"daha yüce, sonsuz bir üst dünya inancının kant felsefesinde batılı düşüncede sonunda gözden düştüğü görülebilmektedir. o zamandan beri hiçbir önemli düşünür, 'ölümden sonra hayatı' bir çok insan tarafından kavranabilir, güvenilir ya da en azından anlaşılabilir yapmak için herhangi bir şey yapamamıştır. iki yüz yıl boyunca, ölümden sonra hayata olan inancı canlandırma ihtimali gittikçe azalmaktadır. her bir parçamız şu anda burada biyolojik, tarihsel ve kültürel olarak bulunmaktadır" diye belirtmiştir (sofnet konferansı, 1999:2).

Yukarıdaki alıntı açıklama gerektirmeyecek kadar açıktır. Cupitt'e göre, insanlar bu dünyadan ayrılamazlar.

Cupitt'in düşüncesini ana akım gelenek ile karşılaştırdığımızda, Cupitt, İsa'nın Cenneti vaaz ettiğini ancak ortaya kilisenin çıktığını iddia etmektedir. Bunu ideolojik bir oluşumla karşılaştırsak, Karl Marx komünizmi öğretmiştir ama bunun karşılığında ortaya Marksizm-Leninizm-Stalinizm ve belki de proletarya diktatörlüğü çıkmıştır. Cupitt, inananların Tanrı'ya ulaşmasının sırasıyla kutsal yazılar, ibadethane, kurban sistemi ve çeşitli dini profesyoneller aracılığıyla sağlandığını iddia etmektedir. Uzak bir kral ve hakim olan Tanrı dini bir nesne olarak tasvir edilmiştir. Ancak Cupitt bir gün bu durumun daha iyi hale geleceğini düşünmektedir. Bunun nedeni, gelecek çağda dinsel nesneleştirmelerin sona erecek olmasıdır. Kurallar her inananın kalbine yazılırken, Tanrı da her inananın kalbine bir ruh biçiminde dağıtıldığı nesnel bir varlık olmayı bırakacaktır. Din de, artık din görevlerinin egemenliği altına girmeyecek şekilde demokratikleştirilecektir.

Cupitt'e göre, İsa böyle bir çağın gelişini "Tanrı'nın Cenneti" olarak adlandırdığında ilan etmiştir. Cupitt, Paulus'u, İsa Mesih'in yollarına ve vaazına aracılık etmek ve asıl metni değiştirmekle ve bunun sonucu olarakta Hristiyanlık'ın bir ara din olmasıyla suçlamaktadır. Pavlus'un yazdığı insanlar üzerinde güç ve kontrol sahibi olmak istediğini ve en önemli olarakta hakikati kontrol etmek istediğini düşünmektedir. Paul'un bu eylemleri, ikinci yüzyılın ortalarına kadar gücü ele geçiren erkek din adamları tarafından taklit edilmiştir. Cupitt'in gücü ele geçirdiğini iddia ettiği erkek din adamları, güçlerini ve kendi statülerini kazandıkları aracı dinin ideolojisi olarak doktrini yaratmışlardır. Bilindiği gibi aracılıktan nefret eden Mesih, aracı haline gelmiştir. Sonuç olarak, Cennet ölümün ötesindeki ilahi dünyaya itildi ve varsayıldığı üzere, din adamları bu dünyanın anahtarlarının sahipleri olmuşlardır. Cupitt'e göre, yeryüzüne Cennet'in gelişiyile din adamlarını ilişkili kılmak istiyorlardı. Din adamlarının rehberliğinden sapmış olan herkes 'gnostik', 'mistik' gibi çeşitli isimlerle anılmış ve usulünce zulme uğramıştır. Sonuçta Cupitt, İsa'nın vaaz ettiği dinin, kilisenin tuhaf putperestliği ile değiştirilip, İsa'nın adına ortadan kaldırıldığını belirtmiştir. Zamanla, insanlar kabul etmeye ve Kilise doktrinin en başından beri hakikat olduğunu düşünmeye başlamışlardır (SoFNet konferansı, 1999:3).

Cupitt'e göre, yukarıda bahsedilen kilise yapısındaki devrim modern zamanlar öncesi zamanlarda yeterince iyi hizmet etmiştir. Ancak, bilim ve eleştirel düşüncenin yükselişi, demokratik siyaset ve insancılık, bu ideolojiyi gereksiz ve umutsuzca modası geçmiş hale getirmiştir. Bu yüzden, eski otoriter kilise tipi Hristiyanlıktan, yeni dünya (şu anki dünyamız) ve demokratik hümanizm Hristiyanlığına doğru bir adım atılması ihtiyacı bulunmaktadır. Cupitt, üç asır önce eski geleneksel Hristiyanlıktan geçiş yapan Kuveykırları örnek vermektedir. Kuveykırlar (Quakers), bazı ilk kadın rahiplerden oluşan bir grup insandan meydana gelmekteydi. İsa'nın insanlara kendisini öğretmeye geldiğine inanmışlardı (Hamm, 2003:22).

3.9. Cupitt'in Non-Realizm İnancının Eleştirisi

3.9.1. Cupitt Eleştirisi

Akademik alanda yeni bir düşünce ortaya koymak veya öne sürmekle birlikte eleştirmekte kabul edilebilirdir. Sağlıklı bir akademik mücadelede bilgi paylaşılırdır. Ancak, bir dini kardeşlikte, kardeşlikle aynı görüşü paylaşmayı bırakanlara karşı hep bir meydan okuma olmuştur. Örneğin İslamda, İslam'ın temel görüşlerini sorgulayan bir Müslüman, mürted olarak damgalanmaktadır. Bundan dolayı felsefe odaklı konular ve programlar pek çok eğitim müfredatından çıkarılmıştır. Bazı insanlar tarafından İslam ile ilgili olarak yapılan eleştiriler bir ölçüde küfür olarak kabul edilmiştir. Cupitt, Hala devam eden iki önemli örnekte,

“Martin Scorsese'nin filmi "The Last Temptation of Christ" ve Salman Rushdie'nin "Satanic Verses" adlı romanı için, provokatörlerin, milyonlarca insanın hakkında hiçbir şey bilmedikleri bu sanat eserlerinden derinden rahatsız olmalarını sağlamakta zorluk çekmedikleri görülmektedir. Kendimizi Rushdie veya Scorsese gibi önemli figürlerle karşılaştıracak kadar küstah değiliz, ancak bizlerde buna benzer bir deneyime sahibiz” diye belirtmiştir (SoFNet konferansı, 1994:1).

İlk bölümde bahsedildiği gibi, Cupitt eski bir rahip olmasıyla ilişkili olarak birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Onun gibi başkalarında, kilisenin bazı mezhepsel doktrinlerini inceledikleri için kiliseden aynı şekilde çıkarılmış ve men edilmiştir. 1994'deki konferans sırasında Cupitt,

"Bu yıl 25 Temmuz'da, Loughborough'da, Kiliseler'in profesyonel papazlığında faaliyet gösteren veya göstermiş olan Sea of Faith üyelerinin katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Chichester Piskoposu tarafından Anthony Freeman'ın görevden alınması bizim için büyük bir endişe kaynağıdır. Elbette Anthony'nin kendisini bulduğu pozisyonlar ve ayrıca içimizden başkalarının da tehdit altında olma ihtimali konusunda oldukça sıkıntı çekmekteydik. Onlara nasıl destek olabiliriz; ve Kiliselerdeki konumumuzun meşruluğunu nasıl savunabiliriz?" (SoFNet konferansı, 1994:1). diye belirtmiştir.

Yukarıdakilerden Cupitt ve Sea of Faith Network'ün, sadece Freeman'ın görevden alınmasıyla ilgili değil, aynı zamanda Kilisedeki konumlarının meşruiyetini nasıl savunacakları konusunda da endişeli oldukları açıkça görülebilmektedir. *'Nothing Sacred?'* kitabının önsözünde *Dinin Non-realist Felsefesi: Seçilmiş Makaleler'de*, Cupitt,

"Günümüzde işler artık değişmiştir, ancak kıdemli bir çok kişi bunu onaylamamaktadır. Dolayısıyla, savaş sonrası Oxford filozoflar neslinin sevilen ve saygı duyulan bir üyesi olan Mary Warnock (Barones Warnock), Derrida, Rorty ve Cupitt'in nesnel gerçeğin ve halk ahlakının düşmanları olarak bir arada gösterilmesinden duyduğu hoşnutsuzluğu ifade etmiştir" diye belirtmiştir (Cupitt 2002: ix).

Kilise ve teoloji fakültesi, Cupitt'in non-realizmin felsefede teknik bir terim olduğunu bilmediğini iddia etmişlerdir. Hala bunu saf ve utanmaz bir inanç için sadece bir örtmece olarak gördüklerini eklemiştir (Cupitt 2002:xi). Cupitt, ortodoks kiliselerin yaptığı nahoş redde rağmen eleştirileri memnuniyetle karşılamaktadır. Cupitt bunu açıkça, "İşte bu beni gerçekten neşelendiren bir eleştiri türüdür ve bu kitap serisinde nasıl düşündüğümü açıklamakta yardımcı olmaktadır" olarak belirtmiştir (Cupitt 2002: ix).

Birçoğu, Cupitt'in eleştirmenlerine cevap olarak yeterince birşeyler yapmadığını düşünmektedirler. Cupitt,"Bazen, benimle akranlarım arasında yeterli diyalog bulunmadığı söylenmektedir. Bu, kısmen, görüşlerim yüzünden değerlendirme dışında tutulduğumdan ve inanılmaz ölçüde meşgul olduğumdan gerçekleşmiştir" diye belirtmiştir (Cupitt, 2002: xix). Cupitt, 1980-2000 döneminde üniversitede üstlendiği tam zamanlı okutmanlık ve daha sonra aynı zamanda üç ayrı üniversitede makam sahibiyken bir üniversite dekanlığı göreviyle de meşguldü. Cupitt medyada da aktifti, zamanında yirmi kitap yayınlamış ve Sea of Faith konferanslarında ders vermiştir. Bütün bunların yanında zayıf sağlığı eleştirilere cevap vermesini engellemiş olarak görünüyordu.

Aslında, Cupitt'in karşılaştığı bu muhalefet önemliydi. Cupitt, herhangi bir çağdaş filozof hakkında araştırma yapmak için bir konu seçmenin ve yazmanın kolay olduğunu, ancak

Cambridge'deki öğrencilerin kendisi ya da non-realizm Hristiyan düşüncesi hakkında bir şeyler yazmaktan çekindiklerini bizzat belirtmiştir. Peder Lewis Connolly bu konuda şunları demiştir;

"Non-realist bir Hristiyan olmak, sahip olması zor bir perspektiftir, çünkü ortodoks Hristiyanların kafasına karıştırmakta ve Ateistleri de sınırlendirmektedir ve her iki tarafında ortak varsayımlarına meydan okumaktadır. Kurulmuş kilisede günleri bitmiş gibi görünen bu perspektif, kısmen benim de Anglikan papazlığından ayrılma ve Üniteryen papazlık arayışına katılma kararını almama sebep olmuştur" (www.lewisconnolly.com, 2015).

Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, Cupitt, Hristiyan non-realizm düşüncesini içeren ilk açık non-realist düşünce kitabını (*Taking Leave of God*) yayınladıktan sonra bir takım eleştirilere ve hatta bir dereceye kadar dışlanmaya maruz kalmıştır. Birçokları, Cupitt'in düşüncelerini yazıya dökmek veya herkes tarafından bilinmesini sağlamak yerine kendine saklaması gerektiğini belirtmiştir. Tahmin edileceği gibi, eleştiriler, Cupitt'in eski non-realist düşünce kitaplarının neredeyse tamamına yönelikti. Cupitt, non-realistlerin her zaman neden kendilerini savunmak zorunda kaldıklarını sorgulamıştır. Liberal ve revizyonist olsalar dahi neden her zaman görüşlerini haklı göstermeye çalışmak zorunda kalmaktadırlar? (SoFNet konferansı, 1994:2). Non-realist olmanın zorluklarının ve eleştirilerinin ne olduğunun artık bir önemi yoktur çünkü Cupitt bizzat kendisi bu eleştirilerin ona nasıl moral verdiğini açıklamıştır.

3.9.2. Non-Realizme Karşı Olmak

Stephen T. Davis, dini realizm hakkındaki Cupitt'in tezini reddeden yazarlar arasındadır. Runzo'nun kitabı "*Is God Real*"da, Cupitt'in ve diğer non-realistlerin Tanrı ve din hakkındaki görüşlerinin, realist inançlarına herhangi bir zarar vermediğini ileri süren düşünceleri yer almıştır. Ancak Davis'e göre,

"Tanrı'nın varlığına inananların çoğu, Tanrı'ya inanmayan akıllı ve ahlaklı insanların var olduğu gerçeğini uzun zaman önce kabullenmiştir. Ayrıca bu insanların bazılarının dini hayatın belirli yönlerini korumak istediğinin de farkındadırlar. Cupitt bu kategoriye dahilse (ve öyle olduğunu düşünmekteyim), şu ana dek burada özellikle Tanrı'ya inananları tehdit eden hiçbir şey bulunmamaktadır" (Runzo 1993:56).

Davis, Cupitt'in non-realist düşüncesine üç eleştiri getirmektedir. Bu konudaki ilk soruna, retorik yöntem ismini vermektedir. Retorik yöntemle Davis, Cupitt'in realizm tasvirinin çeşitli olağandışı rasyonel yüklere yol açtığını anlatmak istemiştir. Bu tasvirlerin çoğunun yalnızca aşırı realistleri tedirgin edeceğini düşünmektedir. Bu, Cupitt'in karşı olduğu görüşleri tuhaf ve acayip göstermeye çalıştığı gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, Cupitt, realizmin (a) değişmeyen ve görünmez varlıklara, (b) dilimizin tanımladığı bu dünyanın ötesinde görünmez yüce bir dünyanın olduğuna, (c) anlamın bir beden içerisinde yaşayan ruhsal bir varlık olduğuna, (d) doğanın kanunlarının olayları görünmez iperle kontrol eden bir ruh ilkesi olduğuna ve (e) "hakikat" "mutlak doğru" ve "kesin doğru" olmak üzere üç adet hakikat yaklaşımına (standart olan ikiden ziyade) yol açtığını belirtmektedir (Cupitt, 1990:34). Ancak Davis, Cupitt'in bu realist genel tanımı ve tasvirinin, tüm realistleri Platoncular olarak sınıflandırmaya çalıştığını, oysaki içlerinden bazılarının aslında Platoncu olmadığını belirtmektedir. Ayrıca Cupitt'in "kesin doğru" açıklamasını garip ve anlaşılabilir olarak eleştirmektedir. Cupitt'e göre realistlerin temel inançlarının özeti olan bu isimler ve sınıflandırmalar Davis'e göre inandırıcı değildir. Davis'e göre, realist olmasına rağmen bunların hiçbirini kabul etmemektedir ve ayrıca, T. Aquinas, F. Schleiermacher, K. Barth ve P. Tillich'in de bunları kabul etmeyeceğini düşünmektedir.

İkinci eleştirisinde, Davis, non-realizmin meşhur maddesi 'Hiçbir şey bilinemez'i dikkatli bir şekilde incelemektedir. Bu maddeyi Davis, kendi kendini çürüten insanı aptallaştıran bir madde olarak görmektedir. Perspektivizm kullanımını eleştirmesinin nedeni, perspektivizmin insanı aptallaştırdığını düşünmesidir. Cupitt, non-realistler, Davis'in sorguladığı non-perspektivistlere daha yakın gözükmektedir, perspektivizm kullanmaları için bir neden sunmalıdır. Cupitt'in gerçeğin yanı sıra mutlak doğruyu anlayış yolunu, Davis şu sözleriyle kabul edilemez olarak iddia etmiştir; "Burada mutlak olan kullanılan terimin ne anlama geldiğinden emin değilim - belki de sadece doğru anlamına gelmektedir. Fakat herhangi bir şeyin gerçek bir tanımlaması olamayacağı görüşü kendisini çürütmektedir" (Runzo 1993: 58).

Bu, Cupitt'in daha önceki "görüşü, olanların mutlak bir açıklaması olamaz"a atıfta bulunmaktadır. Non-realizmin insan halinin metafiziksel hakikati olmadığı hakkındaki Cupitt'in görüşü (non-realizmi), Davis'in gözlemlediği üzere non-realizmin epistemolojik

konumunun ne olması gerektiğine dair bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Daha önemlisi, Cupitt'in, dinin tamamen tarihi ve kültürel olduğu ve bunun aksinin mümkün olmadığı iddiası kalıcı bir şekilde kabul edilemez veya Cupitt'in cevaplaması gereken birçok itiraza açık olduğu söylenebilir (Runzo 1993:66).

Üçüncü eleştirisinde Davis, Cupitt'in bahsettiği dinin özünü araştırmaktadır. Cupitt, dini bir hayatın amacının tüm sembollerin ötesinden gelen manevi bir hal olduğundan bahsetmektedir. Maneviyat dinin amacı ve merkeziyse, o zaman birinin hem bir non-realist veya ateist olup hemde dindar olabilmesinin açık bir şekilde mümkün olabileceği görülmektedir. Davis, “Gerçekten de, arkadaşlarımdan birisi bir ateisttir ve kendisinin maneviyat düzeyinin, benden daha yüksek olduğuna inanmaktayım” diye belirtmiştir (Runzo 1993:69).

Ancak Davis'e göre, Cupitt'in maneviyatın dinde asıl önemli olan olduğu ve doktrinden önce geldiği iddiasını cürütemese de, Hristiyan inancının Cupitt'in açıklamaya çalıştığı şey olmadığını düşünmektedir. Tanrı, mantıksal ve teleolojik olarak vazgeçilebilir değildir. Bu, Davis'in savunduğu realist Tanrı'nın, varlığı Tanrı hakkındaki herkesin görüşlerinden bağımsız olan ve Hristiyan inancı için çok önemli olan Hristiyanlar için zorunlu Tanrı olmasından kaynaklanmaktadır. Birinin manevi olmasının şartı, Mesih'in en başta vahiy ettiği gibi uygun bir şekilde yanıt verme gerekliliğidir (Runzo 1993:68). Cupitt, Mesih hakkındaki açık görüşleri ve inananların sömürülmesi için Pavlus gibi eski din adamlarının İsa'nın rolünü çarpıtmalarındaki rolleri nedeniyle hala bunu kabul etmemektedir. Davis'in argümanlarındaki birçok eleştiri, non-realizmin ana görüşünde olan tanımlama ve açıklama konularından meydana gelmektedir. Kısmen Cupitt'in görüşlerini kabul etmektedir ancak bu görüşlerin Hristiyanlıkla ilgili olduğundan şüphe duymaktadır. Bazılarına göre de, Cupitt sadece Hristiyan bir Budisttir.

3.9.3. Hristiyan Budist İddiası

Hem Gregory Spearritt hem de Brian Hebblethwaite, Cupitt'in non-realizm görüşünü Hristiyan Budizme atfetmek hakkında yazılardır. Cupitt'in tezini, Hristiyanlığa veya her ikisinin birleşmesine göre, Budizm'e daha yakın bulmaktadırlar. Joseph Runzo'nun 1993'ün başlarında yayınlanan kitabında Hebblethwaite, Cupitt'in non-realizminde Budizm'den izler

bulmuştur. Hebblethwaite'e göre, "*Life Lines and the Long-Legged Fly*"da Cupitt'in tezini geliştirmesinde Budizm'den nasıl etkilendiği açık bir şekilde görülmektedir. Bazı durumlarda, Cupitt'in de, Hristiyan idealinin karşılıksız sevgisini tercih edip takdir ettiği görülmektedir; "Sadece irade için Tanrı'nın ölümü ateizmdir ve hiçliği tanımak ve kabul etmek de Budizm'dir; ancak bunu sevgi uğruna kabul etmek ise, birinin Tanrı ile birken ölmesi Hristiyanlıktır" diye belirtmiştir (Runzo, 1993:135).

Cupitt'in, Buda'nın metafiziğe olan düşmanlığını paylaştığı gibi postmodern yapıçözömcülüğünü de hayranlıkla takip ettiği ve benliğin reddi görüşü ile hemfikir olduğu ve üslup becerisini takdir ettiği açıktır. Cupitt'in Budist Theravada felsefesine sempati duymasına rağmen Hebblethwaite, Cupitt'in bunun anti-metafizik olduğu yönündeki önerisinin hakikatten uzak olduğunu öne sürmektedir. Diğer yandan Spearritt, Budistlerin tutum ve düşüncelerine ilgi duyanların arasında radikal düşünürlerin de bulunduğunu iddia etmektedir. Spearritt,

"Anglikan rahip ve radikal teolog Don Cupitt'in yakın tarihli çalışmalarında, Budistlerin düşünce ve uygulamalarının merkezindeki unsurları benimsemel için kasıtlı girişimlerde bulunmuştur. On yıl kadar önce, "Taking Leave of God"da, Cupitt, 'içerik, maneviyat ve değerlerin' Hristiyan olduğu bir Budist formu olarak tanımladığı bir 'Hristiyan Budizmini' benimsemiştir. O zamandan beri, kendisi Budistlerin insanlık ve dünya anlayışına giderek daha da yaklaşmaktadır" (Runzo, 1995:1)

Spearritt, Cupitt'in Budizm ideolojine yakınlığı konusundaki görüşü netleştirenin, "bir batılının bu ismi hak ettiğinin düşünülmesi bir onurdur" diye belirterek Cupitt'in bunu kendisinin yaptığını iddia etmektedir. Zen Budizmini eserlerinden birinde tüm dini geleneklerin en mükemmellerinden biri olarak tanımlamakta, ve Zen Budizmini Hristiyanlar tarafından öykünmeye layık olarak görmektedir (Runzo, 1995:2).

Yukarıdakiler, Cupitt'in yazıları hakkında Spearritt'in görüşlerini göstermektedir. Hem Spearritt hem de Hebblethwaite, Cupitt'i Budizmin farklı perspektiflerinden etiketlemektedirler. Hebblethwaite, Cupitt'in düşüncelerinin Theravada Budizmine olan yakınlığını gösterirken, Spearritt'de, 2. yüzyıl filozofu Nagarjuna ve Zen Budizmi tarafından temsil edilmiş olan Mahayana Budizmine olan yakınlığını da belirtmektedir. Her iki dinin karşılaştırılması ve tanımlanmasıyla Spearritt, 'ortodoks' Hristiyanlık açısından Cupitt'in kuşkusuz bir şekilde harici olduğunu gözlemlemiştir. Cupitt'in, radikal Hristiyanlar olarak adlandırılan Hristiyanlar kategorisine uygun olduğu görülmektedir.

Radikal Hristiyanlığı “...Doğüstü bir gerçekliği reddeden, Hristiyan hikayesi ve geleneği tarafından dini, bilgilendirilmiş ve esinlenmiş bir perspektifi sürdürmeyi amaçlayan kişi olarak” tanımlamaktadır (Runzo, 1995:2).

Cupitt, radikal teologların tanımına uyduğu halde, kendisini inançla ilgili değişen görüşlerini sürdürmesine rağmen "seküler bir Hristiyan" olarak tanımlamaktadır. 2015'e kadar, Horizante'den yayınlanmış 'Seküler Bir Hristiyan' makalesinde, Cupitt,

"Ben, eleştirel düşünme biçimine bağlı, bu dünyanın varolan tek dünya ve varolan tek hayatın bu hayat olduğunu düşünen seküler bir Hristiyanım. Günlük dünyamızdaki hayatımızın amacına hizmet etmek için dilimiz geliştirilmiştir; ve hayat dünyasından faydalı bir şekilde arındırılabilirimizi farzedemeyiz ve sözde var olan sonsuz ya da doğa üstü bir üst dünya hakkında mantıklı bir şekilde konuşamayız. Romanların en popüler edebi formlar haline gelmesinden bu yana, seküler hümanistliği gerçekleştirmiş olarak görmekteyiz. Jane Austen'in kahramanlarının hepsi Anglikan'dır; ancak içinde yaşadıkları dünya çoktan tamamen seküler hale gelmiştir" (Cupitt, 2015:1).

Ancak, kendinizi bir şey olarak etiketlemekle, başkalarına başka bir şey olarak görünmek birbirinden tamamen farklı şeylerdir. Birisi Hristiyan olduğunu iddia ederken, bir Budist gibi davranmakta ise, insanlar, iddia ettikleri gibi onları Hristiyanlar olarak değil ancak davrandıkları gibi Budist olarak etiketleme hakkına sahip olmaktadır. Spearritt, Cupitt'e cazip geldiğini düşündüğü Budizm'in üç yönünü belirtmiştir.

Spearritt, Cupitt'in başlıca endişelerinden birinin, Batı dininde ve toplumunda gücün rolü ve kötüye kullanılması olduğunu gözlemlemiştir. Batı toplumunun sözde din adına etkisizliği, günümüzdeki bozulmuş Hristiyanlığı doğurmuştur. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Cupitt, Wittgenstein ve Fransız felsefesinin ardından, güçlü bir erkek hiyerarşisi ile betimlenmiş, yorumlanmış ve inşa edilmiş olanın dışında bir gerçeklik görmemektedir. Cupitt, Hristiyan teolojisindeki Tanrı'nın ezici "karşı çıkılamazlığı"nın insan otonomisini tehlikeye attığını savunmaktadır. Bu doğrultuda Spearritt'e göre, Cupitt'in Budizm'i cazip bulmasının birincil nedeni, güce hakim bir hiyerarşiden yoksun olmasıdır. Budizm'in Cupitt'e cazip gelen ikinci yönü ise manevi odağıdır. Cupitt, Buda'nın Tanrılar yerine Dharma'yı yücelterek maneviyatı teolojinin üstünde tutmasına hayran kalmıştır. Üçüncü yönü ise, Budizm'in ideolojik olmayan doğasıdır. Cupitt'de, değişmez mesaj veya varlık kavramlarını reddettiğinde, daha az Hristiyanlık içeren bir inancı savunmaktadır. Realist teolojisindeki hakikat ve ortodoksluk, güce boyun eğmektedir ve artık güvenilmemelidir.

Spearritt, Cupitt'in herhangi bir öğretiyeye bağımlılığı bulunmayan ve herhangi bir mezhep veya teori tarafından yönlendirilmemiş bir Budist dini olan Zen'den etkilendiğini belirtmektedir (Runzo, 1995:3).

Hem Cupitt hem de Zen Budistleri, geleneksel hakikatin bir kurmaca ve illüzyon olduğuna katılmaktadırlar. İnsanların onları kendi dilleri ile yarattığını düşünmektedirler. Ayrıca Spearritt, Budizm'de ve Cupitt'in eserlerinde dinamik bir hususun doğrulandığını gözlemlemiştir. Spearritt argümanlarını, Cupitt'in fikirleri ile Budizm arasında geniş çapta benzer uyuma alanları olduğu halde, iki benzerlik alanının daha var olduğunu belirterek özetlemektedir. Bunlardan ilki,

"Budistler, sonsuzluğun kendisini burada ve şu anda gösterdiğini ve şu anki hayatın gelecek için bir araç olmadığını, ancak sonun kendisi olduğunu belirtirken, Cupitt'in deyişiyle,"ebedi hayat, zamanı gerçek anlamda kucaklayabilenlerin açgözlü olmayan ve bağımsız kanatlı sevinçlerinde görülmektedir" (Cupitt, 1993:147).

Diğer yandan Hebblethwaite, Cupitt'in non-realist düşüncesine ilişkin eleştirisinin büyük ölçüde bu düşüncenin dini, entellektüel ve etik açıdan yetersiz olması üzerine olduğunu belirtmektedir. Hebblethwaite, Cupitt'in düşüncesini reddetip ve itiraz ederken, aynı zamanda Budizm düşüncesiyle (Theravada Budizmi) ilişkilendirmeyi amaçlamaktadır. Cupitt'in düşünceleriyle yalnızca din ve ahlak kurallarında değil, aynı zamanda bilimde de aşırıya kaçtığını iddia eden Hebblethwaite, entellektüel olarak Cupitt'in non-realizminin, dünyanın varlığını ve doğasını açıklayamadığı için başarısız olduğunu gözlemlemektedir. İnsanlığın dini algılarını detaylandırmakta başarısız olmakla birlikte nesnelliğe ve hakikate tam anlamıyla bir açıklama getirememektedir. Otonomi iddiasına bağlı olan Cupitt'in ahlak kurallarını da eleştiren Hebblethwaite, Cupitt'in otonomi kavramını tamamen savunulamaz aşırılıklara götürdüğünü belirtmektedir. Cupitt, insanların sadece kendi değer alanlarını yaratmaları durumunda otonom ahlaki varlıklar olduklarını ileri sürmektedir. Hebblethwaite'e göre, Cupitt'in görüşü, ahlaki etkenin akılda ve ruhta hak iddia eden değer doğasını özünde baltalamaktadır Dolayısıyla Hebblethwaite, insanın sıkıntı içindeki birinin ihtiyaçlarını kabul etmesinin ve buna yanıt vermesinin insanın kendi kararı olduğunu eklemektedir.

Ancak bu zorunluluk, insanın kendisi tarafından yaratılmamıştır. İnsan haklarına saygı bile isteğe bağlı değildir. Hebblethwaite'e göre bu tarz görüşler, yani dinin bir insan ürünü olması gibi ahlaki zayıflatmaktadır. Hebblethwaite'in ahlaki olarak gözlediği bir diğer yetersizlik ise, değişim ve fedakar yaşama imkanı sunulursa, insanların öteki dünyadan dayanak ihtiyaçlarına karşı adaletli davranmamasından kaynaklanmaktadır. Daha da önemlisi Hebblethwaite, Cupitt'in bakış açısının ortaya koyduğu ahlaki güvensizliğin, yeryüzündeki tüm değerlere olan tutumunda kendini gösterdiğini gözlemlemiştir. Hebblethwaite'e göre, doğru ve yanlışın yaratılışına atıf yapmak ahlaki olarak yetersizdir. Hebblethwaite, 20. yüzyıl felsefesini Wittgenstein ve Heidegger ile yorumlayan Cupitt'in anti-metafizik teolojik etkilenimini, Hume ve Kant'tan Schopenhauer ve Nietzsche ile ilişkilendirmektedir. Bu büyük filozofların hiç biri ateist olmamasına rağmen, Cupitt'in bu filozofların giderek ateist olan haleflerinin tespitlerini izlediğini iddia etmektedir. Hebblethwaite,

"Cupitt'in görüşünü olağanüstü olan kısmının, sualsiz bir şekilde ateist felsefeyi benimseme şekli ve Hristiyanlığın merkezini tamamen ateist hale çevirmek olduğu görülmektedir. Fakat Hristiyan filozofun, ateizmin yardımına ihtiyacı bulunmamaktadır, çünkü Nietzsche'den beri kendisini daha tuhaf ve kendi kendine zarar veren felsefi biçimlerle ifade etmiştir" (Runzo, 1993:147).

Hebblethwaite tarafından yapılan sözde eleştirilere karşı, Cupitt şöyle cevap vermiştir;

"Her zaman olduğu gibi, Brian Hebblethwaite'in yazısı güçlü ve keyifli, ancak geçtiğimiz otuz yıl boyunca neredeydi? Felsefe bilimini incelemeye başladığım 1950'lerde bile, öğretmenim Norwood Russell Hanson çoktan tüm gözlemlerin teoriye bağlı olduğunu savunmaktaydı. Duyu deneyimi ve bilimsel faaliyetler, kültür ve tarih dışında bazı muaf bölgelerde gerçekleşmez: Aksine, duyu deneyiminin kendisinin bir geçmişi vardır ve bilim tarihi, genel kültür tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır" (Runzo, 1995:149).

Cupitt, Hebblethwaite'in açık bir şekilde, günümüzde birinin Tanrı fikri ne kadar realist ise, ahlaki olarak o kadar anti-Hristiyan olduğu, 20. yüzyıl sonu gerçeği ile yüzleşmeye gönülsüz olduğunu iddia etmektedir. Cupitt, bu iddiadan şüphe duyan herkesin realist Tanrı'nın AIDS'e olan tutumunu kontrol etmesi gerektiğini belirtmektedir. Dahası, Brian Hebblethwaite'in, kitabına olan eleştirilerini kabul edilemez bulmuştur. Cupitt'e göre, kitaplarının Hebblethwaite tarafından aşırı bulunmasının nedeni, Hristiyan bir yazarın

insanlığın şu anki manevi durumuna verdiği tepki olmasından kaynaklanmaktadır (Runzo, 1995:135). Birçokları, Cupitt'in makalesinde Hebblethwaite'in ortaya attığı tüm konulara cevaplar vereceğini ummuştur. Ancak Cupitt, bundan ziyade, anti-metafiziğin günümüzdeki teolojik ve felsefi tartışmalara hâkim olmasının nedenini anlatmaya çalışmıştır. Cupitt'in belirttiği gibi Hebblethwaite'in ana endişesi, eleştirilerin bir ateistten değil, bir Hristiyandan geldiği gerçeğiydi. Ayrıca, Hebblethwaite'in, Spearritt'ten farklı olarak Cupitt'i neden Hristiyan bir Budist olarak gördüğüne dair yeterli sebepler vermediğini de belirtmek gerekmektedir. Spearritt, Cupitt'in temel argümanlarını örneklerle Zen Budizmi ile karşılaştırmıştır.

3.9.4. Kime Veda Etmeliyiz? Cupitt'e Mi Yoksa Tanrı'ya Mı?

Önceden belirtildiği gibi, Don Cupitt tarafından yazılan *'Taking Leave of God'*, 1980'lerin başında yayınlandığından beri birçok eleştiri oklarını üzerine çekmiş ve tartışmalara yol açmıştır. Eleştirmenlerin arasında Keith Ward, 1982'de yayınlanan *'The Holding Fast to God'* kitabında Cupitt'e cevap vermiştir. Marneffe, *'Taking Leave of God or Holding Fast to God'* makalesinde her iki görüşe de yer vermiştir. Açık bir şekilde Keith Ward'ı desteklemiştir. Cupitt'in otonomi veya özgürlük iddiasını eleştirmiştir. Cupitt'in özgürlük konseptinin iki nedenle gerçek özgürlükten yoksun olduğunu düşünmektedir. Bunlardan ilki, öyle olmamasına rağmen özgürlüğün ilahi bir özgürlük haline dönüştürmesi, ve ikincisi ise, ihtiyacın olmadığı olumsuz koşullarda tasarlanmış olarak görünmesidir. Bunun nedeni, insanların kendi niteliklerinden biri olarak rıza özgürlüğüne ihtiyaç duymaları ve bunun onların yüceliğini gerçekleştirebilecek olmasıdır. İnsan özgürlüğü ilahi başka bir özgürlük olarak düşünülürse, Tanrı başka bir Tanrı ile uyuşamayacağı için, bunun Tanrı için kabul edilemez olduğunu savunmaktadır. Daha da önemlisi, iki sonsuzluğun olamayacağından bahsetmektedir. Bunun nedeni, insan özgürlüğü sınırlı bir manevi güç ise, başka bir sınırsız özgürlükten de paylaşılacağı ve katılanabileceği anlamına gelmektedir. Örnek olarak, bir öğretmenin bilgisi, öğretmen hiçbir şey kaybetmeden öğrenciler tarafından paylaşılabilir. Öğrenciler gerçek bilgidен mahrum edilmeden öğrenirken, öğretmen hiçbir şey kaybetmez. Dolayısıyla, insan otonomisi uğruna Tanrı'nın reddedilmesinin, insanın yanlış anlayışından kaynaklandığını ve bunun Tanrı'nın yanlış

anlaşılmasına yol açtığını savunmaktadır. Bu, otonomi kavramının, 'insan' anlayışından yoksun olması nedeniyle Cupitt tarafından yanlış anlaşıldığı anlamına gelmektedir. Marneffe ayrıca, Keith Ward'ı, Tanrı'ya inandığı için değil, Tanrı'nın varlığı hakkında felsefi argümanları olduğu kadar, dini tutum ve değerlerle oldukça uyumlu olan insan özgürlüğü anlayışına sahip olduğu için desteklediğini savunmaktadır. Marneffe Tanrı'ya inanmamasına rağmen, Cupitt'in argümanlarının, birinin *'Take Leave of God'*ı felsefi olarak kabul etmesi için yeterli olarak görmemiştir, ve bu nedenle Keith Ward'ın tezi *"Hold Fast to God"*ı desteklemiştir. Günümüzün materyalist bağlamda, Cupitt'in çabaları tarafından ortaya çıkan argümanların değerini takdir etse de, kendisinin ve diğerlerinin Don Cupitt'in 'hatalarından' kaçınmasına yardımcı olduğu için Keith Ward'a minnettarlığını sürdürmektedir. Marneffe'e göre, Cupitt gerçek din pahasına manevi değerleri desteklemektedir. Bununla birlikte, aynı eleştirinin Cupitt'in sonraki kitaplarıyla uygun bir şekilde ilişkili olup olmayacağı şüphelidir. Bunun nedeni, sonraki kitaplarında Cupitt, argümanlarını geliştirmeye devam etmiştir. Doğal olarak Cupitt, Marneffe'in din pahasına manevi değerleri desteklediği konusundaki eleştirilerini kabul etmemektedir, çünkü hakikati veya mutlak hakikati oluşturan şey şüphelidir ve Cupitt tarafından inkar edilmektedir. Cupitt'e göre, insanlığın iddia ettiği hakikat yereldir, insanlar tarafından yaratılan dini dildir (Marneffe, 1985:3).

Ancak Hugo Vitalis, bu iki bilim adamından farklı düşünmektedir. Hugo Vitalis,

“Cupitt ve Ward arasında eleştirel bir karşılaştırma, ilgili teolojik varsayımlar arasındaki farklılık nedeniyle bilhassa sorunludur. Bu, ikisi arasındaki herhangi bir karşılaştırmayı, gerçekliğin öznel ve nesnel algılarının göreceli esasları üzerine bir tartışma yapmaktadır” diye belirtmiştir (Vitalis, 1995:74).

Cupitt'in otonomisi üzerine Stephen Clark, Cupitt'in uzman filozofların uzun zamandır sorguladığı felsefi ayrımlara çok fazla güvendiğini, metafiziğin tartışmasız olamayacağını gözlemlemiştir. Ortodoks olmayan bütün filozofların dinsiz entelektüeller olarak görülmesi cezalandırmasından kendini koruma altına almıştır. Clark,

“Örneğin, Cupitt 'otonominin', objektif bir kanun ve kanun koyucuya iradeli itaat ile bağdaşmadığını düşünmektedir ve eğer böyleyse (ve bunun için herhangi bir argüman sunmamaktadır), o zaman otonominin, yasaların ve mantığın veya bilimsel yöntemin tanınmasıyla da bağdaşmadığını kabul etmektedir” (Clark, 1988:49)

Cupitt'in sürekli olarak gerekli olanı, önsel olanla karıştırdığını ve bunun sonucunda Lessing'in koşullu tarihsel hakikatin hiçbir zaman zorunlu veya ebedi hakikatleri ima etmediği yönündeki ifadesini benimsemekle karıştırdığını gözlemlemiştir. Birinin hakikati bir 'önsel' olarak tanımlaması, bunun nasıl bulunduğunu belirtmek anlamına gelirken, zorunlu olduğunu açıklamanın aksinin olamayacağını belirtilmesi anlamına geldiğini hatırlatmıştır. Zorunlu tüm hakikatlerin henüz bir önselinin bilinmediğini ve tüm hakikatlerin bir önselinin olmasının kesinlikle zorunlu olmadığını da eklemektedir. Herhangi bir zorunlu hakikat mantıken koşullu bir hakikati ifade etmektedir (Clark, 1988:51).

Bu arada Clark, Cupitt'in görüşündeki en önemli karışıklığın, teolojik realistlerin üstesinden geldiği zorlukları alamamasından kaynaklandığını söylemiştir. Ayrıca Cupitt, bilim dünyası tasvirinin, insan ahlakı, sanat ve dinin evren tarafından onaylanmayan tamamen insani yapılar olduğu anlamına gelip gelmediğine dair bir soru sormuş olmalıydı. Clark, bilim dünyasının maalesef bunu sağlayamayacağını belirtmektedir çünkü eğer sağlarsa, mantık yasaları ve bilimsel düşüncenin itibarına zarar vereceğini düşünmektedir.

Diğer eleştirmenlerle aynı doğrultuda olarak Clark, Cupitt'in düşüncelerinin ona felsefikten ziyade retorik olarak görüldüğünü öne sürmektedir ve ona göre de, Cupitt bir filozof değildir. Bir filozof olsa bile, görüşleri felsefi değil retordur. Clark, "Bana göre Cupitt, bir filozoftan çok bir retorisyen olarak yazmaktadır ve iddialara içerlenmemelidir" diye belirtmiştir (Clark, 1988:59).

Clark, Cupitt'e şöyle tavsiye vermiştir;

"Bir retorisyen olarak, yapması gereken tek şey, metafiziksel incelik veya sofistike inançtan tamamen yoksun olan okuyucunun tatminkar önyargılarına hitap etmektir. "Cupitt, çeşitli filozofların isimlerini (Wittgenstein veya Derrida) kullanabilir, tıpkı insanların, onların sona dair görüşleriyle ancak belirsiz bir aforizma kaynağı olarak ilgilenmesi gibi, onlara filozoflar olarak davranmamaktadır" (Clark 1988:59).

Clark'a göre Cupitt, kalplerinde ve akıllarında ciddi bir itiraz oluşturamadığından, çağdaşları için herhangi bir tehdit oluşturmamaktadır. Clark, Cupitt'in temsil ettiklerine derin yaralar açmış gibi görünmektedir. Bu Don Cupitt'in kişiliğine delikler açmaya

yetmiştir. O halde sorulması gereken soru şudur; Cupitt neyi temsil etmektedir? Cupitt bir filozof mudur yoksa teolog mudur?

İronik bir şekilde, Clark'ın söylediği gibi, filozoflar Cupitt'in kendilerinden biri olduğunu inkâr ediyor gibi görünürken, Cupitt'i aslında felsefe alanına itenin teologlar olduğu görülmektedir. İngiltere teolog savunumcular gibi, Robin A. Brace'in yazdığı gibi, Cupitt'in çalışmalarının yanlış bir şekilde teoloji olarak görülmesine rağmen aslında teoloji olmadığını iddia etmektedirler. Dahası, çalışmaları daha çok felsefe dünyasına uymaktadır, ama Hristiyan felsefesine uymamaktadır. Brian Hebblethwaite, Cupitt'in kendisini Hristiyan bir non-realist olarak tanımlamış olmasına rağmen, inanç toplumunun bir üyesi olarak görülemeyeceğini eklemektedir. Cupitt, Mesih'in herhangi bir biçimde bir inanana olarak kabul edilemez, çünkü çalışması gerçekte felsefenin en ateist biçimdeki dünyasına aittir (<http://www.ukapologetics.net/08/doncupitt.htm>, 2008).

Bir non-realist olan David Hart, Cupitt'in daha çok, Schleiermacher ve Wordsworth'un Romantik hayal gücüyle şekillenmiş Hume ve Kant'ın etkileriyle Anglo-Sakson liberal Hristiyanlık geleneği içinde sağlam bir şekilde yer aldığını savunmaktadır. Kierkegaard ve Nietzsche'nin varoluşçu Hristiyan şüpheciliğinin yanı sıra, Jacques Derrida ve Noam Chomsky'nin yazılarında bulunan Fransız ve Amerikan yapısalcılığının çağdaş dilbilim felsefesinin etkileri de görülmektedir (Hart, 1994:2-3). Hart, Cupitt'in düşüncesini daha çok felsefe ve teolojinin bir karışımı ile ilişkilendirmektedir. Cupitt'in özgeçmişine baktığımızda, Cupitt'in sadece felsefe ile ilgilenmediğini aynı zamanda uzunca bir süre din felsefesi öğretmeni olduğu da açıkça görülebilmektedir. Muhtemelen Clark, Cupitt'in, felsefe dünyasını temsil eden daha fazla ve canlı felsefi argümanlar sunmasını istemektedir, ancak Cupitt isteğinin, düşüncelerini felsefi objektifte sunmak olduğu şeklinde de bunlara yanıt verebilir. Bu tezin ana argümanı, Cupitt'in bir teolog olup olmaması ya da bir filozof olup olmaması değildir.

Başka bir bakışla, Cupitt'in *'Taking Leave of God'* kitabının bir eleştirel incelemesinde, Cupitt'in düşünceleri eleştirilmiştir. Cupitt'in Tanrı'yı terk etmesi ile ilgili olarak, Cupitt'in bir ortodoks teolog olduğunu iddia etmek uygun olmayacaktır, ancak Cupitt'in Tanrı'yı terk etmesinin de uygun olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda, Tanrı'nın sadece bir mit olarak gerekli olduğunu yazan herhangi bir teologun yalnızca bir ateist olarak görülmesi

gerektiğine inanılmaktadır; bu yüzden Cupitt'i, Hristiyan bir teolog olarak görmek şüpheli olacaktır. Cupitt'in sadece yöntemleri değil aynı zamanda vardığı sonuçlarda radikal ve kabul edilemez olarak görülmektedir. Cupitt'in otonomi ve özgürlük kavramları eleştirilirken, birinin kendi kaderini bu kadar her şeye gücü yeten bir biçimde belirleme imkanını üstlenmenin tartışmalı olduğu da iddia edilmektedir. Kısacası eleştirmenler, Cupitt'in çalışmasını öncüllerini takip etmeyen hatalı bir merkezi tezle ilginç bir başarısızlık olarak görmektedirler. Ancak Melvyn Mathews bu görüşe katılmamaktadır. Matthews, Cupitt'in ne olduğunun üstesinden gelmeye dini veya görünüşte dini bir yol sunduğunu gözlemlemiştir. Mathew bu konuda şunları söylemiştir;

“İnsanlar, Cupitt'in söylediği şeye kendilerini yakın hissetmektedirler, çünkü Cupitt şüpheliliklerinin doğruluğunu teyit etmektedir ve bunu Hristiyan maneviyatının ana görüşünün içine dahil eder yapmaktadır. Modern deneyimin anomisini, boşluğunu ve karanlığını anlamıştır ve etkili bir şekilde modern erkekler ve kadınlara seslenmektedir; ‘Evet, yaşadığınız şey Tanrı'nın armağanının içindedir, bu gerçekten ruhun karanlık gecesinde bir biçimdir; yapmanız gereken cesur olmak ve içinde kalmaktır’.
(Matthews, 1985:535)

Mathews, nezaket ve diğerlerini önemseme gibi dini değerleri diğerleriyle birleştirdiği için Cupitt'in felsefesini cazip olarak görmektedir. Bunun nedeni, Cupitt'in, biz insanların ancak modern koşulları kabul ettiğimizde agape adı verilen gerçekten tarafsız sevginin mümkün olabileceğini belirtmesidir. Cupitt modern maneviyatını, deneyüstünün bir biçimi olan bu modern ortamda bir araç olarak görmektedir. Matthews Cupitt'i,

“Çünkü deneyüstünün yolu budur; çünkü karanlığa bakan, benliğinin karanlığıyla karşı karşıya kalan, tamamen tarafsız bir şekilde erdemli bir hayat yaşamaya çalışan bireyin arayışı, geleneksel teizmin deneyüstünün şu an içinde bulunduğu arayıştır” diye açıklamaktadır (Matthews 1985:536).

Ancak Matthews, Cupitt'in düşüncelerinde hiç şüphesiz bir şekilde Budist ideolojisinden izler bulunduğunu da belirtmektedir. Fakat bu Budist yorum bazı açılardan da Hristiyan'dır. Ölüm korkusu, kendini kaybetme korkusu, kayıp ve yokolma, insan mutluluğunda sahte ve korkuya aç bir benlik yaratmıştır. En yüksek mutluluğa ulaşan ve ahlaki gereksinimlerini yerine getirenler, ölüme yenik düşmüş olanlardır. Bu, insanlar ölümü ve ölüm korkusunu görmezden gelerek hayatlarını yaşadıklarında, tam anlamıyla mutluluğa ulaşacakları

anlamına gelmektedir. Bunun nedeni Cupitt'e göre, ilahi bilince sahip olmak ölüm korkusunu yenmek demektir. Bu ilahi bilinci öğrenmenin en iyi yolu otonomi disiplindir (Cupitt, 1980:95). Matthew Cupitt'e iki yönden katılmaktadır. Cupitt'in görüşlerinin entellektüel ve manevi açıdan cazip olduğunu düşünmektedir. Batılı insanların dünyasındaki manevi durumu kabul ettiği için manevi olarak caziptir. Aynı zamanda, Cupitt'in eleştirmenleri tarafından bile kabul edilen insan yer değiştirme analizleri dayandığı için entellektüel olarak da caziptir (Matthew 1983:537).

Başka bir deyişle, Hugh Rock, Cupitt'in 'Taking Leave of God'daki argümanlarının kusurlarını belirtirken, bir filozof yerine bir teolog olarak görmektedir. Bunun nedeni Cupitt'in terk ettiği tanrının Protestanlığın cezalandırıcı Tanrısı olmasıdır. Rock'ın teolojik sürecinin tamamını, Cupitt hakkında belirttiği bu şeytanın çıkartılmasına bir teşebbüs olarak görmek de mümkündür. Dahası Rock, Protestan Tanrı'nın otoritesini tehlikeye düşürme ihtiyacının, gülünç bir tam otorite biçiminde olduğunu düşündüğü Cupitt'in postmodernizmi benimsemesi ile açıklanabileceğinden bahsederken Cupitt'in çalışmalarını alay etmektedir. Buna ek olarak Rock, "Cupitt'in terk etme paradoksunda, Tanrı'nın sert bir şekilde terk edilmesine rağmen, Cupitt, Tanrının felsefi ve Budist kavramlarını yerine koymasıyla mistik bir Tanrı inancını korumuştur" diye belirtmiştir (Rock, 2014:235).

Ayrıca Rock, "Cupitt'in son teolojisinin özeti bu mistik eğilimi doğrulamaktadır. Cupitt, *'Radical Theology from A to Z'* (Cupitt 2011) kitabında, 'Hristiyan Budizminin' başarı kazanmasını sağlamıştır (Rock 2014:232).

Rock, Cupitt'i Budizm objektifinden okumanın yanı sıra, Cupitt'in kitaplarını olduğu gibi okumanın yanıltıcı olduğunu düşünmektedir. Geleneksel teizmi reddetme dilinin Cupitt'i, daha hoşgörülü Tillich, Wiles ya da Macquarie'den daha radikal yaptığını düşünmektedir.

Rock bu konuda sözlerini şöyle bitirmektedir,

"Cupitt'in 80'inci doğum günü vesilesiyle, geçmişte Modern Kilisenin Tanrı'ya bağlanması ve Cupitt'in ayrılması arasında yaşananların uzlaşmaya bağlanmasını dilerim. Mistik Tanrı ile ilgili olarak Cupitt, mistik geleneğin bir katına ait olarak görülmelidir, ve Protestan Tanrı'ya gelince, Cupitt, onu terk eden bir suçludan ziyade, Hristiyan geleneğinin bir kurbanı olarak görülmelidir." (Rock 2014:233)

Cupitt'in de yanıtladığı üzere, düşünceleri Batı'da teolojik bir önyargı hali olarak görülürken, Doğu'da felsefi açıdan görülmektedir. Ancak, Doğu'nun Cupitt'i bir filozof olarak görmesinin, görüşlerinin bir kısmının sempati duydukları Buda'nın felsefesiyle oldukça uyuşması gerçeği dahil olmak üzere çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Cupitt'in bazı görüşlerinin, kendi görüşleri ile özdeşleşmesi Doğulu insanların, Cupitt'den hoşlandığını iddia etmek için yeterli değildir, ancak insanların kendilerinin olan birşeyi kabul etmesi normaldir.

Bir diğer eleştirel incelemede, Fergus Kerr Cupitt'in dogmalarını, Cupitt'in kitabını bir Hristiyan Budist sunumu olarak görürken, kitabı, birinci sınıf bir teoloji öğrencisinin mantık yürütme kabiliyetlerini kullanmalarına yardımcı olabilecek bir yazı olarak takdir etmektedir. Ayrıca Cupitt'in çalışmasını, sorular uyandırması ve karşı gelmeye teşvik etmesi açısından oldukça verimli bulduğunu kabul etmektedir. Günümüzde birçok insanın, Hristiyan doktrini hakkında agnostik olmasından ziyade, Hristiyanlığı yararlı bir şekilde uygulama yetisine sahip olduğu konusunda Cupitt'e katılmaktadır. Otonomi ve özgürlük konusunda ise Kerr şu eleştirileri yapmıştır,

“Bazı zamanlar, iddia ettiği şeyler duyarlı bir ebeveynin tavsiyesi olmaktan öteye gitmemektedir, bir çocuğu kendisi için düşünmeye, birinin yetiştirilmesinden ve diğer birçok şeyden içselleştirmesi için öğrenmesini umduğu ahlaki standartları makul derecede eleştirel hale getirmeye çalışmaktadır” (Kerr 1981:209).

Kerr, otonomi ile Cupitt'in liberal demokratik cumhuriyeti desteklediğini, ancak bir liberal demokratik cumhuriyetin en iyi toplum türü olup olmadığı konusunda şüphe edilebileceğini belirtmektedir (Kerr, 1981:210). Hiç kimse, bireyleri tüm yasaların kaynağı haline getirme tehlikesini öngörememektedir. Belirtildiği üzere modern dünyada, dünya nüfusunun en büyük bölümünü oluşturan dindar insanlar dini hukuku takip etmeyi ve bağlılığı, hayatlarının her alanında bir tarafa koymaktadırlar.

Kerr bunun nedeninin, Cupitt'in dogmalarının sorguladığı en anlamlı tüm teolojik soruların, Cupitt'i en yetersiz yanıtları vermesine yol açtığını iddia etmektedir. Kerr, Cupitt'in çalışmalarını hala yetersiz bulurken, “Cupitt'in dogmalarının mitolojik unsurlardan ayırmak,

az sayıda kişinin yarar sağlamakta başarısız olacağı bir uygulamadır” diye belirtmektedir (Kerr, 1981:213).

3.9.5. Sea Of Faith Network Eleştirisi:

Sea of Faith Network'ün kurulması ile karşılıklı olarak destek amacıyla Cupitt tarafından yazılmış yazılar, haber bültenleri ve makaleler arasındaki yakın ilişki, her ikisini de aynı şekilde eleştirmeyi eşit derecede haklı kılmaktadır. Cupitt, Ekim 2013'te Sea of Faith dergisinin editörüne emekliye ayrılacağını bildirmiştir. Cupitt,"Medyada oldukça aktif olarak çalıştım, yirmi kitap yayınladım ve tüm Sea of Faith konferanslarında ders verdim" diye belirtmiştir (Cupitt, 2002: xviii).

Scott Cowdell (1988:83-84), Cupitt ve Sea of Faith argümanlarını, bağlılık ve kayra uğruna dini deneyimin yaratıcı unsurunu vurgulayan geliştirilmiş dogmaları hafife almakla eleştirmiştir. Bu argümanlar, herhangi bir ciddiyet derecesine sahip alternatif görüşleri değerlendirmek için daha az çaba sarf etmektedirler. Bu nedenle, kendi içinde ideolojik açıdan saf değildirler, sadece kendi öz biçimli temelciliklerine dayanmaktadırlar. Cupitt, bu eleştirilere cevap vermekten çekinmesinin ana nedeni olarak, Cowdell'in bu eleştirileri yaptığında, çoktan bir görüş değiştirmiş yada başka konulara geçmiş olması olduğunu belirtmiştir. Bu konuda Cowdell'e katılarak, Cupitt'in çalışmalarında açıkça görülebileceği üzere, birçok konuya değindiğinden düşünceleri dengesiz ve değişme halinde olarak gözükmektedir. Cupitt, papaz olarak başlayıp, daha sonra düşüncelerde küçük değişikliklerle karakterize edilen bir non-realist, ve şimdi ise kendisini 'seküler' bir Hristiyan olarak adlandırmaktadır. Cupitt, dogmatik inanca son verilmesini ve insanlığın dini yaratıcılığının önemini, sahip olduğu görüşün bir eleştirisinden ziyade, başarmayı umduğu şeyin bir ifadesi olarak görmektedir. Cupitt realizm hakkında, realist argümanları basitleştirmektedir, ancak sorun şu ki Cupitt, realistlerin üzerinde durdukları şeyleri önemsememektedir.

Anthony Freeman (1993:10), dini non-realizmi, günümüzde sahip olunabilecek, Hristiyanlığın en özgün biçimi olarak görmektedir. İdeolojik olarak non-realistler kendilerini saf olarak görmektedir. Ancak, bu özgünlüğün değerlendirilebildiği bir çeşit Arşimet noktası anlamına gelmektedir. Dini non-realizmle ilgili eski açıklamalarında Cupitt'in belirttiği üzere, non-realizm bireysel özgürlük ya da otonomi için modern bir

endişedir ve Tanrı'nın realist bir tasvirini imkansız hale getiren özellikle dini otonomi saflığına ilişkin bir endişedir. Hem Freeman hem de Cupitt'in, non-realizm özgünlüğü ile kıyaslandığını realizmin astlığını farzettığı anlaşılmaktadır.

Creation Out of Nothing kitabındaki tüm tartışma, Cupitt'in metafizik konusundaki kaygısı ve Platon'u yok saymaya yönelik tekrarlanan girişimi bağlamında olarak gözükmektedir. Cupitt, gerçekliğin eski Platonik tezatlarına dayanmaksızın ifade etmek istediği dini anlayışları ifade etmenin bir yolu olamayacağını itiraf etmektedir. Sonuç olarak, hakikat, bir yanılısma ortaya koymuştur ve yanılısamalar hakikat olmuştur. (Cupitt, 1990:88). Metafiziksel kaygı ifadesinde, hem realizm hem de anti-realizm pragmatğinde bir dereceye kadar cesaret kaybı görülmektedir. Cupitt aksini iddia etsede, yapıçözümcü postmodernizmi benimseyişinin, realizmi inkar etme girişiminde kendisini tekrar ortaya koymasına izin verdiğini söylemek doğru olacaktır. Cupitt, yapıçözümün bir dil teorisi ve bir Tanrı teorisi sunacağını ummuştur. Cupitt'in çalışmasında görülen sonuç, Tanrı'nın işaretlerin dansı ve dilin gücü olarak tekrar ortaya çıkmasıydı. Cupitt'in '*Creation Out of Nothing*'de belirtmek istediği, insan hayatının bir bütün olarak işaret dünyasının hareketiyle çakıştığı ve dışında hiçbir şey olmadığıdır (Cupitt, 1990:106). Sea of faith ve diğer non-realistler, Tanrı hakkındaki sözcük dağarcığını, en uygun şekilde uygulanabilir olan bağlamlardan gereksiz yere boşa çıkarmış gibi görünmektedirler. Örneğin, Freeman etkileyici bir ibadet biçimi yerine, daha geleneksel tarafsız ibadet biçimlerine özlem duymaktadır. Bunu yaparken, Tanrı hakkındaki sözcüklerin anlamlılığını reddeden seküler bir hümanist olarak anlaşılma riskini taşımaktadır; çünkü kendi kişisel tercihinde, modern düşünce tarzı için herhangi bir nitelik bulunmamaktadır. Aynı şekilde, David Hart, Coleridge'in ifadesini; "İbadette non-realist yaklaşımının tanımlaması istemli bir şekilde inançsızlığın askıya alınmasıdır" şeklinde ifade etmektedir (Hart, 1993:78).

Hristiyan realistleri izlenimi veren riskler, aslında kiliseden atılan seküler ateistlerdir, ve bu nedenle sadece o dönem için ateizmleri askıya alınmıştır. Belki de Hart, ibadetin esas olarak Tanrı hakkında olmadığını öne sürerken yanılmaktaydı. Bunun nedeni, açıkça bir şekilde dindar insanların amaçları ve değerlerinin toplamı veya dini toplum için dua etmemesidir. Philips'inde belirttiği üzere, dua sadece doğrudan Tanrıya edilebilirdir. Ancak bu, dua bağlamından bağımsız gerçek bir Tanrı'dan söz ettiği anlamına gelmemektedir.

Philips'in dini non-realistlerle ilgili çalışması, ne realist veya non-realist, ne de modernistler tarafından yapılan metafiziksel varsayımlara dayanmayan dua ve ibadetle ilgili Tanrı anlayışıdır. Aynı şekilde, hem Tanrı'yı hem de benliği eleştirmek isteyen postmodernistler tarafından yapılan metafiziksel varsayımlara da dayanmamaktadır.

Modernitenin non-realizmi doğruladığı görülmektedir. Hart, bilimle ilgili modern düşüncenin temelinde, insanların Tanrı'nın varlığının sadece insan ideallerinin hayali bir izdüşümü olduğunu teyit etmesi gerektiğine inanmaktadır. Freud'un belirttikleri ile yakinen ilişkili olarak, dindarlar, genel olarak, bu kadar inandıkları şeyin içindeki tanrı ve ruhların, kendi hayal güçlerinin, özellikle ihtiyaçlarına cevap verebilecek unsurlardan başka bir şey olmadığı gerçeğini reddetmekte başarısız olmaktadır. Non-realistler moderniteyi argümanlarında çok önemli olarak kabul ettikleri için modernite bir neden halini alırsa, argümanları Sigmund Freud'un din konusundaki iddialarından uzak olmayacaktır. Ancak durumun böyle olmadığı gözükmektedir. Hart, Thesilton ve Freeman gibi Sea of Faith yazarları, moderniteye ilgi duydukları için modern ve postmodern dini realizm eleştirilerine maruz kalmışlardır. Örneğin Hart, dirilişin geleceğe yönelik manevi ve ahlaki açıklığın bir simgesi olduğunu savunmaktadır. Bu acı, ölüm ve apaçık sonu yenen muzaffer hayat veren bir güç anlamına gelmektedir. Ayrıca Hart'a göre hüküm gününün yaratıcı insan kabulünün, insanlığın umutsuz koşullarında yeni ve hayat veren anlamların yeniden ortaya çıkması için umut ürettiğini düşünmektedir. Yirminci yüzyılın sanat temsilcilerinin, dirilişi, manevi yaşam çeşmesinden sürekli akan bir umudun sembolik bir ifadesi olarak gördüklerini öne sürerek, Hart böyle bir yorumun diriliş inancına en önemli anlamını verdiğini ileri sürmektedir. (Hart, 1993:6).

Yukarıdakilerden farklı olarak, Cupitt savunduğu sözde özgün postmodern Hristiyanlık türünün ona karşı bile seçim yapılmasına izin verecek kadar çoklu olması gerektiğini, ve dolayısıyla dini olmanın alternatif yolları olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan, tekrar eden doğaüstücülüğün bazı uyarlamalarını korumaya çalışmanın, inananları makul ölçüde beklenenden daha fazla huzur sunmaya çalışan bir inanca yönelteceğini belirtmektedir. Bunun sonucunda da, sahtekarlık ve hoşnutsuzluk ortaya çıkmaktadır.

Cupitt'e göre realizm, din karşıtı ve insanın ruh sağlığı için zararlıdır. Cupitt'in non-realizmi, sözde non-realistlerin ve Cupitt'in ateizmle suçlandığı ve çoğu durumda Cupitt'in

kendisinin Budist rahip olarak anıldığı zamanlarda açık bir şekilde din karşıtı olarak görülmüştür. Eleştirinin temel noktası, Cupitt'in diğer inançları ya da realist inancı "gerçek", "doğru", "yanlış", "iyi" ve "kötü" Budist olarak adlandırılması üzerine kurulmamıştır. Eleştirinin ana içeriği, Cupitt'in alternatif dini görüşleri, kendimizi kurtarmamız gereken yanılsamalar olarak farz etmesidir. İnsanın ilgisini bu yanılsamalardan yönlendiren, kendi içinde doğru olan dini bir kesinliğe dayanıyormuş gibi yazmaktadır.

Akademik nedenlerden ötürü Cupitt ve Sea of Faith düşüncelerinin bazı 'ateist eleştirilerini' sunmak faydalı olacaktır, ancak her ikisi de Ateist dünyaya neden ait olmadıklarına ikna edici sadece bazı nedenler sunmuş olduğu görünmektedir.

SONUÇ

1980'li yıllarda Cupitt'in Hristiyan Non-realizm düşüncesi dini kurumlarda ve akademik alanda tartışıldı. Ortodoks Hristiyanlar Cupitt'in düşüncesini sapkın olarak nitelendirmelerine rağmen, bazı Akademisyenler Hristiyan non-realizmin geçerliliğin kanıtlanması için yeterli düzeyde destekleyecek akademik argumanlar bulunmadığını söylediler. Cupitt, düşüncelerinin geçerliliğini kanıtlamak için Konferans, makale, kitap, bildiri gibi pekçok çalışma yaptı. Özellikle kendisini eleştiren bazı akademisyenlere karşıt olarak çalışmalarında bunlara yer verdi. Pekçok kez eleştirilmesine rağmen, The Sea of Faith Network olgusunun var olması Cupitt'in düşüncelerinin hala geçerliliğini koruduğu anlamına gelmektedir. Ağın (Network) başlatılması ve devam etmesi, Cupitt'in Hristiyan Non-realizm düşüncesinin geçerliliğini ciddi bir şekilde savunmasından ve çalışmasından kaynaklanmaktadır. Batıda doğunun aksine Cupitt'in Hristiyan non-realizm düşüncesine pek önem verilmedi. Ayrıca non-realizm düşüncesi akademik çevrede de pek rağbet görmedi.

Bu çalışmanın amacı, Cupitt'e yönelik yapılan eleştirileri değerlendirerek, Cupitt'in non-realizm düşüncesini araştırmaktır. Çalışmanın birinci bölümünde Cupitt'in hayatı ve non-realizm düşüncelerinden önceki düşüncelerine yer verildi. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Cupitt'e ait olan Hristiyan Non-Realizmi düşüncesinin daha iyi anlaşılması için, öncelikle Realizm ile Non-Realizm düşünceleri arasındaki tartışmalara bakıldı ve daha sonra özellikle dinin non-realizm kavramına bakılarak Cupitt'in Hristiyan non-realizmi ve ona yönelik eleştirilere yer verildi. Bu çalışma esas olarak bir araştırma sorusu ve üç temel amaç üzerinde şekillendi.

Bu amaçlar doğrultusunda Cupitt'in yaşam öyküsüne, kitaplarını ve verdiği mülakatlara bakılmıştır. Ayrıca, daha ilk yaşlarında Cupitt'in bu ebeveynlerini seküler yapıda olduğunu ve bundan etkilendiği görülmüştür özellikle dini olarak Cupitt'in erken yaşlarında büyükannesinin etkisi büyüktü. Cupitt, muhtemelen yalnızlıktan dolayı dini cemaatlere katıldı ve daha sonra ise papaz olarak çalıştı Cupitt'in kiliseye girişi ve orada çalışması temel olarak dini saiklerle olmadığı için, daha sonra dini hayatı çok dindar bir yapıda

ilerlemediği görülmüş ve bu durumu kilisenin ortodoks inancına göre bir zayıflığın göstergesi olduğu için burada kalamamıştır. Papaz olmasına rağmen, din felsefesi ve Kierkegaard, Wittgeinstein, Bultman'nın düşüncelerine olan sevgisi giderek kilise'den uzaklaşmasına neden olmuştur.

İkinci amaç, Cupitt'in dini non-realizmi incelemektir. Bu gerekliydi, çünkü D Z Philips gibi diğer non-realistlerin Cupitt'in görüşlerinden farklı görüşleri vardır. Cupitt'in Hristiyan non-realizim felsefesinin, insanların "bütün" dünyayı bilmediğini, ancak yalnızca "fikir"imiz tarafından şekillendirilen "bizim" dünyamızı bildiğimizi içerir. Dinde, Cupitt tüm ahlak ve dini düşüncelerin insanlık tarihi ile insanlığımıza inanmaktadır. Non-realist düşüncesinde nesnel ve ebedi hakikat fikirleri terk edilir ve tüm gerçekler insan doğaçlamaları olarak görülür. Göksel ya da doğaüstü dünyadaki tüm düşüncelerin bırakılacağına inanıyor. Sonsuz mutluluk, ebedi mutluluk biçimi olarak gerçekleştirilebilir. Cupitt'e göre mevcut Hristiyanlık özerkliği engeller ve modern yaşamla başa çıkmaz. Rahipler, kilisede "ilahi kanunlar" empoze ederek otokrasinin araçları olarak hizmet ederler. İsa Mesih'in reenkarnasyon inancında bir anlam vardır. "Güneş yaşamının" (solar living) yaşamın en iyi yolu olduğu ve İsa'nın reenkarnasyon teorisinin kendisi güneş yaşamını simgelediği anlamındadır.

Üçüncü hedef, Don Cupitt'in Hristiyan non-realizmi eleştirisine bakmaktır. Cupitt'in büyük eleştirilerine, eleştirel şekilde baktıktan sonra üç sonuç çıkarılabilir. İlk olarak, ortodoks Hristiyanlar, Cupitt'i sapkınlıkla suçluyorlarken bazıları onu İncil Hristiyanlığı'nın düşmanı olarak görüyorlar. İkincisi, bazı eleştirmenler, düşünce ve savunma sistemini felsefi olmaktan çok teolojik olduğunu ve de Cupitt'in düşüncelerinin felsefi bir düşünce olarak düşünülmesi için yeterli felsefi unsurları olmadığını düşünüyorlar. Üçüncüsü, Cupitt'in düşünceleri, Gregory Spearritt ve Brian Hebblethwaite gibi bazı eleştirmenlerce bir çeşit Hristiyan Budizm olarak kabul edilir. Bu, Cupitt'in Budist felsefesinin Hristiyan non-realizminin bazı yönlerini açıklamada aşırı derecede kullanmasının bir sonucudur. Cupitt'in özerklik iddiası gereksiz yere gerekli görülebilir. Çünkü, insanlar özerk bir yaşam sürerken ilahi kanunlara uymayı seçebilirler. Kendinden empoze edilen yasalar ilahi kanunlara uyduğunda ne olur? Ayrıca, Tanrı'ya itaat, sorumluluk sahibi yetişkinler olarak özerkliğimizi yok ederse, ebeveynlerine, arkadaşlarımıza ve eşlerimize itaat etmekten ve sevgiye güvenmek özerkliğini kaybetmemize neden olabilir. Bununla birlikte, özerkliğimiz

bozulmamıştır. Çünkü yalnızca ahlaki tavsiyeleri makul buldukça itaat etmiyoruz. Ahlakımıza karşı gelen yönergeleri bulursak direktiflerini sorgulamakta tereddüt etmiyoruz. İnananlar, ilahi kanunları, temel ahlaki anlamlarını kabul etmiş sayarlar. Tıpkı eyalet yasaları gibi devletin, vatandaşları üzerinde pek fazla ajitasyon olmaksızın dayatılır. Bu devlet yasaları vatandaşların özerkliğini ortadan kaldırıyor mu?

Bu çalışma ayrıca, Cupitt'in non-realizm düşüncesi ile ilgili yapılabilecek en etkili eleştirinin, onun non-realizm düşüncesinden uzaklaşması ve artık onu savunamayacağını belirtmesidir. Bununla birlikte, ona ilham veren İnanç Ağı'nın "The Sea of Faith" hala faaliyet gösterdiği gerçeği, Hristiyan realizminin daha da büyüdüğünü ispatlamaktadır. Batı'daki operasyonlarının yanı sıra bu hareket Afrika'nın bazı bölgelerine de yayılmıştır. Lloyd Geering ve Anthony Freeman ve İnanç Ağı'na ait diğer ünlü yazarlar, Hristiyan realizm savunmasına yazmaya devam etmektedirler. Bu çalışmada karşılaşılan en büyük güçlüklerden birisi, üniversite kütüphanelerinde Cupitt'e ait eserlerin bulunmamasıdır. Bu yalnızca Türkiye'deki üniversitelerin problemi değil gibi görünüyor. Türkiye dışındaki birçok kütüphanede Cupitt'in eserleri yoktur. Bir diğer zorluk ise Cupitt ile doğrudan konuşma imkânının bulunmamasıdır. Eğer Cupitt ile bizzat karşılaşılsaydı, "Neden Hristiyan non-realizmini bıraktın? Ve "Hristiyan non-realizmde bulduğunuz eleştirilerden bazıları nelerdir" diye sorulabilirdi. Bu araştırmacıya rastlanmayan herhangi bir literatürde bu soruların veya onlara verilen cevapların belirtilmediği görülmektedir. Bu sorulara verilen cevaplar non-realizmi eleştirirken daha önemli noktalar eklenmiş olabilir. Bu engellemelere rağmen, bu çalışma, Cupitt'in non-realizm düşüncesindeki en göze çarpan noktaları kapsamaktadır ve genel olarak non-realizm ve özellikle Hristiyan non-realizm üzerine araştırma yapmak isteyen öğrenciler için bir referans literatürü olarak hizmet edebilmektedir.

Bu araştırmalar sırasında bazı konular ve araştırma alanları, teolojik non-realizmde gelecek çalışmalar için tavsiye edilebilir. Bazı non-realistlere göre Cupitt'in Hristiyan realizmini kesinlikle takip edilemiyor. Bu non-realistler, Cupitt'in inandıklarından başka bir görüşe sahip görünüyorlar. Bu nedenle, "Cupitt'ten sonra non-realizm" çalışılmasına ihtiyaç vardır. Daha da önemlisi, Cupitt şimdi kendisini bir "Seküler Hristiyan" olarak adlandırıyor olsa da, bazı düşünceleri eski düşünceleriyle yakından ilişkilidir (Hristiyan non-realizmi). Bu nedenle, Cupitt'in Hristiyan sekülerizm'i üzerine herhangi bir araştırma yapılırsa yararlı

olacaktır. Araştırma, Cupitt'in *Eski* ve *Yeni* düşünceleri arasındaki benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koyacaktır.

Bu araştırmadaki görevimiz, non-realist olduğunda Cupitt'in hayatını ve eserlerini araştırmaktır. Cupitt'in non-realizmi sona ermiş ancak Cupitt tarafından sergilenen ciddi çalışmalar nedeniyle non-realizm devam etmektedir. Sanırım Cupitt'in non-realizmi dini non-realizm/realizm tartışmalarını canlandırmaktır.

Bununla birlikte, düşüncelerini değiştirdiği için Cupitt'in non-realizminin geçerliliğinden şüphe etmek daha kolaydır. Bu araştırma boyunca, Cupitt'in hala non-realistlerle olan ilişkisini, özellikle de İnanç Ağının denizi (Sea of faith Network) ağını koruduğunu fark ettim. Daha da önemlisi, Cupitt'in non-realizmin tartışmalarını, diğer non-realistlerin argümanları ile karşılaştırıldığında daha inandırıcı görülmektedir. Hristiyan non-realizmle ilgili eserler ile Cupitt'in eserleri karşılaştırıldığında Cupitt'in eserleri daha iyi sayılır. Bu araştırmayı yürütürken gördüğüm birçok sorundan biri de, Cupitt'in İslam gibi diğer dinler hakkında fazla bilgi sahibi olmadığı görülüyor. İslam hakkında yetersiz bilgisine rağmen, bazen non-realizm savunurken İslam'ı eleştirir.

Bazı eleştirmenler onu sapkınlıkla suçlamış, bazıları da filozof olmadığını kanıtlamaya çalıştılar. Bize göre ise Cupitt etkili bir İngiliz filozof ve teologdan biri olarak görülmektedir. Cupitt'in felsefesi, din felsefesi alanında katkı vermeye devam etmektedir. Buna bir örnek "güneş etik" (solar ethics) kavramıdır. Cupitt tarafından açıklanan Güneş Etiği, insan varlığını güneş ışığı altında açıklayan bir kavramdır. Tıpkı güneşin kendine özgü bir iç yaşamı yokmuş gibi, sadece kendi başına bir dökülme şekli olur, bu yüzden biz insanlar, hayatımız dışında bir varlığımız yoktur.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

ANTHONY, F. (1993). *God in Us: A Case of Christian Humanism*. UK: Thorverton.

BİRD, A. (2007). *Scientific and theological realism*. In Andrew Moore and Michael Scott, editors, *Realism and Religion*. Ashgate.

BOGARDUS, T. (2013). *The Problem of Contingency for Religious Belief*. *Faith and Philosophy*, 30:371-392

BOYD, R. (1991). *On the current status of scientific realism*. In Richard Boyd, Philip Gasper, and J.D. Trout, editors, *The Philosophy of Science*. MIT Press

BRAVER, L. (2007). *A Thing of This World: A History of Continental Anti-Realism*. Northwestern University Press

CLARKE, P. B. (2013). *Dictionary of Ethics, Theology and Society*. London: Routledge.

CUPİTT, D. (1980). *Taking Leave of God*. London: SCM Press.

CUPİTT, D. (1986). *Life lines*. London: SCM Press

CUPİTT, D. (1987). *The Long-Legged Fly*. London: SCM Press

CUPİTT, D. (1991). *What Is a Story?* SCM Press

CUPİTT, D. (2002). *Is Nothing Sacred?: The Non-Realist Philosophy of Religion: Selected Essays*. New York: Fordham University Press.

CUPİTT, D. (2011). *Turns of Phrase: Radical Theology from A-Z*. London: SCM Press

FLEW, A. (1984). *God, Freedom, and Immortality: A critical analysis*. Amherst, NY: Prometheus Books.

- GOUNJARIÁ, N. (2001). *Is God Real?: A critique of Don Cupitt and D.Z. Phillips' views*.
Singapore : National University of Singapore
- HART, D. (1994). *Faith in Doubt: Non-realism and Christian belief*. London: Mowbrey
- HEBBLETHWAÏTE, B. (1988). *The Ocean of Truth: A defence of objective Theism*
Cambridge : Cambridge University Press
- HÏCK, J. (2004). *An interpretation of religion: Human responses to the transcendent*. New
Haven: Yale University Press
- JOHNSTON, Derek (2008). *A Brief History of Theology: From the New Testament to
Feminist Theology*. Cornwall: MPG Book Press
- KANT, I. (1781). *Critique of Pure Reason*. : St. Martins : Infomotions, Incorporated
- LOUX, M. J. (2006). *Metaphysics: A Contemporary Introduction*. Routledge, 3rd edition
- MACKÏE, J. L.. (1977). *Ethics: Inventing Right and Wrong*. Penguin: Penguin Press
- MARÏON, J. (1991). *God Without Being: Hors-Texte*. Chicago: University of Chicago
Press
- MÏCHENER, R. T. (2007). *Engaging Deconstructive Theology*. Aldershot: Ashgate.
- MÏLLER, C. (2012). *Atheism and theistic belief*. Oxford Studies in Philosophy of Religion:
Oxford
- MOORE, A., & Scott, M. (2007). *Realism and Religion: Philosophical and theological
perspectives*. Aldershot, Hants, England: Ashgate Pub
- MOORE, G. (1988). *Believing in God: A Philosophical Essay*. Edinburg: T &T.
- NAGEL, T. (1997). *The Last Word*. Oxford : Oxford University Press

- PADEN, W. E. (1992). *Interpreting the sacred: Ways of viewing religion*. Boston: Beacon Press.
- PETTIT, P. (1991). *Realism and response dependence*. N Y : Mind Park, 100:587–626
- PRITCHARD, D. (2005). *Epistemic Luck*. Oxford University Press
- PROUDFOOT, M., Lacey, A. R., & Lacey, A. R. (2010). *The Routledge dictionary of philosophy*. Milton Park, Abingdon: Routledge.
- PUTNAM, H. (1987). *The Many Faces of Realism*. Open Court
- REA, C. (2007). *Realism in theology and metaphysics*. In Conor Cunningham and Peter CANDLER, *Belief and Metaphysics*. SCM Press
- RUNZO, J. (1993). *Is God Real?* New York: St. Martin's Press.
- TALÍAFERRO, C. (1998). *Contemporary philosophy of religion*. Malden, MA: Blackwell
- TRİGG, R. (1999). *Theological realism and antirealism*. In Philip L. Quinn and Charles TALÍAFERRO, (1998). *A Companion to the Philosophy of Religion*. MA: Blackwell
- TUCKER, C. (2013). *Seemings and Justification: New Essays on Dogmatism and Phenomenal CONSERVATİSM*. Oxford University Press
- WARD, K. (1982). *Holding fast to God: A reply to Don Cupitt*. London: SPCK
- WHİTE, S. R. (1994). *Don Cupitt and the Future of Christian Doctrine*. SCM Press
- WİLLİAMS, D. (1995). *Sisters in the Wilderness*. Orbis Books
- WİLLİAMSON, T. (2007). *The Philosophy of Philosophy*. Blackwell
- WİTTGENSTEİN, L. (1969). *On Certainty*. Oxford University Press
- BRİNK, D. (1984). Moral Realism and the sceptical arguments from disagreement and queerness. *Australasian Journal of Philosophy* 62:112–25

- CLARK, S. R. (1988, 10) Cupitt and Divine Imagining. *Modern Theology*, 5(1), 45-60.
doi:10.1111/j.1468-0025.1988.tb00182.x
- KAIN, P. (2006, 09). Realism and Anti-Realism in Kant's Second Critique. *Philosophy Compass*, 1(5), 449-465. doi:10.1111/j.1747-9991.2006.00031.x
- KERR, F. (1981), Cupitt's Dogmas. *New Blackfriars*, 62: 204–214. doi:10.1111/j.1741-2005.1981.tb02507.x
- MATTHEWS, M. (1985, 12) Cupitt's Context *New Blackfriars*, 66 (786), 533-543
- MCGRAW, C. (2007, 12). The Realism/Anti-Realism Debate in Religion. *Philosophy Compass*, 3(1), 254-272. doi:10.1111/j.1747-9991.2007.00121.x
- NUYEN, A. T. (2001, 07). Realism, Anti-Realism, and Emmanuel Levinas. *The Journal of Religion*, 81(3), 394-409. doi:10.1086/490879
- PATTISON, G. (1990, 07). From Kierkegaard To Cupitt: Subjectivity, The Body And Eternal Life. Heythrop J *The Heythrop Journal*, 31(3), 295-308.
doi:10.1111/j.1468-2265.1990.tb00139.x
- PLANTINGA, A. (1982). How to be an Anti-Realist. Proceedings and Addresses of the *American Philosophical Association*, Vol. 56, No. 1
- REICHENBACH, B. (n.d.). Religious Realism. *Science and Religion in Dialogue*, 1034-1052. doi:10.1002/9781444317350.ch69
- ROCK, H. (2014). Don Cupitt and the paradox of taking leave of God. *Modern Believing* Vol. 55, Issue 3, pp. 231-243.
- SCOTT, M. (2006). How to Defend Religious Realism. *Faith and Philosophy*, 23(3), 314-336. doi:10.5840/faithphil200623320

SPEARRITT, G. (1995, 09) Don Cupitt: Christian Buddhist? *Religious Studies*, 31(03), 359. doi:10.1017/s0034412500023714

WILKINSON, M. L. (2013, 01). Introducing Islamic Critical Realism. *Journal of Critical Realism*, 12(4), 419-442. doi:10.1179/1476743013z.00000000014

WILKINSON, M. L. (2015, 08). The Metaphysics of a Contemporary Islamic Shari'a: A MetaRealist Perspective. *Journal of Critical Realism*, 14(4), 350-365. doi:10.1179/1476743015z.00000000074

Diğer Yayınlar

CUPITT, D. (1993) Learning to Live with One Foot in The Grave, Sea of Faith Conference (SOFC)

CUPITT, D. (1994) A Kingdom- Theology, Sea of Faith Conference (SOFC), UK

CUPITT, D. (1994) An Opening Speech, Sea of Faith Conference, UK

CUPITT, D. (1994) Our Dual Agenda, Sea of Faith Conference, UK

CUPITT, D. (1995) A Secular Christian Sea of Faith Conference, UK

CUPITT, D. (1996) World Religion, Sea of Faith Conference, UK

CUPITT, D. (1997) From Religious Doctrine to Religious Existence, Sea of Faith Conference, UK

CUPITT, D. (1998) Spirituality, Old and New, Sea of Faith Conference, UK

CUPITT, D. (1999) The Radical Christian World, Sea of Faith Conference, UK

CUPITT, D. (2000) Christianity after the World, Sea of Faith Conference, UK

- CUPITT, D. (2000, October) Beyond Belief, Sea of Faith Conference, NZ
- CUPITT, D. (2001) Journey, Stories and the Meaning of Life, Sea of Faith Conference, UK
- CUPITT, D. (2002) Fairy Tales, Religion and Life, Sea of Faith Conference (UK),
- CUPITT, D. (2002) The Uncertainty Life, Sea of Faith Conference, NZ
- CUPITT, D. (2004) The Return of the Great Questions, Sea of Faith Conference, UK
- CUPITT, D. (2006) Learning to Live without 'Identity', Sea of Faith Conference, UK
- CUPITT, D. (2014) An Opening Speech, Sea of Faith Conference, UK
- CUPITT, D. (2017) Don Cupitt <http://www.doncupitt.com/don-cupitt>
- INTERNET ENCYCLOPEDIA OF PHILOSOPHY | An encyclopedia of ... (n.d.).
Retrieved November 14, 2016, from <http://www.iep.utm.edu>
- KELLER J. A. (2014) Theological Anti-Realism Journal of Analytic Theology, Vol. 1,
No.1,May,2013
<http://journalofanalytictheology.com/jat/index.php/jat/article/view/jat.2014-1.091413100417a/246>
- LEWIS Connolly (2015) what Christian non-realism means to me [position statement]
Retrieved from <http://www.lewisconnolly.com/blog/2015/6/6/what-christian-non-realism-means-to-me>
- MACFARLENE (2010, March 20). Interview of Cupitt part 1 (video file)
<https://www.youtube.com/watch?v=5YJ2gIY9vN4&t=2459s>
- MACFARLENE (2010, March 20). Interview of Cupitt part 2 (video file)
<https://www.youtube.com/watch?v=9ADIkdu3mU8>

RELIGIOUS ARGUMENTS AGAINST REALISM | Sebastian Gäb ... (n.d.). Retrieved

November 9, 2016

http://www.academia.edu/4449357/Religious_Arguments_against_Realism

RELIGIOUS ARGUMENTS AGAINST REALISM | Sebastian Gäb ... (n.d.). Retrieved

November 9, 2016, from

http://www.academia.edu/4449357/Religious_Arguments_against_Realism

ÖZGEÇMİŞ

Mohammed Hashiru, 6 Mayıs 1986'da Gana'da doğdu. St. Martins Lisesi'ni bittikten sonra Mohammed, 2008 yılında B.A ile İran İslam Cumhuriyeti tarafından kurulan İslam Üniversitesi Gana'da İlahiyat bölümünden mezun oldu. Mohammed bir yıl milli hizmet yaptı. İyi çalışmaları nedeniyle üniversite onu, Öğretim Görevlisi olarak görev yapacak en iyi öğrencilerden biri olarak seçti. Bir yıl hizmet ettikten sonra Muhammed, öğrenimine Sakarya Üniversitesi Felsefe ve Din bölümünde devam etti. Muhammed, Türkçe, Arapça ve İngilizce dili konuşabilmektedir. Bu dillerin yanı sıra Muhammed Twi, Hausa, Kotokoli, Ga, Mo ve Fante Gana dilini de konuşabilir.